

Видано за рішенням педагогічної ради
Кіровської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Бориспільського району
Київської області
(протокол №6 від 20.04.2005 р.)

Видавець – Кіровська загальноосвітня школа .

Упорядник та відповідальний за випуск В.І.Кравцов
Набір та друк В.І.Кравцов

Зміст

<i>Вступ. (Романець Г.І.)</i>	1
<i>Село Милосердя. (О.Климчук)</i>	3
<i>Артемівська трагедія 41-го (О.Міщенко)</i>	9
Указ про нагородження с.Кірове Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР	25
<i>Село милосердя (Л.Фастовець)</i>	26
Балада про село Милосердя	28
Облікова картка військового поховання	29
<i>Ветерани(В.Блажко)</i>	33
<i>Цвітуть під Кучаковом маки(В.Блажко)</i>	34
<i>Таблички(В.Блажко)</i>	35
<i>Озовись, солдате...(В.Блажко)</i>	36
<i>Список жителів, які рятували поранених в госпіталі</i>	37
Школа в роки війни	45
<i>Вчителі-учасники війни</i>	
<i>Радзієвський С.А.</i>	48
<i>Незнал І.Т. (Т.Зарудня)</i>	49
<i>Посенко І.О.</i>	53
<i>Луцюк В.С.</i>	54
<i>Втеча (Соляник В.)</i>	61
<i>Яків Приходько(А.С.Зиль)</i>	73
Списки загиблих в роки Великої Вітчизняної війни	78
<i>Список жителів, розстріляних під час окупації</i>	104
Твори учнів школи	
<i>Моє село – Село Милосердя(Кравцова А.)</i>	106
<i>Невідправлений лист (Коробко В.)</i>	107
<i>Мидіти твої, Україно (Макієнко В.)</i>	109
<i>Спогади старого явора (Литус В.)</i>	110
<i>Слухайте, люди планети Земля! (Береговий А.)</i>	111
<i>Червона хустка – оберіг (Дем'яненко І.)</i>	112
<i>Вшануємо пам'ять (Дженжебір О.)</i>	114

Дорогі співвітчизники!

Кожен день і година відділяє нас від того дня, коли замовкли гармати другої світової війни – наймасштабнішої трагедії в історії людської цивілізації. За всю свою історію людство не знало такої руйнації, таких матеріальних і людських втрат. З кожним роком від нас відходять ті, хто був свідком небаченої трагедії. Мільйони людей загинули на полі бою, від ран, в концтаборах, на підневільній праці в Німеччині. Через 60 років по війні вже немає переможців і переможених. А є людська пам'ять про тих, хто ще живий, хто впав на полі бою, хто залишився безіменним мертвим при дорозі, хто працював в тилу для перемоги. Їм не потрібні обеліски і пам'ятники, матеріальні блага – їм потрібна пам'ять.

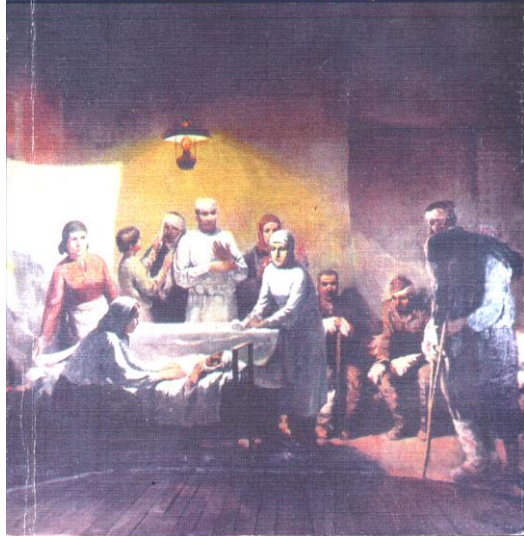
“Книга Пам'яті” – це дань пам'яті про наших земляків, які горіли в танках на Курській дузі, форсували Дніпро, загинули в боях під Корсунь-Шевченківським, обороняли Київ, Ленінград, Севастополь, Одесу, Москву, Сталінград, 17-річними пішли визволяти від фашистів Західну Європу. В цій книзі розповідається про артемівців, лебединців, кіровчан, які в вересневі дні 1941 року рятували наших бійців у підпільному госпіталі.

Вчителі та учні Кіровської загальноосвітньої школи, збираючи матеріал для видання Книги Пам'яті, користувалися останніми історичними дослідженнями краєзнавців А.Зиля, О.Міщенка, спогадами учасників війни та підпільного госпіталю.

Г.І.Романець
Вчитель історії Кіровської зош

А. П. ПОЛЯНСЬКИЙ

Село милосердя

В 2000 році вийшло друком 2-е видання книги “Село милосердя” російського письменника Анатолія Полянського. У художньо-публіцистичній книзі розповідається про виняткову мужність, самопожертву і добре, щире серце жителів села Кучакове (Кірове) Бориспільського району Київської області, які протягом осені 1941 грозового року врятували життя понад п'ятисот поранених червоноармійців, переховуючи та лікуючи їх у підпільному шпиталі.

Село Милосердя

Кірове неподалік Києва. Нічим особливим не примітне село, і все ж не зовсім звичайне...

Війна підступилася до Кірового гарячого й сухого літа, що обіцяло гарні жнива і веселі обжинки. Село одразу потрапило на фронтові карти. На ньому стикалися плани військової стратегії – прилягаю ж до Харківського шосе, а до Києва – кільканадцять хвилин залізницею.

Київ зробив для свого захисту більше, ніж міг. Він був містом-фортецею, а кожен його оборонець – маленькою фортецею духу й самовідданості.

На 9 серпня фашистським солдатам обіцяли урочисту вечерю у Києві – і ця «вечеря» обійшлася їм у тисячі убитих і поранених. Тепер уже на п'яте вересня Гітлер призначив військовий парад у «матері міст руських». І знову на шляхах до Києва вирости гори трупів.

«Протягом ночі на 19 вересня наші війська вели бої з противником на всьому фронті й особливо запеклі – під Києвом – це рядки з ранкового повідомлення Радянського інформбюро від 19 вересня 1941 року. Тепер знаємо – минали останні дні оборони Києва. Радянські війська з важкими боями виходили з оточення...

Між Кіровим і хутором Артемівкою розгорівся бій – один з багатьох боїв місцевого значення.

Згадує Ганна Семенівна Лукаш, жителька Кірового:

– Фашисти йшли з Іванкова, наші — з Борисполя. Зіткнулися на шосе за хутором. Це сьогодні тут хліб родить. А тоді стояло непролазне болото, води по груди, очеретяні хащі. Три дні ніби хто небо молотив залізними ціпами – лишенько, якого вогню і стрілянини було. Люди ховалися, хто де міг, у льохах, окопах, ровах. На ранок, коли стихло, потяглися люди на болото. Як зараз чую, то пролуна: «Мамо!», аж серце красе, то застогне в очеретах. Поранені. Молоденькі такі, тільки жити й жити, а всенькі у крові – дивитися страшно. Того несуть, того везуть, той сам силіє з болота на берег

виповзти. Цілий день возили поранених до села, убитих ховали в Артемівці...

Ще одне свідчення – Євдокії Степанівни Горунович, на той час сільського фельдшера:

— Я думала: привезуть поранених п'ятдесят-шістдесят чоловік, дам їм раду. А тут, леле... Ні возів не вистачало, ні коней. У Василя Дворника, нашого пожежника, були виїзні, то він десятків сім поранених вирятував. Та ще півбіди – привезти. А роздягнути?! Бинти, одяг поприсихали, кров запеклася, у декотрих гангрена почалася. На моє щастя, серед легкопоранених знайшлися санітар і лікар, та й медичних інструментів на полі бою познаходили трохи – тут, як з'ясувалося, був медсанбат...

Ми хотіли, щоб далі повів розповідь чоловік, що й, тоді був незаперечним авторитетом, — директор школи, на якому сходилися всі турботи, пов'язані з організацією госпіталю у селі, з розташуванням поранених, доглядом. Ми хотіли, щоб ви це розповіли, Лаврентію Григоровичу Білику, усім селом шанований старий учителю. Та що вдієш – роки... роки. Лікарі забороняють вас турбувати. Дуже шкода, вчителю, що не можете самі провести виховний урок. То ж хай за вас скажуть люди:

— Лаврентія Григоровича бачили скрізь, де потрібна його допомога. Вже тоді він здоров'ям похвалитися не міг, а працював, здається, без сну в очі. П'ятсот поранених треба було розмістити! Повиносили парти з обох шкіл, зайняли й приміщення теперішньої кузні. Навозили соломи, отак на підлозі і влаштовували поранених. Хто міг ходити, тих забирали люди по хатах. Самі недоїдали, а до госпіталю несли, що краще. До сусідніх сіл за продуктами їздили. Ніхто не відмовив. Як за рідними дивилися...

Згадує Одарка Єгорівна Пащенко

— Моя хата виходила якраз на болото, я ще й нині його бачу і туманію. Син мій, Іван, тоді малоліток, шістнадцятьох поранених знайшов, у шпиталі помагав – воду носив, молоко... Як почало холодати, люди забрали солдатів по домівках. До мене фельдшерка привела Івана Кофанова. Ніби одним сином у нас більше стало... Вже

після війни заїжджав до нас. Я й не впізнала його, а він одразу кинувся до мене: «Мамо!...»

Таким був подвиг матерів наших. Щоденний, упродовж майже трьох місяців, тривожних і небезпечних. Село не згадувало, хто скільки пораних виніс після бою, – хіба що діти поміж себе гомоніли: «А дядько Трохим Лукаш з Дем'яном Томиліним шістдесят пораних вивезли...» «А Марко Опексієнко з Григорієм Литвиненком і Петром Тригубенком... а старий Андрій Литус... Катерина і Ліда Пашенки, Уляна Комащенко, Варвара Соляник...»

Кірове стало великим польовим госпіталем, селом милосердя і мужності. Регулярні німецькі частини після бою не затримувалися

біля якихось там напівживих червоноармійців, що zostалися у болотах. Коли ж кинулися до села, то знайшли в госпіталі лиш сімох важкопораних. Решта, одужавши, перейшла лінію фронту.

Оповідас Софія Олександрівна Дворник, завідувача дитячим садком. Тоді їй було п'ятнадцять років.

– До села навідувалися поліцаї, отож слід було добре пильнувати пораних. Ніхто з червоноармійців не

Баба Радивончиха, названа мати кількох синів.

затримувався. Йшли у русанівські гаї, там гуртувалися, звідти переходили лінію фронту. Не всім одразу щастило... Пам'ятаю, як прощався Дмитро Тулушев, якого наша родина виходжувала, зі своїм товаришем. Обнялися вони біля школи і пішли різними

шляхами доганяти фронт. Тулушев завітав до нас після війни – він працює на заводі у Норільську.

Софія Олександрівна знаходить листи від Тулушева: «Обов'язково приїду до вас, мені дуже хочеться разом згадати ті важні часи і вкотре сказати вам особисто: "Спасибі, рідні..."»

Ось ще один зворушливий спогад – світлий осінній пейзаж, що тридцять років висить у хаті Софії Олександрівни. Його написав Сашко Крутський – посічений війною юнак, їхній тимчасовий

пожилець, якого дивом поберегло тряске болото... Ще лист. Дякує сім'ям Дворників і Лукашів Олексій Родіонов – за силу свою і життя своє...

Спитай оцих дядьків Василів і Дем'янів, бабів Родивончих і Хомих про їхній подвиг, і вони не знатимуть, що відповісти. Вони мовчатимуть перед цим високим словом, у кращому разі скажуть: "А то як інакше? Одна рідня..." Вони не почувалися героями; вони перемагали страх, ці літні сільські дядьки, молодіці, солдатські вдови й матері. Загублене у лихій фронтовій

безвісті Кірове залишалося радянською територією, її маленьким відчайдушним тилом, який усе можливе й неможливе робив для фронту, для перемоги, яка була ще так далеко. Уже по війні країна дізнається про Кірове, а на грудях його 71 жителя засяють бойові медалі «За оборону Києва».

Славна сторінка історії села і подвигу материнського не припала порохом. Ще живуть її свідки й учасники – вони жадані гості у місцевій середній школі, яка має куточок бойової слави села. У деяких хатах зберігаються листи колишніх воїнів, надходять нові. Жоден День Перемоги не відзначають у селі без названих синів з Росії, Прибалтики, Грузії. На братській могилі в Артемівці щороку збирається мовчазне

велелюддя.

Понад двісті чоловік не повернулися з фронту додому. Понад дві тисячі солдатів поховано в цій землі...

Ми стоїмо біля обелісків, що поблизу братської могили. Лідія Степанівна Пащенко, Ганна Семенівна Лукаш, Євдокія Степанівна Горунувич, Софія Олександрівна Дворник, їхні внуки, сільські діти. Тихо й сонячно – «як тоді», неголосно каже Євдокія Степанівна. Вже береться позолотою листя на вишнях, дихає «бабиним літом» день. Як тоді.

Котрийсь із малих запитує:

– А хто такий політрук?

Годиться відповідати дорослим. Але нашу відповідь перехоплює дитяче пояснення:

– Це солдат, який завжди ішов перший. Перший і вмирав...

Олександр Климчук (Журнал “Україна”, 1982 рік)

Біля могили політрука

Артемівська трагедія 41-го

21 вересня 1941 року в с. Артемівці, а також на полях у бік Іванкова точився бій. Відрізані німцями залишки Київської групи військ (з'єднання 37-ї загальновійськової армії, моряки Пінсько-дніпровської флотилії, полк НКВС) виривались з оточення. Наших солдат і офіцерів, як свідчить напис на братській могилі в Артемівці, тут загинуло тоді понад 2 тисячі чоловік. Пережили цю трагедію і мешканці Артемівки. Двоє з них було вбито, троє поранено. Згоріло багато хат і надвірних приміщень. Прикро, але факт: німці втратили при цьому вбитими лише чоловік з п'ятдесят, пораненими – близько трьохсот. Жоден з наших військових мемуаристів не аналізує Артемівського побоїща. Правда, газети іноді згадували про нього. А російський письменник Д. Полянський навіть книгу видав. Але всі використовували при цьому тільки милозвучні ноти. Інакше не проходило.

Свою розповідь про Артемівську трагедію 1941 року подав редакції "Трудової слави" Олександр МІЩЕНКО, колишній житель цього села, очевидець боїв.

Бою в маленькому селі Артемівці тоді ніхто не передбачав. Її 45 хат тулились по горбках серед десяти боліт. І взагалі поля між Артсмівкою, Іванковом і Борисполем більше ніж наполовину були заболочені. А дощі, як почалась війна, лили все літо. Словом територія ця для бойових дій була нікудишня. Біду сюди привели залізнична і ґрунтова дороги, які йшли з Києва на Харків через Артемівку. Нинішня автотраса через Іванків тоді ще тільки будувалась.

До речі, на військових картах вона вже значилась готовою. Через багато років довоєнний начальник Бориспільського райвідділу НКВС І. Костюченко розповідав у редакції "Трудової слави" таке: "Заступник наркома внутрішніх справ України Строкач виводив керівний склад комісаріату республіки в тил. З Борисполя він повів нас

по недобудованій дорозі через Іванків. Я доповів йому, що під Баришівкою на річці Трубіж немає мосту. Він здивовано подивився на мене і дав команду: "Розстріляти панікера". Я злякався, але наслідився зауважити: "Розстріляєте мене на мосту, якщо він там виявиться". Мосту, звичайно, не було.

Київ стійко оборонявся від німців. І вони, вирішили обійти його з Півночі. Зайняли на початку вересня Бровари і рвалися на Сеньківку. А через Артемівку в ці дні все густіше йшли на Баришівку біженці і військові обози. За всім цим пильно стежила німецька розвідка. 19 вересня під вечір я взяв косу, сів на коня (бо працював на фермі) і поїхав косити траву для корови. Мені тоді виповнилось 15 років. Батько воював на фронті. Старший брат Іван працював на окопах. Тому я був за хазяїна в домі. Так от, пройшов я кілька ручок трави, стомився. Схилився на косу і дивлюсь на болото. Раптом з кущів верболозу пролунала автоматна черга. І тут же чую свист кулі. Підсвідомо падаю на землю. Куля низько просвистіла над моєю спиною. За нею свистить, пролітає друга, третя... Штук шість, мабуть пронеслось. Очевидно німецька розвідка подумала, що я побачив її. Полежав я трохи, підвівся, глянув звідки стріляли - нікого не видно. Взяв косу, коня за повід і поспішив додому.

У селі цим часом по центральній дорозі, на всю її широчінь, нескінченним потоком йшла вже відступаюча Київська армія. Солдати тягли за собою безліч кулеметів.

А пізно увечері з боку Сеньківки в Артемівці з'явилась друга лавина від-сгупаючого війська, яке, обминаючи по городах болота, вибиралось на Харківську дорогу.

На ранок все стихло. Під селом на залізниці стояв товарний потяг. А далі до Борисполя – пасажирський санітарний, весь у червоних хрестах. Годині о 10-й з боку Сеньківки полетіли німецькі снаряди на залізницю і далі на Іванків. Одночасно артемівськими полями; оточуючи Бориспіль зі Сходу, йшли розгорнутим строєм ворожі автоматники. Їхні танки, буксуючи в промоклій землі, ледь встигали за піхотою. Деякі з них зупинялись і стріляли по Борисполю. А

звідти, хоч би хто озвався. Лише коли німецькі літаки налетіли бомбити аеродром, там забухали зенітки.

Передній стрій німецької піхоти перетнув Харківську дорогу, залізницю і, мабуть, пішов на Іванків. В Артемівці тим часом солдати допитувались у жінок про "млеко, яйка...". А один, побачивши на голові в нашої сусідки Тетяни Кацан красиву квітчасту хустку, зірвав її і пов'язав собі на шию. Бідна жінка ще дівчиною заробила цю хустку в наймах. Цілий ранок вона не знала де її заховати. Нарешті запнула на голову. Так, думала, не пропаде...

Раптом на центральному шляху зчинилась несамоविта стрілянина. Дорогою з Борисполя мчався наш важкий танк "КВ". Від попадань ворожих снарядів, мін і куль він весь іскрився, як новорічний бенгальський вогонь. Стріляв по ньому і танк, який стояв метрів за триста на городі Григорія Сидоренка. "КВ" різко зупинився, бабахнув по фашисту, і той зразу ж замовк. А зоряний велетень помчав далі. Аж за Лебедином у маленькому ліску обірвалась його дорога. Буцімто виплавились підшипники. Тоді ходили чутки, що на ньому вибирався з оточення командуючий фронтом Кирпоніс.

...Сонце повернуло з обіду. Нарешті повагом, мовби нехотя, бухнула одна друга, третя гармати з Борисполя. Снаряди розривались під Артемівою. Зрідка залітали і в село. Під вечір стрілянина посилилась. А вночі вже розгорівся запеклий бій. Два рази, навалюючись на Артемівку, гриміло могутнє "Ура!". І обидві атаки захлинулись. Німці ще вдень оцінили позицію прилаштувались з кулеметами по горбках. А нашим довелось вночі під нищівним вогнем ворога шукати прохід між болотами, брести по воді. Та на світанку німці таки побігли з села в бік Сеньківки. За ними гнались червоноармійці.

Наша хата сгояла між трьома болотами, зліва по дорозі на Сеньківку, одна від поля. Двір був обсаджений вербами і лозою. Саме цьому через нього пролягла активна бойова стежина. З поля сюди, шукаючи притулку, тягнулись поранені. В зелені на якусь хвилину ховались від ворожого ока солдати, а потім, зорієнтувавшись, бігли через двір далі.

Ось під хатою зупинились два генерали. В кожного в петлицях по одному ромбу. І що дивно: біля них не було жодного зв'язківця чи

охоронця. Вони дивились у бік Кучаківського лісу. Проходячи повз них, я почув кілька разів повторені слова: "лес, лес...". А потім один сказав: "Пошли отсюда, а то сюда немедленно прилетит немецкая мина". Вони пішли, а міна дійсно тут же вибухнула під вікном хати.

Кучаківській ліс, очевидно, манив і погубив багатьох. Коли німців вигнали з центру села, то і військові, і працівники різних державних служб Києва, що відступали разом з армією, прагнули проскочити поза спиною передової в ліс. Проте німці, як виявилось, з села відійшли не всі. Вони вміло залишили антоматників-снайперів.

...Бій не вщухав ні на хвилину. Над селом стояв суцільний гул. За димом і сонця не було видно. Горів наш сарай. Горіли хати трьох наших дальших сусідів. Мати моя була вбита. Мене поранено. На моє щастя нагодилась, медсестра. Хоч її санітарна сумка була порожня, та вона взяла бинта в убитого солдата і перев'язала мені рану.

У дворі за кущем бузку стояв на колінах офіцер з наганом в руках. Біля нього було чоловік сім солдатів. Угледівши мене, він гукнув: "Мальчик, йди сюда!". В цю мить мені наче почувся сгогін матері в окопі. Я обернувся. А офіцер як крикне на мене: "Йди сюда, а то застрелю, как собаку!". Підтримуючи поранену праву руку, я підійшов до нього. Очі його були червоні і злющі. В петлицях поблискувало від вогню по "шпалі". А кроків за десять вперед лежало двоє вбитих його солдатів.

Побачивши мене зблизька, капітан вже (спокійніше мовив: "Вот откуда-то из соседского двора стреляет немецкий автоматчик". Сказавши це, він ткнув наганом на одного з бійців і, показуючи ним у напрямку вже вбитих, скомандував: "Беги". Той, підібравши гвинтівку, пригнувся і побіг як наказано через чисту смугу. Тут же, з двору сусіда Андрія Кацана різко пролунала коротка автоматна черга. Солдат полетів сторчка і, обхопивши руками ногу, застогнав від болю.

Я був шокований побаченим. Адже нам у школі радянського солдата змальовували безстрашним, винахідливим у бою воїном. А тут насправді побачив нещасного молодого чоловіка у військовій формі, якого розгублений командир погнав наганом, наче худобину, на убій. Питається: чому "беги!" знову на відкриту смугу, де вже вбито двох?

Ні диму, ні вогню автоматника не було видно. Будівлі і дерева довкола відбивали звук. Звідки німець стріляє – встановити дійсно не можна. "Видишь, что он гад делает? ", - безпорадно озвався до мене капітан. І додав: "Ты пройди в следующий соседский двор и оттуда посмотри: откуда он стреляет".

У мене вибору не було. День тому по мені стріляв німець. А нині – готовий застрелити мене наш. Я пішов. Один бог знає, якою широкою видалась мені вулиця, поки перейшов її. Смерть була вже не страшна. Я боявся лише, щоб не скалічили ще раз.

Автоматник не стріляв. За причілком хати він мелькнув біля груші і зник у соняшниках.

Після мого повідомлення капітан прийняв рішення: одному солдату відповзти по соняшниках вліво аж у кінець городу. Другому – метрів на тридцять. Також відрядив двох бійців вправо. Потім вони мали відповзти до дороги і відкрити вогонь по протилежній стороні. Крайні, по його сигналу, мали одночасно перебити дорогу і оточити німця.

Я ще бачив, як вони розповзались, але мене почало морозити, і я поліз в окоп. Однак, трохи згодом, мені здається, я чув крики: "Автоматчик снят!".

На нашому кугку в усіх п'яти сусідів через дорогу у кінці городів росло по смужці лози. І біля кожної з них прилаштувались німецькі снайпери. Тут вони начисто відстрілювали наших воїнів, що вроздріб

пробирались до лісу. В секторах їхнього обстрілу лежали десятки вбитих.

Жахливу картину являв собою після бою шлях в центрі села, де нині стоїть магазин. Там лежало багато вбитих медсестер. Очевидно, якісь медкурси евакуювались. У німців жінок на фронті не було, і вони страшенно ненавиділи наших медсестер. Тому снайпери, перехопивши їх тут беззахисних, по-звірячому перестріляли.

А там, де тепер сільський стадіон і братська могила, біля дороги стояв колодязь. Бій відкотився звідси на північ села. Моряки, мабуть, щоб напиться води і перепочити, посіли рядком, звисивши ноги в придорожню канаву. Німецькі снайпери чесонули по них чергами, і дніпровці навіки вляглись покотом, немов їх хто спеціально там повкладав.

Ще один сумний випадок трапився на цій дорозі під селом. Вранці сюди з Борисполя під'їхала легкова автомашина. В ній, як потім розповів її шофер місцевому жителю діду Харитону Лазоренку, їхав комендант міста Києва з дружиною і дочкою. Із-за першої хати їм назустріч вийшли троє німців з автоматами. Комендант наказав зупинити машину, вискочив з неї і вистрілив з пістолета. Один німець впав. А двоє вмить зрізали коменданта автоматними чергами. Потім підскочили до машини, витягли жінку й дівчинку і тут же постріляли їх. Шофер був без зброї, його відпустили. З ним ми й поховали цю нещасну сім'ю, сказав мені потім дід Харитон на завершення своєї трагічної оповіді. Шкода, що могила не збереглась.

...Бій почав стихати надвечір. У нашому дворі солдати зі зброєю вже не появлялись. Але в хаті, на городі лежало багато поранених. Звідусіль лунали крики: "Помогите раненому", "Я ранен в печенку", "Дайте водички"... Ними вже не опікувався ніхто.

Пораненому чомусь нестерпно хочеться пити. По собі знаю. Я протягом дня то впадав у забуггя, то приходив до пам'яті. Мені невідступно мариласть вода. Але наче все щось заважало папитись. Нарешті свідомість повернулась до мене. У колодязі вода була близько. Я приладнав казанок, дістав води, напився сам і подав тим, хто лежав поблизу.

Та ось у кінці городу пролунав постріл. Солдат, що все кричав: "Помогите раненому", замовк. За якусь хвилину біля двору з'явились німці.

Пізніше жителька села Меланія Кацан розповідала, що і в неї біля хати лежало кілька тяжко поранених солдатів. Аж тут із-за рогу вийшов німець. Він зразу ж добив багнетом одного, і йде до другого. "Я, – каже Меланія, – як несамовита кинулась йому навперейми, вчепилась за гвинтівку, кричу, цілую йому руки, не підпускаю до пораненого... Він якось здивовано подивився на мене, та як штурхоне в груди. Полетіла я прямо на пораненого солдата... Німець сплюнув і пішов геть. А я вже потім ледь не померла від страху. Боже, думаю, а якби він убив мене?.. На кого ж залишилися б моїх п'ятеро дітей!.."

1. Невдалий прорив

Наші воїни, що вирвались в Артемівці з оточення, пішли далі на Схід, можна сказати, впорожні. Коли на вузькій дорозі від Борисполя до Артемівки утворилась пробка із підбитої і спаленої техніки, наступні автомашини пішли в об'їзд Артемівки полями між залізницею й Іванковом. Вони тягли гармати, везли безліч ящиків боєприпасів, одяг, продукти, сейфи з документами і грішми, горілку...

Але жодна з них, буксуючи по розгрузлому полю між болотами, далі лінії Артемівка – Іванків не дійшла. Закінчилось пальне. І стояло їх там, скільки око осягне – і цілих, і спалених, наче ото копиць сіна влітку на придніпровських луках. Вітер гаяв по полю різні документи і гроші "з Леніним". Ніхто їх не збирав. Думали, що не

ходитимуть. А вони ще були в обороті кілька місяців, поки німці не завезли своїх окупаційних рейхсмарок.

Цікава така деталь, 37-ма армія тоді вже мала три катюші. Але одна з них згоріла в Артемівці, а інші, заряджені ракетами, не доїжджаючи до залізничного переїзду загрузили: одна – на узбіччі дороги, а друга – трохи далі в полі.

Наступного дня німці похоронили своїх півсотні вбитих і відправили в госпіталь чоловік 300 поранених. А маленьку Артемівку, прибиту горем, завалену трупами вбитих радянських солдатів і пораненими, залишили на Божий розсуд

І тут першими прийшли на порятунок жителі села Кірове. А ці жителі – це 15-17-річні хлопці, дівчата, жінки і старики. Бо всі дорослі хлопці і молоді чоловіки були на війні.

Ніякої техніки в селі також не було. Все забрано на війну. Коні, воли, вози – оце і вся "техніка", яку кіровці кинули на порятунок поранених. А відстань від центру села до крайньої межі поля бою сягала до шести-семи кілометрів. І це все по заболоченій місцевості.

Коли підібрали всіх поранених, то переключились на захоронення вбитих. Тут вже підключились і жителі сусідніх сіл. Мабуть, надійшла якась команда від окупаційного управління.

Та земля була настільки заболочена, що викопати братської могили ніде було. Тому обрали для захоронення силосні траншеї на горбику в артемівському колгоспному дворі, які цього літа не були заповнені кормами.

Підводи їздили по полю, вбитих, що лежали на поверхні, складали на вози. А тих, кого смерть здолала десь в окопі чи канаві – прикопували на місці. На сільському кладовищі, коли сусіди хоронили мою вбиту матір, то поклали в могилу й убитого солдата, що лежав там поряд.

Цифра понад 2 тисячі вбитих, що нині викарбувана на пам'ятнику на братській могилі в Артемівці, з'явилась аж у 1944 році внаслідок проведеного сільською Радою опитування тих людей, що хоронили полеглих. Але ж у цей час багатьох хлопців, що хоронили вбитих солдатів, у селі вже не було. Вони самі вже воювали і гинули на фронті. Як, наприклад, і мій брат Іван. Тому дані про кількість полеглих в Артемівській битві воїнів – неповні.

Тяжко писати розповідь про це побоїще. Потривожена, приспана десятиліттями пам'ять гонить серце, позбавляє душевного спокою. Що своє горе постає перед очима, а ще й море людського.

Вбитого тоді солдата ще можна було якось обійти, не зупиняючись. Людство змирилось, що в солдата смерть, як і речовий мішок, завжди за плечима. Навіть обгорілий скелет шофера спаленої автомашини, що тримався кісточками пальців за кермо, так не вражав, як вигляд убитої медсестри. Можете ви уявити собі красиву молоду дівчину у військовій формі, що вбита, безпорадно лежить на дорозі, припорошена курявою, покроплена дощиком?

Недалеко від села у глибоку бомбову яму хлопці зносили вбитих солдатів. Принесли й медсестру. Загорнули її в плащпалатку, поклали зверху, постояли трохи мовчки і засипали могилу.

Прикро, але факт, довгі роки офіційної турботи радянського уряду про могили загиблих воїнів не було. За перемогу славили одного Сталіна, кількох маршалів та декого з представників від народу і рядових солдатів.

Жителі Артемівки кожної весни в поминальний день, який владою не визнавався, повертаючись додому з сільського кладовища, самі по собі заходили і до братської могили.

У 1947 році я, будучи завідувачим тваринницької ферми в артемівському колгоспі, накопав вдома вишеньок і посадив навколо братської могили. Потім дописував свинарці Варварі Ігнатенко по 2 трудовні в місяць, щоб вона виполювала бур'ян на могилі, поливала квіти.

Аж у 1950 році (я тоді був головою Кіровської сільської Ради), весною з району прийшла директива. У ній всім пропонувалось впорядкувати братські могили, перенести до них одинокі, поховання, влаштовувати громадянські панахиди. Генералісимус нарешті згадав про своїх загиблих солдатів.

У село приїхав капітан з райвійськкомату. Оголосили зміст директиви населенню і організували її виконання. А в поминальний день жителі Артемівки прийшли до братської могили, вже не остерігаючись гніву вищого начальства. І лише через кілька років, пізніше, вже без Сталіна, 9 травня було встановлено святковим днем Перемоги.

Спливають роки, десятиріччя, але залишається без відповіді питання: чому так невдало пройшла операція прориву німецького оточення київською армією в селі Артемівка? Чому 19 вересня, вночі, була знята оборона за селом Сеньківка, коли ще не пройшло все військo з Києва? Чому, навпаки, не було послано на підкріплення в Сеньківку перший полк, що прибув у Бориспіль з Києва, щоб надійно прикрити шлях на Баришівку?

Коли німці перерізали цю дорогу в Артемівці, залишки розрізнених київських військ у Борисполі, як розповів мені пізніше один з учасників бою в Артемівці, втратили надію на порятунок. Одні ходили, закликали йти на прорив. Інші –безнадійно махали руками: однак, мовляв, все вже пропало.

2. Сільський госпіталь

Нещодавно мені довелось почути дивну історію кіровського госпіталю, створеного у вересні 1941 року жителями села для лікування поранених в Артемівці радянських воїнів. Її розповідав чоловік років 50-ти в невеличкому гурті свої сусідів по гаражах.

– А де ж він був схований той "підпільний" госпіталь? - перепитав його один дуже зацікавлений слухач. Оповідач раптом замовк, стеноу плечима і розгублено мовив: "А дідько його знає. Мабуть десь у лісі...". На якусь мить всі затихли. Та поскільки нічия фантазія вже нічого не змогла додати до цього – розмова пішла про інше.

Отже свою розповідь про цей госпіталь я почув з того, що він зовсім не був "підпільним", "таємно створеним під носом у німців", як це нерідко заявляють з трибун малообізнані з суттю справи різні пропагандисти.

Післявоєнні покоління, одержуючи таку малозрозумілу інформацію, відчують, що тоді трапилось щось надзвичайно страшне і героїчне. Але яким воно було – не можуть збагнути. Бо здоровий глузд, як відомо, не може сприйняти "підпільним" госпіталь, який був розташований в центрі села, на виду у всіх.

Хоч певні таємниці там були. І страх був. Однак героїчність подвигу кіровців треба оцінювати не величиною пережитого страху, а величиною виявленого ними благородства.

У попередній розповіді про Артемівську трагедію я вже згадував, що німці, ставши господарями залишеного нашим військом поля бою, покинули поранених радянських воїнів напризволяще.

Довго тягнулась темна вереснева ніч. У нашу хату набилось чоловік тридцять поранених. Лежали навіть у снігах, біля корови на гною. У вибите вікно все ще чулись далекі крики поранених, одиночні постріли.

З часом все тихше стогнали поранені в хаті. Один, мабуть, прощаючись з життям, тихо мовив: "Я ж тільки шість місяців як одружився".

Вранці мене забрала до себе тітка Палажка Сидоренко. А ввечері брат Іван розповів, що в нас вдома поранених забрали жителі села Кірове. Але в хаті залишилось сім покійників.

Така ж картина була всюди і на полях. Приїдуть рятувальники до копиці сіна чи копи хліба, а навколо неї сидять, зарившись поглибше, поранені. Один ще озивається, другий – ледве дихає, а третій – уже задубів. Поки познаходили їх усіх по окопах, бур'янах, лозах... Бродили навіть по болотах і там ще знаходили на купинах живих, обліплених п'явками. Всього вирвали з лап смерті і перевезли в село 550 чоловік поранених. Це був перший благородний подвиг кіровців.

Наступного дня мій брат Іван повіз мене і сусіда Григорія Сидоренка, теж пораненого, у село Кірове на перев'язку. Госпіталь був розташований у центрі села. Палатами служили три приміщення школи, контора колгоспу і одна з кімнат на залізничній станції. Зупинились ми біля головного корпусу школи, що біля дороги. У дворі диміла польова військова кухня. Жінки й дівчата варили обід пораненим, прали, сушили різні солдатські речі. А в кутку двору хлопці і діди пиляли і рубали дрова. Всі працювали дружно. Ніхто нікого не підганяв. Обличчя в людей сяяли якоюсь небаченою божою благодаттю.

Аж ось підїхала легкова автомашина. З неї вийшли два німецькі офіцери і солдат з автоматом. З школи їм назустріч прямував молодий, красивий чоловік в командирській формі, головний лікар госпіталю Попов'янець.

Старший німець ткнув пальцем лікаря в груди і суворо запитав: "Гуда?"

– Нет. Я армянин, – спокійно відповів лікар. Німець стоїть, нічого не розуміє.

– Я армянин, армянин, – повторює йому лікар. Німець, певне, зроду не чув, що десь є якась Вірменія.

– Кавказ, Кавказ, – втовкмачує йому лікар. Німець все дужче багровіє...

– Гора Кавказ! Вот такой высокий, – піднявши руки і задравши голову вгору почав штовхати руками в небо розгублений лікар.

Нарешті німець таки второпав, і вони втрьох пішли всередину приміщення. Хвилин через двадцять німці поїхали.

У приміщеннях госпіталю всюди лежали тільки тяжкопоранені. А ходячих поранених люди порозбирали по хатах, і вони на очі німцям не показувались.

Кілька днів після цих відвідин село і госпіталь прожили у великій тривозі. Але німці не появлялись. Діла в них на фронті йшли добре. Партизанського руху в тилу ще не було. Тому вони дозволили собі таку великодушність. Навіть комуністів не заарештували. Дід Марко Олексієнко з жінками об'їздили всі німецькі табори для наших військовополонених і визволили кількох воїнів, жителів свого села, з полону.

...Потривожений візитом німців, обслуговуючий персонал госпіталю, як тільки вони поїхали геть, зразу ж взявся за свою роботу. Миловидна дівчина в білому халаті покликала мене до лікаря. У передній кімнаті інша дівчина розпитувала молодого солдата про його поранення.

– У мене переламані кістки ніг, – відповів їй він.

– Але ж я не бачу ран на ваших ногах! – здивовано сказала вона.

– Німець із-за куща лози кинув гранату в болото і вона розірвалась у воді біля моїх ніг. Осколки гранати у воді ран не роблять, – пояснив він.

Моя провідниця відчинила двері в кабінет лікаря і пропустила мене вперед. Він саме клопотався біля пораненого воїна в командирській формі. У того осколком була зрізана нижня щелепа. Видно було, як у роті ворухився язик.

Поки сестра знімала пов'язку з моєї рани. я спостерігав за лікарем. Це був середнього зросту чорнявий красивий чоловік років тридцяти, одягнутий в командирську форму. Кожен його крок, кожен порух руки були чітко спрямовані тільки на діло. І ще я помітив, що йому було страшенно важко на душі. Щось його дуже гнітило. Він мовчки підійшов до мене, зробив укол старанно промив рану, обрізав на ній шмаття порваного тіла і заклав її змоченими в ліках тампонами. І лише по закінченні всього цього мовив чи то до медсестри, чи до мене тільки двоє слів: "Успел вовремя ". Як я довідався пізніше, це означало, що я залишусь з рукою.

Перев'язавши мою рану, сестра. сказала мені: "Наступного разу приїжджай з своїм бинтом". Я зрозумів: німці ніякої допомоги госпіталю не пообіцяли. Вони. очевидно, задоволені були тим, що селяни, добровільно взявшись за лікування і утримання поранених радянських воїнів, зняли гріх з їхньої поганої фашистської душі. Адже вони на застіжках своїх військових ремнів носили напис: "З нами бог".

У селі Кірове тоді було 150 хат. Землі заболочені, малородючі. Хліба зайвого не було. І тут раптом прибавилось півтисячі німечного люду. Це більш як по три чоловіки на одну сім'ю. Скільки ж роботи звалилось на них. Поранених треба ж доглянути, помити, випрати їм одяг. А скільки дров згоряло кожен день. Вугілля, газу тоді ж ще не було. Тому деревини треба було напилати в лісі, привезти до госпіталю, порізати тут і нарубати дров. Бензопил тоді теж не було. Отже все це робилось вручну А їжі де набрати на півтисячі чоловік, що прибавились біля сільського столу?

Якось мене попросили жінки, що порались біля поранених у школі, зайти по дорозі до Лідії Пашенко і сказати їй, щоб вона прийшла до них. Коли я зайшов у хату, там за столом сиділо вісім солдатів. У кого була забинтована голова, в кого рука. Ліда саме витягла з печі великого чавуна з борщем, насипала його у глибокі миски і подавала на стіл. Їй, думаю, було тоді не більше сімнадцяти років, і здоров'ям вона не виділялась.

Наші жінки знають, як стомлюють домашні турботи, коли збираються гості. Так гості ж приносять радість у дім. А тоді лихо зібрало нещасних людей, які своїм виглядом викликали жаль і співчуття. І про них треба було піклуватись не день і не два...

Та у кіровців вистачило мужності. Вони залишили всі свої діла вдома, організувались у спеціальні бригади і забезпечили роботу госпіталю. Одні обслуговували поранених, інші – забезпечували госпіталь дровами, треті їздили по селах і збирали продукти харчування. Госпіталь функціонував, мабуть, місяців зо два.

Отже, це був другий великий благородний подвиг кіровців. Чому саме кіровці полишили свої домашні діла і всі, як один, кинулись рятувати поранених? Чому ніхто інший не подав своєї руки допомоги? Тут не обминути й однієї прикрої речі. Коли кіровці підбирали поранених на полях, то там їздили й чужі підводи. Але їх не цікавила доля поранених. Вони вишукували на вцілілих автомашинах продукти, одяг, ліки й інші речі. Кіровці тоді змушені були силоміць завертати ці підводи до госпіталю.

Щоб глибше зрозуміти характер жителів села Кірове, слід трохи ознайомитись з його історією. Колись воно належало панам. І ті понавозили туди людей з усіх усюд. Новосели тут з'являлись і через залізничну станцію, яка була збудована на початку нинішнього століття. Тому родові зв'язки людей тут були слабкі. Переважала просто дружба.

Перед війною в селі були дійові партійна і комсомольська організації. Високий авторитет мали голова сільради Левко Батюк, голова колгоспу Григорій Кравчук, директор школи Лаврентій Білик, медфельдшер Євдокія Горунович та інші активісти.

По-друге, село Кірове через залізничну станцію було тісно зв'язане з Києвом. Чимало сільської молоді там працювало. Вона, на відміну від молоді глибинних сіл, бачила, так би мовити, більше світу і мала більше навиків організованих колективних дій.

Коли у Київ прибув з фронту перший ешелон поранених радянських бійців, то київська молодь закидала його квітами. Цілком можливо, що хтось з кіровців брав у цьому участь, або просто бачив це. Тому, коли в селі Кірове з'явилися наші воїни, що прорвались через німецьке кільце в Артсмівці, і розповіли про трагічну битву, актив села Кірове і патріотична молодь були готові до великого благородного подвигу – порятунку поранених радянських воїнів, що залишились на зайнятій ворогом території, ї вони здійснили його з честю.

Місце для подвигу знайшлося і лікарям в сільському госпіталі. Ті ліки, що назбирали на полі бою, швидко закінчились. Рятівна думка прийшла в голову моєму лікареві. Він застосував для обробки ран звичайний березовий дьоготь. Результат був чудовий...

Та ось у німців справи під Москвою погіршали. Жандарми зразу ж кинулись очищати свої тили. Комуністів заарештували і розстріляли.

Примчались вони і в кіровський госпіталь. Але там це передбачили і всіх поранених, хто вже міг якось ходити, відправили звідтіл. Залишилось чоловік з двадцять тяжких хворих. Їх німці й забрали. Мабуть, добили десь або згноїли в таборі для військовополонених, бо жоден з цих поранених вже не озвався.

Після бандитського нальоту німецьких карателів на кіровський госпіталь до мене в Артемівці пізно увечері хтось постукав у вікно. То був лікар з госпіталю, який лікував мене, і поранений командир-татарин, у якого була відбита нижня щелепа. Лікар попросився переночувати.

Наступного ранку татарин пішов у Бориспіль діставати документи. А лікар перев'язав мені рану, нарізав тампонів з бинта, намочив у березовому дьогті і склав їх у стакан. "Будеш цим лікуватися сам", – сказав мені.

Протягом дня до лікаря прийшло кілька жінок з своїми болячками. Вони принесли йому трохи хліба, сала, молока.

Поранений татарин того дня з Борисполя не повернувся. Лікар дуже нервував. Увечері ми погасили лампу і полягали спати. Але лікареві сон не йшов. Ми зрідка перекидались з ним словами. І раптом він каже: "А ти знаєш, який я вам вдячний за шматочок хліба і кусочок масла, якого ви з братом привезли мені першого дня".

Це коли брат віз мене в госпіталь на перев'язку, тітка дала йому грамів триста хліба і грамів сто масла і сказала: "Віддасте це дохтару".

Висловивши тепер свою вдячність, лікар розповів про свої пригоди після бою. Сиджу я, каже, в якомусь ліску під Морозівкою. Раптом чую – загуркотіли мотоцикли. Дивлюсь, один їде прямо на мій кущ. У колясці і на задньому сидінні німецькі автоматники. Я дістав пістоleta, а в ньому лише один патрон. Приставив я дуло до скроні. Клацнув курок – відсічка. А мотоцикліст у цей момент чомусь різко повернув у бік. Так я в тому лісі і переночував.

Наступного ранку я обережно вийшов з лісу і зустрів діда з візочком. Він розповів мені, що в село Кірове звезли багато поранених наших солдатів. Я розпитав дорогу і негайно попрямував туди. Коли прийшов сюди і побачив таке горе, то зразу ж, нікому нічого не кажучи, помив руки і став лікувати поранених. Забув навіть, що вже два дні нічого не їв. Тому ваш хлібчик мені дуже приготився.

Далі він повів розповідь уже про діла в госпіталі.

— Головний лікар Попов'янець іноді дорікав мені, що я довго вожусь біля тяжких ран на руках чи ногах. Не відрізаю їх. А я, дійсно, в кожному випадку боровся до останнього моменту. Так мені вдалось врятувати пораним три руки і дві ноги.

...Поранений татарин повернувся з Борисполя аж надвечір другого дня. Вночі вони з лікарем довго стиха розмовляли. Вранці рано встали. Лікар приготував ріденької каші, погодував через лійку пораненого товариша, і пішли вони вже вдвох у Бориспіль.

Неподалік з ними розминувся дід Іван Найда. Підійшовши до мене, він сказав мені, що лікар трохи на єврея схожий. Трудно, мабуть, буде йому роздобути документи.

Я в ту пору свого життя далі бориспільського базару ще ніде не був. Відрізнити міг тільки типово єврейське обличчя. Але тут згадав, що в госпіталі чув розмову жінок, як вони ховали від німців між пораними солдатами лікаря-єврея. Одну з них Антошкою звали. Схопила я, каже вона, шинель у крові з одного солдата, кинула на лікаря, а лице платком своїм накрила. Німці нічого не запідозрили.

Мені прикро, що я твердо не знаю прізвища свого лікаря-рятівника. У госпіталь я приїжджав раз на тиждень. При мені ніхто його по імені не називав. Тільки "товариш доктор". А я, скромний сільський хлопець, не наважився тоді спитати його. Вже дорослим намагався з'ясувати це. Більшість відповідала мені, що то був Гришмановський. Але ж чув я й таке, що Гришмановський іноді одягав форму моряка. Я його в морській формі не бачив. Звідси й мої труднощі.

х х х

Спливали роки. Нарешті радянський уряд проголосив гасло: "Ніщо не забуте, ніхто не забутий". Президія Верховної Ради Української РСР присвоїла селу Кірове почесне звання "Село Милосердя" і

нагородила медалями "За оборону Києва" ряд жителів села за врятування життя пораненим радянським воїнам.

На мою думку, було б ще справедливіше, якби нинішній уряд незалежної України надав селу Кірове і певну матеріальну винагороду за роботу по врятуванню життя пораненим радянським воїнам.

Олександр МІЩЕНКО

Указ Президиума Верховного Совета Украинской ССР

**О награждении села Кирова Бориспольского района
Киевской области Почетной Грамотой
Президиума Верховного Совета Украинской ССР**

За мужество и отвагу, проявленные жителями села при спасении раненых воинов Советской Армии во время Великой Отечественной войны, наградить село Кирова Бориспольского района Киевской области Почетной Грамотой Президиума Верховного Совета Украинской ССР.

**Председатель Президиума
Верховного Совета Украинской ССР
В. ШЕВЧЕНКО.**

**Секретарь Президиума Верховного Совета Украинской ССР
Н. ХОМЕНКО.**

г. Киев. 6 мая 1985 года.

Село милосердя

В казахських степах, у Москві чи Калузі,
Чи то на кавказькій землі
Є вірні, з війни, у Кучакова друзі, —
Тяжких перемог ковалі.
...Про бій ветеранам нагадують рани,
Вкарбовані в пам'яті літ...
Їх зносили тут до сараю селяни
З просякнутих кров'ю боліт.
А потім у школі солдат розмістили,
В сільраді й дитячій саду,
І постіль із сіна усім настелили,
Зробили усе доладу.
Розтерзані лютою битвою роти
В осінньому в'язли багні,
І знову повзли по грузькому болоту
В нестерпному шалі-вогні.
Полеглих лишали на бранному полі,
На стернях, в густих ситниках,
Й на схід, до своїх, виривались з неволі,
Стискаючи зброю в руках.
Ніхто не чекав, що зазнає полону,
Щоб в кігтях ворожих сконать,
Чи виплигнуть десь, під укіс, з ешелону,
І потайки фронт здоганять.
...Кошмарних два дні і дві ночі гармати
На хутір наводили жах,
І лячно здригались артемівські хати,
І люди в вогких погребях.
...Кучаків... Кучаків... Летять електрички
Повз це відчайдушне село,
Де воїнам гоїли рани медички,
Смертям і сваволі на зло.
Село пам'ятає хірурга-вірмена, —
Людину душі, "чаклуна",
Сміливих дружинниць, що їх достеменні
Зринають із вуст імена.
І як не згадать Горунівч Докію

З відважної купки дівчат:
Вона все село згуртувала до дії,
Щоб воїв з біди виручать.
А Дворник Софія дружила з гарбою,
Щоб в селах збирають провіант...
І їй, медсестрі, миловидній собою,
Вдавався такий варіант.
Солдатки-жінки і старі з юнаками
З лопатами в поле ішли
І клунки з картоплею та буряками
Пораненим мовчки несли.
Самі голодали, — шпиталь виручали,
Ділились останнім шматком,
Як рідних синів у похід споряджали,
Вели крізь ліси потайком.
Усе те долали, в біді не лишали
В палатах півтисячі душ...
Їх мили, їм прали, щодня годували,
Приносили яблук і груш...
Ночами ішли оборонці столиці,
Коли засинало село.
Їм шлях осявали за Псьол мигавиці,
І гірко на серці було...
Стрічали їх знову в боях коло Дону,
На Волзі і Курській дузі...
Як болісно, що в сорок п'ятім, додому,
Вернулись живими не всі. ...
У братських могилах лежить безіменних
Дві тисячі рідних бійців...
Над ними вогонь, обеліски, знамена,
Сльоза на вдовиній щоці...
Будь славен, Кучаків, — село милосердя!
Рясній у грядущих віках!
Ти сотні солдат врятувало від смерті,
Зігріло на щирих руках.

Травень 2002 р.

*Леонід Фастовець
м.Бориспіль*

Балада про село Милосердя.

Під Борисполем є невеличке село
Де одвіку живуть хлібороби,
Неподсудністю долі йому довело
Милосердя найвищої проби

Це було на початку жорстокої війни
Коли Київ ми свій залишали...
Там притулок поранені мали сини,
Що за землю свою воювали.

Після смертних боїв, надихаючих зло,
Їх знаходили в полі селяни
І везли рятувати у рідне село,
Щоб загоїти болісні рани.

На горищах від зайдів ховали солдат
І у льохах підчас закривали,
Кожен з них став селянам, як син і як брат,
В тужнім вирі фашистської навали.

Вирували заграви боїв навкруги,
Та невбачене чудо збулося...
І нездатні були їх знайти вороги,
Бо запроданців там не знайшлося.

Проминули роки та минулі дні
В давніх спогадах знов пролітають:
В невеличкім селі, від шляхів вдалині,
Ті часи дотепер пам'ятають.

Крізь пройдешні роки відчуває село,
Наче присмак гіркої полині,
Тих, кого милосердя від смерті спасло
У буремнії дні на Вкраїні!

Україна

Облікова картка військового поховання

№242

1. Місце і дата захоронення Київська область
Бориспільський район
центр с. Артемівка, вересень 1941 року
2. Вид захоронення Братська могила
3. Розміри захоронення і його стан Довжина – 40 м, ширина – 20 м,
огороження фігурне, цегляне
4. Зовнішні ознаки поховання На братській могилі встановлений
пам'ятник скульпторів Паливоди та
Гречаника “Воїн з автоматом на грудях”
в 1958 році. Фігура воїна гіпсована.
Постамент з цегли та цементу
чотирикутний.

5. Кількість захоронених:

Всього	В тому числі	
	відомих	невідомих
2000	47	1953

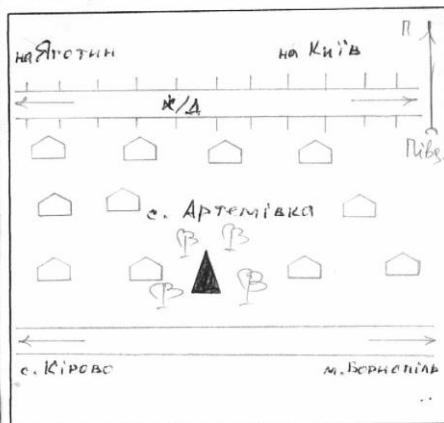
6. Персональні відомості про захоронених

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Військове звання	Дата загибелі або смерті	Місце захоронення на кладовищі, ділянці кладовища
1.	Карлов Мойсей Данилович		Рядовий	1941	
2.	Курецьва Тетяна Миколаївна	1922	Рядовий	1941	
3.	Ковальчук Микола Опанасович	1921	Рядовий	1941	
4.	Литовченко Дмитро Іванович		Рядовий	1941	
5.	Луценко Василь Іванович	1913	Рядовий	1941	
6.	Попов Федір Михайлович	1918	Мол.сержант	1941	
7.	Турчин Федір Трохимович	1909	Ст. лейтенант	1941	
8.	Устинов Семен Сергійович		Рядовий	1941	
9.	Шарамов Василь Миколаович		Сержант	1941	
10.	Керман Михайло Федорович		Капітан	1941	
11.	Щегольков Микита Михайлович		Сержант	1941	
12.	Литвиненко Михайло Григорович		Мол.сержант	7.11.1945	
13.	Боков Олександр Іванович		Рядовий	8.11.1945	
14.	Щетінін Кузьма Гнатович		Рядовий	7.11.1945	
15.	Ус Трохим Іванович	1906	Старшина	1941	
16.	Янін Олександр Федорович		Рядовий	1941	
17.	Назаров Семен Кузьмич		Рядовий	16.10.1943	
18.	Чернік Михайло Наумович	1912	Лейтенант	1941	
19.	Сушко Микола Сергійович	1913	Мол.лейтенант	1941	
20.	Якушев Іван Андрійович	1901	Рядовий	1941	
21.	Пушкар А.В	1915	Політрук		
22.	Баталов Олексій Сидорович		Мол.лейтенант	11.10.1941	
23.	Забейворота Павло Абрамович		Рядовий	19.06.1944	
24.	Білоус Борис Іванович	1914	Політрук	1941 вересень	
25.	Курдяєва Тетяна Микитівна	1910	Рядова	1941 вересень	
26.	Куценко Костянтин Петрович	1912	рядовий	1941 вересень	
27.	Арутьян Вікторія		рядова	1941 вересень	
28.	Ковтун Єфим Іванович		Рядовий	1941 вересень	
29.	Червяк Микола Дмитрович	1921	лейтенант	1941 вересень	
30.	Курін Михайло Максимович	1923	лейтенант	1944	
31.	Маслюк Григорій Федорович	1924	рядовий	1941 вересень	

32.	Маслюк Ілля Павлович		рядовий	1941 вересень	
33.	Охріменко Борис Олександрович	1923	рядовий	1941 вересень	
34.	Радзой Василь Васильович		рядовий	1941 вересень	
35.	Стриженко Євгеній Гаврилович	1916	сержант	1941 вересень	
36.	Усенко Микола	1925	рядовий	1941 вересень	
37.	Антоненко Павло Романович		Ст.сержант	1943	
38.	Жабуров Володимир Олексійович		Рядовий	11.11.1943	с.Лебедин
39.	Філоненко Йосип Михайлович		Рядовий	1.11.1943	с.Лебедин
40.	Татьянин Іван Іванович		Рядовий	1.10.1943	с.Лебедин
41.	Мухомигін Шахерью Зазизович		Рядовий	11.10.1943	с.Лебедин
42.	Карпович Савелій Пилипович		Рядовий	3.11.1943	с.Лебедин
43.	Кривенко Іван Костянтинович		Рядовий	10.10.1943	с.Лебедин
44.	Дегтярин Павло Федорович		Рядовий	13.10.1943	с.Лебедин
45.	Дремлега Михайло Сергійович		Рядовий	13.10.1943	с.Лебедин
46.	Артинов Гайдула		Рядовий	17.10.1943	с.Лебедин
47.	Дудник Микола Романович		сержант	4.11.1943	с.Лебедин

7. Хто відповідає за утримання і догляд: Кіровська середня школа

8. Схема розміщення захоронення

9. Представник МО України

Бориспільський військовий комісар
полковник М.Б.Ежков

10. Представник місцевих органів влади

Сільський голова Г.С.Гайова

" 6 КВІТНЯ 200 0р.

11. Додаткова інформація про захоронення

ВЕТЕРАНИ

Живуть ветерани на вулицях тих,
Кого не діждались з доріг фронтових.

Червоні зірки це у них на парканах,
Чолом, земляки, вам чолом, ветерани.

В Кучакові, знаю, Соддат-ветеран –
Це Глядченко, Заєць, Хурдепа, Кацан.

Лютіж вогняний і столичні квартали
Це штурмом вони в сорок третьому брали.

Там грізним "ура" захлинувсь їх комбат,
Біля Дніпра скосив його автомат...

На Київ, на Пущу їх Пузиков вів,
Комдив всюдисущий, орел із орлі в.

Шляхи їх воєнні безсмертям повіті,
Торують натхненно тепер слідопити.

В.БЛАЖКО

Цвітуть під Кучаковом маки.

Цвітуть під Кучаковом маки,
Полум'яніють поля.
Не маки – воєнні ознаки
То видихає земля.
Не маки – то рани палають
Бійців, що в Артемівці сплять,
Яких матері десь чекають
І внуки ще будуть чекать.
Не маки – то повні пілотки,
Скривавлених днів-колосків,
То безкозирочки флотські
З стрічками багряних бинтів.
Насіяно маків в воєнних житах,
Постелено вічні постелі,
Прикрили Кучаків, жита й болота
Матроські бушлати й шинелі.
Палають, рум'яніють маки,
Змива їх ранкова роса.
Не маки — поснулих козаків
То будить вдовина сльоза.
Довічна вам шана і спокій,
Кого не діждались з атаки,
Вас виглядатимуть доти,
Доки цвістимуть в Кучакові маки.

В. БЛАЖКО.

Таблички

Пашенків, трьох синів, не вернула війна.
В Тригубенків-синів, доля також сумна.

І в пам'ять братів тепер вулицю звать,
З далеких світів їх в Кучакові ждуть.

Стрічають таблички – повпреди синів
Людей з електрички, з широких ланів.

Жаданих і любих з безсмертя їх ждуть,
Дорогу до клубу тут їхньою звать.

Неначе джерельні відкрились кринички,
Як пам'ять священна, горять ці таблички.

Прохожий, спинись, уклонися низенько,
Прямо в ноги вклонись їх згорьованим ненькам.

Цим табличкам, священним, відфарбованим,
Сивим їх нареченим, нецілованим.
Юним їх жінкам овдовілим.

В.А. БЛАЖКО

Озовись, солдате...

Озовіться, зранені солдати,
Хоч води чимало вже стекло.
Ви підпільний госпіталь згадайте,
Милосердям вславлене село.
Ви снопами падали безсило
В солонці кучаківських полів.
Як крізь молотарку пропустило,
І тим жнивом степ забагрянів.
Всім селом Вас зносили і гріли
В школі, в хатах, дитсадку,
Ви бинтом заструпленим вкипіли
В родослівну лінію сільську.
Вся громада кинулась на поміч,
Всяк шукав для Вас останній шанс:
І сільський наш фельдшер Горунувич,
І військовий лікар Попов'янц...
Як бальзам, як найдорожчі ліки,
Материнських пучок таїна,
Що несли останнє із засіків,
І сувій останній полотна.
Всі п'ятсот сп'ялися ви на крила.
Здійнялися знов в грозовую вись.
Чи ж усі до сонця долетіли?
Озовись, солдате, озовись.

В.А.Блажко

Список

жителів с.Кірове, які рятували поранених – захисників м.Києва в бою
19-21 вересня 1941 року на Кучаківському полі

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік нар	Ким працював (ла)	Виконана робота по рятуванню ранених	Які нагороди має	Місце проживання	примітка
	Бабич Віра Олексіївна	1922	колгоспниця	Доглядала ранених Прала білизну, одяг	—	с.Глибоке Бориспільського	
	Батюк Ірина Василівна	1906	Колгоспниця, сандружиниця	Догляд ранених в приміщенні школи №1	Медаль “За оборону Києва”, “30 років Перемоги”	С.Кірове	
	Батюк (дівоча) Трегубенко Софія Іванівна	1920	Колгоспниця, сандружиниця	Догляд ранених в приміщенні школи №1, медсестра	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги”	С.Кірове	
	Білик Лаврентій Гаврилович	1899	Директор школи, вчитель	Організував разом з Горунович перевезення ранених, розміщення в школі, збір сандружини	“1500 років Києву” ,”За оборону Києва”, “30 років Перемоги”	С.Кірове	Помер в 1980
	Горунович Євдокія Степанівна	1904	Фельдшер, зав.медпунктом	Організувала збір ранених з поля бою, перевозку в приміщення школи, медичну допомогу пораненим	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги” “1500 років Києву”	С.Кірове	
	Глядченко Іван Прокопович	1923	Колгосп.сандружинник	Перевозив поранених, допомагав паливом, продуктами	“За оборону Києва”, “За бойові заслуги”, “За взяття Варшави”, “		

					30 років Перемоги”, “1500 років Києву”		
	Гладун Іван Степанович	1903	вчитель	Перевозив поранених, збирав ме- дикаменти, продукти, допомагав по догляду за раненими	нема		Загинув на фронті в 1941
	Заноза Андріан Васильович	1904	Ж/д майстер ст. Кучаково	Зв'язковий підпільного райкому партії, забезпе- чував повідомлен- нями Радя- нського ін- формбюро, бланками документів	нема	Жив в Кучаково (залишил ася дружина)	Загинув в гестапо в 1942 р.
	Дворник Василь Ярофейович	1894	Колгосп- ник	Перевіз з поля бою 82 людини, розмістив по хатах	“За оборону Києва”	С.Кірове	Помер в 1968 р.
	Дворник Іван Васильович	1926	Колгоспн., сандружин ник	Перевіз з поля бою з батьком 82 людини, носив воду, паливо	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги”, “За перемогу над Японією”, “1500 років Києву”	С.Кірове	
	Дворник Софія Василівна	1924	Колгоспн., сандружин ниця	Медсестра, догляд за пораненими в приміщенні дитсадка	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги”	М.Броди Львівсько ї області	
	Дворник Катерина Симонівна	1901	колгоспни ця	Догляд за пораненими в приміщенні дитсадка,	“1500 років Києву”, “За оборону Києва”		Померла в 1966 р

				медсестра			
	Дворник Євдокія Миколаївна	1895	колгоспни ця	Готувала харчування, доглядала поранених в приміщенні дитсадка	Нагород немає		Померла в 1959 р.
	Конченко (дівоча Пашенко) Катерина Порфирівна	1921	Колгоспни ця сандружин ниця	Переносила поранених з поля бою, допомагала в перев'язці хворих, носила воду, їздила за продуктами	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги”, “Ветеран праці”, “1500 років Києву”		
	Комащенко (дівоча Мухіна) Ольга Степанівна	1923	Колгоспни ця сандружин ниця	Медсестра, чергова в приміщенні школи №2, вилікувала ще вдома 6 поранених	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги”		
	Комащенко (дівоча) Пашенко Ольга Кирилівна	1920	Колгоспни ця сандружин ниця	Медсестра, чергова в приміщенні школи №2	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги”, “Ветеран праці”, “Мати- героїня”, “1500 років Києву”	С.Кірове	Виховал а 8 дітей
	Комащенко Ірина Василівна	1923	Колгоспни ця сандружин ниця	Медсестра, чергова в приміщенні школи №2	Нагород немає	с.Сеньків ка	
	Кравчун Григорій Антонович	1906	Голова колгоспу	Підпільщик, повідомив про карате- лів, забез- печував повідомлен нями Радіо- інформбю- ро	Нагород нема		Розстріля ний гестапівц ями
	Литвиненко Григорій Дорофійович	1903	колгоспни к	Перевіз із Артемівка 89 чоловік	“За оборону Києва”		Помер в 1960 р.
	Литус	1902	колгоспни	Переносив	Негород		Помер в

	Андрій Олексійович		к	поранених з поля бою, перевозив в Кучаково	нема		1984 р.
	Лукаш Трофим Ілліч	1906	Колгоспни к інвалід II гр.	Перевозив поранених,р обив костилі, шини	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги”, “1500 років Києву”		
	Лукаш Олександр Ілліч	1900	колгоспни к	Перевіз з х.Артемівка 73 чоловіки	Нагород нема		Помер в 1975 р.
	Лукаш (дру жина Двор ника) Софія Олександрів на	1905	колгоспни ця	Міла, приносила їжу пораненим, виносила з поля бою	Нагород нема		
	Лукаш Василь Олександро вич	1929		Перевозив поранених разом з батьком	Нагород немає		У них жив нач. госпітал Гришман овський А.В.
	Лукаш Ганна Андріївна	1906	колгоспни ця	Няня, чергова в приміщенні дитсадка	Нагород немає	С.Кірове	Виховала 7 дітей орден “Материн ська слава”
	Лукаш Ганна Семенівна	1917	Колгоспни ця сандружин ниця	Переносила з поля бою, бинтувала, праля бинти, одяг і лікувала з поранених вдома	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги”	С.Кірове	
	Михалевич Вікторія Дмитрівна	1923	медсестра	Операційна сестра	Нагород немає	Адреса невідома	
	Олексієнко Наталія Миронівна	1888	колгоспни ця	Няня, чергувала в приміщенні школи №2	Нагород немає		Померла в 1969 р.
	Олексієнко Марк Іполітович	1885	колгоспни к	Завгосп госпіталю, збирав з поля бою,	Нагород немає		Помер в 1954 р.

				перевозив поранених			
	Пащенко Лідія Степанівна	1922	колгоспни ця	Медсестра у поранених в приміщенні школи №2	“За оборону Києва”, “30 років Перемоги”		
	Пащенко Одарка Єгорівна	1891	колгоспни ця	Варила їсти	Нагород немає	Борис- піль	
	Пащенко Іван Родіонович	1925	Колгоспни к, сандружин ник	Перевіз з батьком 76 поранених, р озміщував по хатах, приносив їжу, зварену матір'ю	“За оборону Києва”, “За відвагу”, “За перемогу над Германією”, “30 років Перемоги”, “1500 років Києву”	Борис- піль	Пішов добровол ьцем, дійшов до Берліну
	Пащенко Радіон Павлович	1892	бухгалтер	Перевіз в Кучаково 76 поранених, забезпечува в продуктами, паливом	Нагород немає	Кірове	Помер в 1949 р.
	Расич Ірина Миколаївна	1905	Колгоспни ця сандружин ниця	Медсестра, доглядала за пораненими в приміщенні школи №2, вилікувала вдома 8 чол.	Нагород немає	х. Андріїв ка	
	Саченко Наталія Петрівна	1923	Колгоспни ця сандружин ниця	Медсестра, доглядала поранених в приміщенні школи №2	“За оборону Києва”, “1500 років Києву”		
	Соляник Степан Васильович	1894	Колгоспни к, сандружин ник	Перевозив поранених з поля бою, допомагав розміщати	Нагород немає		Помер в 1979 р.
	Соляник (дівоча Петрик) Варвара Степанівна	1921	Фельдшер- сандружин ниця	Медсестра в приміщенні школи №2	Медалі 6 плюс 3 за участь на фронті		
	Томілін	1903	колгоспни	Перевіз в	Нагород		Помер в

	Дем'ян Федорович		к	Кучаково 43 ранених, допомагав по догляду	немає		1972 р.
	Томілін Василь Федорович	1912	Стрілочни к на ст. Кучаково	Перевіз 40 чоловік, забезпечува в паливом	“Ветеран праці”, “За трудоу звитягу”	С.Кірове	З 1962 р. перейш ов на роботу в радгосп
	Хобта Уляна Єлісєєвна	1923	Колгоспни ця санджруж инниця	Переносила пораних з поля бою, догляда ла, прала білизну	“За оборону Кисва”, “30 років Перемоги”, “1500 років Кисву”	С.Кірове	
	Тригубенко Ольга Яківна	1922	Колгоспни ця санджружин ниця	Їздила разом з Конченко Катею, Олексієнко за продуктами в Сулімівку, Лебедин, М.Старицю	Нагород немає	Жила в Кисві	померла
	Шевченко		Секретар підпільног о райкому				Арештов аний гестапо
	Шевцов Григорій Михайлович	1920	військовий	Лікувався солдат, був санітаром	Нагород немає	Адреса невідома	
	Тулушев Дмитро Васильович	1921	військовий	Санітар по догляду за поранени- ми в примі- щенні дитсадка	Нагород немає		Помер в 1984 р.
	Антонцева Варвара Дмитрівна	1903	Колгоспни ця	Готувала їжу, пекла хліб, годувала тяжкохвори х	Нагород немає	С.Кірове	
	Дворник Федір Миронович	1923	колгоспни к	Збирав з поля бою пораних, перевозив	Нагород немає	С.Кірове	Працов ав у Дарниці
	Корницька Марія	1909	колгоспни ця	Прала білизну, стерелізувал	Нагород немає	С.Кірове	

	Павлівна			а бинти, робила перев'язки			
	Тригубенко Катерина Є.	1906	колгоспни ця	Готувала їжу, доглядала поранених	Нагород немає	С.Кірове	
	Дворник Федосія Іванівна	1912	сандружин ниця	Готувала їжу, доглядала поранених	Нагород немає	С.Кірове	
	Тригубенко Євдокія Яківна	1908	сандружин ниця	Готувала їжу, доглядала поранених	Нагород немає	С.Кірове	
	Комащенко (дівоча Веремієнко) Ганна Сергіївна	1919	сандружин ниця	Готувала їжу, доглядала поранених	Нагород немає	С.Кірове	
	Приходько Тетяна Єгорівна	1911	сандружин ниця	Готувала їжу, доглядала поранених	Нагород немає	С.Кірове	
	Пащенко Варвара Григорівна	1888	сандружин ниця	Допомагала в догляді, годувала, загинуло 4 сини, їх імена названа вулиця в с.Кірове	Виховала 8 дітей		Померла в 1978 р.
	Гришманов ський Афанасій Васильович	1904	воєнлікар	Начальник нелегальног о госпіталю		м.Колпін а Ленінгра дської області	
	Кофанов Іван Андрійович	1918	рядовий	Доглядав поранених, як санітар		м.Москва пр-т Універси тетський 299 кв. 5	Помер в 1982 р.
	Попов'янець Рафаель Степанович	1917	Воєнлікар, хірург	Ведучий хірург нелегальног о госпіталю, зробив більше 200 складних		м.Хабаро вськ, вул.Запар іна, 119, кв.69	

				операцій. Врятовано 487 поранених, через госпіталь пройшло більше 2 тис. чоловік			
	Бумагіна Сара Самойлівна	1927	воєнфельд шер	Операційна сестра, асистент хірурга		М.Горьки й, Гагаріна, 20 кв.4	
	Крутських Олександр Петрович	1920	Мол.лейте нант,ком. взводу	Керівник філіала госпіталю, приміщенні дитсадка, врятував 60 чоловік		М.Москв а, Фестивал ьна ; кв.129	
	Чулков Федір Павлович	1914	Політрук батареї 3-ї дивізії ПВО	Вилікувавш ись, доглядав поранених як санітар	Орден Червоної Зірки, Ветеран праці	М.Барнау л, Петрова 204 кв.24	
	Якунін Михайло Осипович	1917	Лейтенант 4-ї дивізії НКВД інвалід II групи	Доглядав поранених як санітар		М.Москв а, Червоний Маяк, корпус 1, кв.216	
	Фесенко Іван Тихонович	1918	Рядовий 4- го полку НКВД	Порениний, вилікувавсь, став санітаром	Нагород немає	С.Микола ївка, Амвр осіївськог о р-ну Донецько ї обл	
	Михайловсь кий Іван Архипович	1918	Лікар- терапевт	Черговий лікар – терапевт нелегальног о госпіталю	Нагород немає	М.Алушт а вул.Наго рна 34	

Вчителі-учасники війни

Сулимівська школа

В 1940 році був відкритий 8-ий клас, і Сулимівська школа мала стати середньою. Директором школи в цей час працював аж до часу призову в Радянську армію молодий енергійний вчитель Восколович Олексій Пилипович. Під час війни школа не працювала.

3 8 жовтня 1943 року директором школи було призначено учителя Билду Трохима Пилиповича (викладача української мови і літератури та фізики), який в роки окупації в селі Мала Стариця разом з своєю сестрою Вірою входив до групи сприяння партизанському загону Кривця. Поскільки в будинку школи ще був розташований штаб однієї з діючих частин Радянської Армії на київському напрямку, для навчання дітей були використані жилі приміщення громадян села Сулимівки. Директор Билда Трохим Пилипович, вчителі Сінгалеви́ч Ні́на Миколаї́вна, Опришко Олександра Федотівна, Лавровський Михайло Іванович, Булашевич Марія Іванівна, учні і громадяни села всі сили прикладали, щоб швидше розпочати навчання дітей. 1 листопада 1943 року і розпочалося навчання в школі 1,2, потім 3 і 4 класів, через кілька днів 5-7 класів.

11 січня 1944 року школа почала працювати у своєму шкільному приміщенні. Розпочали роботу 8-9 класи. В 9 клас прибуло лише 7 учнів, хоч 8 клас перед війною кінчало 40 учнів. Всі вчителі й учні проявляли ініціативу і наполегливість в роботі школи, вони включились в громадсько-політичне життя.

Після закінчення Вітчизняної війни з рядів Радянської Армії стали демобілізувати вчителів і посилати на поповнення в школи. Так, до Сулимівської середньої школи прибули Радзієвський Степан Євладійович (що працював директором цієї школи і викладачем математики) з 1 вересня 1944 року, Незнал Іван Тимофійович (викладач хімії) з осені 1945 року, Більмач Іван Кирилович (заступник директора і викладач історії) з 1 січня 1946 року, Кирильченко Василь Зотович (директор школи і викладач історії з 1948 року), Колесник Олександр Іванович (викладач фізвиховання) і інші вчителі.

Кирильченко В.З.

Більмач І.К.(вчитель історії Сулимівської школи з 1.01.1946 року, завуч школи по 1973 рік) з 01.1940 р.по 09.41р 244 стрілковий полк, писар, з 03 по 07.1945р.177 запасний стр.полк писар, з 07.45 по 11.45р 288 запасний стріл.полк Південнозахідний фронт

Козюра Г.П. (працював вчителем в Сулимівській школі з 1944 року, з 23.08.1960-1979р.– директор школи)
Воював в 540 окремому мінометному батальоні зв'язку, старший сержант

Артемівська школа

Після 1945 року навчання проводилось по хатах. Першою свою хату під школу віддала Кацан Тетяна Кіндратівна, яка допомагала вчителям топити її, заготовляти дрова, прибирати. Далі школа розміщувалась в будинках Бубона Миколи та Кузьменка Миколи. Вчителями були: Бицюра Іван Митрофанович, Білик Лаврентій Гаврилович та Посенко Іван Остапович

Кіровська школа

З 1932 року по 1946 рік директором школи був Білик Лаврентій Гаврилович.

На долю Лаврентія Гавриловича випало випробування працювати в роки Великої Вітчизняної війни. Так, 21 вересня 1941 року після довгого і кровопролитного бою під хутором Артемівка, в селі Кучакове був організований підпільний госпіталь. Саме Лаврентій Гаврилович Білик разом із сільським фельдшером Горунович Євдокією Степанівною організували жителів села на допомогу пораненим бійцям. В цей та наступні дні до сільської школи було перевезено більше 500 бійців радянської армії. На три місяці забуло село про свій біль, про своїх земляків, які на фронтах билися з ворогом. Так починався подвиг. Щоденний, непомітний. Місцеві жителі зробили все, щоб поставити на ноги радянських бійців. Кваліфіковану медичну допомогу надавали пораненим лікар-хірург Р.С.Попов'янець,

медсестра С.С.Бумагіна.

“ Ми не вижили, коли б не допомога чесних радянських людей. Справжніх патріотів, жителів села Кірове”.

/ хірург підпільного госпіталю Р.С.Попов'янець, Хабаровськ./

В 1950 році до школи прийшли працювати подружжя Чуйків: Антон Юліанович та Софія Петрівна. Згодом сімейну традицію продовжили їх син Валентин Антонович (вчитель фізики) з дружиною Марією Миколаївною (вчителем української мови та літератури), що пропрацювали в школі більше 30 років. Валентин Антонович з по рік був вивезений фашистами до Німеччини ...

26 років вчила дітей історії Мірошник Анастасія Степанівна — людина з надзвичайно глибокими знаннями, педагогічним тактом та вродженою інтелігентністю.

Лебединська школа

До війни в школі працювали Ніна Андріївна (до 1951 року) та Іван Аркадійович (до 1950 року) Чернацькі.

Після війни очолив школу Луцюк Василь Самійлович, який після закінчення інституту став працювати в Кіровській школі. З 1949 року по 1969 директором школи працював Білокінь Панфил Харитонович. Вчителем в школі працював Посенко Іван Остапович.

М.Старицька школа

Після закінчення війни школу розмістили у спеціально збудованому приміщенні поблизу церкви. На той час у школі навчалось приблизно 115 учнів, бо після війни учнями ставали вже й ті, кому було за 20. Приміщення катастрофічно не вистачало, адже класи приходилось навчати окремо, не об'єднуючи, як це було в довоєнний період. Приміщення було розділене на дві кімнати, де розміщувалися 4 класи. І в такий складний період відбудови, коли війна зруйнувала безліч будівель, безупинно продовжували працювати такі вчителі, як Моринець Зот Володимирович та Моринець Серафима Карпівна.

Радзівський Степан Євладійович

До війни працював викладачем математики у Свердловську (Єкатеринбург) у механічному технікумі. Під час війни пішов на фронт. Але до фронту, як математик, був направлений на курси обчислювачів важкої артилерії. Це є така посада при кожній

артилерійській батареї, бо на політ снаряда впливає не тільки відстань до цілі, а й сила та напрямок вітру, температура та вологість повітря та інші показники. Після закінчення курсів, весною 1942 року разом з іншим артилерійським поповненням був направлений у блокадний Ленінград. З двох кораблів-буксирів, що везли поповнення через Ладозьке озеро один був потоплений німецькою авіацією.

По прибуттю у блокований німцями голодний Ленінград служив у батареї

важких 152-міліметрових гармат на передовій.

Після прориву (зняття блокади) взимку 1944 року під час нашого наступу перед Естонією був контужений. Нагороджений медаллю “За оборону Ленінграда”

Після госпіталю був демобілізований (у Селичівці до війни працював учителем його брат) і направлений директором Сулимівської школи і викладачем математики. У 1952 році переїхав у Баришівку, де викладав математику і був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Незнал Іван Тимофійович

Ми сиділи за невеличким столиком у саду, під бузковими деревами, серед численних кущів півоній. Так, саме під бузковими деревами, які в період цвітіння вражають не тільки розмаїттям відтінків, а й запахів. Понад півстоліття тому їх посадила господиня Ірина Петрівна Незна на честь видатної події в їхньому з Іваном Тимофійовичем житті. І тепер щороку, в травні, саме на День Перемоги над фашистською навалою, салютують дерева пишним цвітом, ніби вітають Івана Тимофійовича.

Подружжя Незналів у Сулимівці живуть давно. Господар тут і народився. Його батько був одним із перших випускників першої Сулимівської трикласної школи, котру організували на панському подвір'ї. Через десятиріччя на цьому ж подвір'ї, але вже в самому панському будинку працював Іван Тимофійович. Спочатку вчителем хімії, потім малювання. А Ірина

Петрівна вела молодші класи.

Серед випускників останнього класу була й Світлана Макієнко, нині заступник директора по господарській частині Кіровської школи.. “Ми свого вчителя малювання дуже поважали, хоч він був суворий. У нього “п’ятірку” заробити було дуже важко. Але він учив нас образно мислити, вміти бачити й шанувати красу. Я та й усі мої однокласники вдячні Івану Тимофійовичу і за це, і за те, що він умів кожного “заразити” своїм оптимізмом, несхильністю перед життєвими негараздами...”

Світлана Макієнко і зараз досить часто навідує родину Незнал. Ось і цього разу. Поки ми говорили в саду з Іваном Тимофійовичем та Іриною Петрівною, вона досадила цибулю на грядці. Бо саме виорали город, допомогти колишнім вчителям практично немає кому, а в самих і вік поважний, і здоров’я підводить...

– Коли почалася Вітчизняна війна, – говорить Іван Тимофійович, мені йшов тридцятий рік. Після фінської кампанії перебував в окремому батальйоні зв’язку 99-ї дивізії, в місті Перемишль. Отож перші три снаряди війни впали на наші голови. Це був ніби сигнал і нам, ворогам нашим. Одразу ж ворог посунув стіною. А нам наказ: не віддавати жодного метра території. До вечора ми вибили фашистів з кладовища, парку, зірвали міст через річку... Приготувалися до тривалої оборони, але довелося відступити...

З того часу так було: ми йдемо, відступаємо, а він їде, ми йдемо, а він їде... Думали: ну ось до старої лінії кордону дійдемо, і все. Буде крапка. Дійшли і до кордону, і до Дніпра, але... Крапок таких було багато, – з сумом продовжує Іван Тимофійович, – та вони більше позначали не зупинку й повернення назад, а місце найбільшої кількості пролитої крові...

Колишній воїн розповідає, як підійшов їхній 203 стрілецький полк, де він був радіозв’язковим, до Ржищева. Який був бій запеклий. Як ішли з боями до Канева, стримуючи ворога, не допускаючи його до Дніпра. Тоді він, радіозв’язковий високої кваліфікації (18 груп цифрового тексту передавав за 1 хвилину!), майже цілодобово тримав зв’язок.

Біля Канева дозволили переправитися на лівий берег Дніпра. Переправлялися вночі хто на чому міг. У рибальський човен, розрахований на десяток, набивалося по двадцять бійців. Вода кипіла від вибухів, тому замість порятунку той човен часто слугував навпаки...

Іван Тимофійович говорить швидко, чітко називаючи військові частини, полки, з'єднання, міста, напрямки... Говорить, ніби з гумором розповідає про якусь буденну подію. Але коли згадав про той “капкан” під Лохвицею, до котрого потрапив Південно-Західний фронт, його голос затремтів. “Там таке робилось, що й на страшному суді, мабуть, легше буває. Я й сам не знаю, як я вирвався звідти...”

Перебування на окупованій території з грудня 1941 по вересень 1943 року потім, уже після війни, йому не один раз пригадували по різних кабінетах.

– А наступати вам довелося в тій війні? – запитую.

– Аякже. Це вже як гнали ворога назад. Друге бойове хрещення (після переправи через Дніпро) було в Житомирі. Розвідка донесла – в місті ворогів небагато. Вирішили атакувати ще засвітла, перед вечором. Нікого не здивувало, чому це вони так легко нас пропускають по відкритій території Майже без бою зайшли в місто, а там... бочки різного спирту.

Солдати одразу ж “унюхали” його, понапивались. А вночі...їх атакували. Відступили, потім другий раз довелося брати місто. Але ж якою ціною! Чимало, кажуть, поспігло від того спирту...

У Польщі, Східній Пруссії стало легше. На той час учителя з красивим, чітким, майже каліграфічним почерком забрали у штаб дивізії. “Писарем там був, але автомата з плеча не знімав, завжди при мені був...”. Дійшли до Одера. Справа – І Білоруський фронт під командуванням Жукова, зліва – І Український Конєва. Іван Тимофійович згадує, як одного разу бачив він Георгія Жукова. Тоді саме їх, багатьох писарів, чомусь викликали у штаб фронту. “Сидимо, коли це під’їжджають п’ять “газиків”, вискакують автоматники, готові до бою. “Ну, думаю, – говорить, – якась “заворуха” буде. Аж ні. Виходить з “газика” невеликий, з мене

ростом, чоловічок, у плащ-палатці, в картузику із зірочкою ... і йде прямо до Конєва, нашого командуючого. І незабаром несеться звідти на підвищених тонах розмова. “Отвечать вместе будем!” – з цією фразою Жуков вийшов, сів у машину і поїхав.

А коли стемніло, весь наявний транспорт із включеними фарами поїхав у напрямку Одера. І так їздили десь із півгодини. Туди – зі світлом, назад – ні. На ранок ми штурмували місто Ельськ, розташоване на протилежному березі ріки. Майже без втрат. Догнали фашистів кілометрів за 35 за Єльськом...”

Там же, на Одері, Івана Тимофійовича, як він каже, “шкрябонуло”. Після госпіталя потрапив уже в 234 запасний полк, дійшов до Відня. Звістку про Перемогу зустрів у Відні. На фото, зробленому там 10 серпня 1945 року, стоїть він чомусь в англійській формі – жовта гімнастерка, темносинє галіфе, краги – без нагород, але веселий, молодий.

– Яке перше бажання було, коли дізналися про Перемогу?

Якнайшвидше потрапити додому. Дуже скучав за сім’єю, за дітьми, за дружиною... Я був простим солдатом, яких десятки тисяч, я не вдавався у високу політику. Я просто хотів миру, праці улюбленої у школі, на землі... І щоб ніколи більше не було війни.

Тамара Зарудня, 2002 р.

Посенко Іван Остапович

Посенко Іван Остапович народився 25 лютого 1909 року. Навчався спочатку в Лебединській церковно-приходській школі, потім в Сулимівській семирічній школі. Провчився 2 курси стаціонарного навчання у Переяславському педагогічному університеті, що на той час знаходився у Києві, потім був переведений на заочний курс через нестачу вчителів.

Служив у територіальній армії.

У 1941 році пішов на фронт. Воював на І Українському фронті у 794 стрілецькому полку.

Отримав нагороди: орден Великої Вітчизняної війни І ступеня, та медаль “За боротьбу з німецько-фашистським військами”.

Воював на Пуцівському плацдармі, де був тяжко поранений у 1945 році. Лікувався у госпіталі м.Омська, звідки вийшов інвалідом ІІ групи, був комісований з армії. Працював в Лебединській, Артемівській початкових школах та Кіровській школі вчителем початкових класів.

Помер 1 жовтня 1986 року.

Луцюк Василь Самійлович

Василь Самійлович Луцюк народився 1 березня 1914 року в с. Великі Малевичі Грицевського району (Старокостянтинівського) Каменець-Подільської (Хмельницької) області. Закінчив сільську школу. Поступив до театрального училища, але його не закінчив. Працював в райкомі комсомолу інструктором. Служив в рядах кадрової армії. В 30-х роках навчався в Переяславському педагогічному училищі. Закінчив його в 1941 році і після закінчення взяли в армію і послали на Урал. Служив в 8-му Гвардійському танковому корпусі. Війну пройшов від Сталінграда до Берліна. Воював на:

1. Південному Сталінградському фронті з липня 1942 року по вересень 1942 року;
2. Сталінградському Південно-Західному Воронезькому фронті з вересня 1942 по листопад 1943 року;
3. І Українському та І-ІІ Білоруському фронтах з листопада 1943 по травень 1945 року.

Мав два легких поранення (в ногу і обличчя)

Був демобілізований в чині капітана.

В 1947 році прийшов на роботу в Лебединську початкову школу завідуючим і учителем 1-4 класів. Згодом був переведений в Кіровську школу на посаду директора (15.10.1956 – 15.08.1964). Працював у школі до 1974 року вчителем російської мови та літератури. Помер в 1990 році

За період служби в Радянській Армії був нагороджений:

1. Орден Вітчизняної війни першого ступеня
2. Орден Вітчизняної війни першого ступеня
3. Орден Червоної Зірки
4. Медаль «За відвагу»
5. Медаль “За ратну працю з нагоди 100-я В.І.Леніна”
6. Медаль «За оборону Сталінграду»
7. Медаль «За перемогу над Німеччиною в Великій Вітчизняній війні»
8. Медаль «За взяття Кенінгсберга»
9. Медаль «20 років перемоги в Великій Вітчизняній війні»
10. Знак «25 років перемоги в Великій Вітчизняній війні»
11. Медаль «30 років перемоги в Великій Вітчизняній війні»
12. Медаль «40 років перемоги в Великій Вітчизняній війні»
13. Медаль «50 років Збройних Сил СРСР»
14. Медаль «60 років Збройних Сил СРСР »
15. Медаль «Ветеран праці»
16. Медаль «70 років Збройних Сил СРСР »

За нашу Советскую Родину

★ УДОСТОВЕРЕНИЕ ★

За участие в героической обороне
СТАЛИНГРАДА

Гвардии Старшина Михаил Лейтманис
Лизюк Василий Самойлович

Указом ПРЕЗИДИУМА
ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР
от 22 декабря 1942 г. награжден
медалью

«ЗА ОБОРОНУ СТАЛИНГРАДА»

От имени ПРЕЗИДИУМА
ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР
медаль «За оборону Сталинграда»
вручена *10* *Октября* 1943 г.
П. № 41725

Командир 70 Тб. М. Б. на

Гвардии Майор С. Лизюк
(подпись, военное звание и подпись лица, вручившего медаль)

Гвардии Старшина Михаил Лейтманис
Лизюк Василий Самойлович

фамилии, имя, отчество
такие боевые действия, Вам, участнику
при освобождении городов ГНЕВ (Меве) и
ЮГАРД (Прейсш Старгард) — важных
пунктов обороны немцев на подступах
к ДАНИГУ, Верховный Главнокомандующий
Советского Союза товарищ СТАЛИН
выразил БЛАГОДАРНОСТЬ. (Приказ № 294 от
1945 года).

Смандир части *30240*
В. Лизюк

Спогади про битву на Волзі гвардії капітана Луцюка Василя Самійловича

Літо 1942 року. Важкі оборонні бої вела Радянська армія на підступах до Сталінграда. В такий час після закінчення Київського танко-технічного училища, яке було евакуйовано на Урал в місто Кунгур, група офіцерів, в тому числі і я, прибула в Сталінградський автобронетанковий центр (7 серпня 1942 року). Нас направили в 21-й окремий навчальний танковий батальйон.

В серпні 1942 року командиром був майор Гирда, начальником штаба – капітан Железнов, комісаром – старший політрук Мерзляков.

Використовуючи перевагу в силах, противник ціною великих втрат прорвав фронт оборони нашої 62-ї армії, раптово форсував Дон, став розвивати наступ на Сталінград, прагнучи з ходу ввірватися в місто з півночі. Поява ворога з того напрямку було малопередбаченим, тому тут не було не тільки яких-небудь укріплень, але і стрілкових частин.

В Тракторозаводському районі дислокувались 21-й і 28-й окремі учбові танкові батальйони. З особового складу цих батальйонів формувались маршові танкові роти і відправлялись на фронт.

Рота, до якої я належав, танків ще не одержала.

23 серпня 1942 року особовий склад 21-го ОУТБ займався бойовою підготовкою. Маршові роти, одержавши танки та відстрілявшись на танкодромі, відправлялись на фронт.

Після занять, після обіду, ми з механіком –водієм танка Т-34 Лаутой Іваном пішли в балку, біля річки Мокра Мечотка, трохи відпочити. Лаута І. З Костянтинівки, що на Донбасі. Як склалася його доля, не знаю.

В цей час недалеко біля нас розірвались три снаряди. Лаута говорить: “Це якийсь неук повернув башню танка і стріляє куди попаде”. А недалеко від нас був танкодром, де проводились заняття.

В цей час дивимось: біжить хлопчина років 10-11. “Товариші , в Орловці німці”. На жаль, ім’я цього хлопчика я забув. Може тепер

він живе в Орловці уже дорослим громадянином. Який патріотизм проявив цей хлопчина! А відстань до Ринка і Спартанівки, тракторного заводу від Орловки кілометрів 10.

Всі троє ми побігли в розположення батальйона, повідомили командир батальйона т.Гирді про цей епізод.

Одержавши повідомлення про зіткнення з фашистською танковою колоною, командир ОУТБ майор Гирда підняв по бойовій тривозі особовий склад батальйона. Особовий склад одержав кулемети, гвинтівки, гранати, зайнявши оборону по березі річки Мокра Мечотка від Волги до кінотеатра “Ударник”. Негайно сюди прибули два робітничі знищувальні батальйони Тракторозаводського і Краснооктябрського районів. Зліва від нас (21 оутб) зайняв оборону 28-й оутб. Сюди прибув 32-й зведений батальйон морської піхоти.

Тут же зайняли вогневі позиції підрозділи 1077-го зенітно-артилерійського полку. Ми з механіком-водієм одержали кулемет ДТ (Дегтярова танковий). Хлопчина підкочував нам диски з патронами і все просив :”Дайте я буду стріляти”, але ми не дозволяли, бо він ще малий і при стрільбі він кулемета не вдержить. Декілька днів танкісти обох батальйонів вели важкі бої по-піхотному.

Для виконання бойового завдання майор Гирда сформував дві танкові роти під командування капітана Мельниченко. Ми одержали танка Т-34. Хлопчина дуже просився, щоб його взяли в танк, але начальство не дозволило. Удар наших танків був стрімким і дерзновенним. Ворог відступив, втративши декілька танків і до роти автоматників. Понесли втрати і наші підрозділи. Смертю героя загинули командир 3-ї учбової танкової роти старший лейтенант Морев і інструктор вогневої підготовки, старший лейтенант Барановський.

Мужні командири посмертно нагороджені орденом Леніна.

В цьому бою мене поранило. Коли одужав мене направили у 26-ту танкову бригаду. Потім 58 гвардійська танкова бригада 8-го гвардійського Червонопрапорного танкового корпусу. В цій бригаді я був на посаді замісника командира роти по технічній частині. 26-та

танкова бригада вела оборонні бої в районі Сталінграда на острові Голодний, що проти елеватора.

Одержавши від Тамбовських колгоспників нові танки і провівши багатокілометровий рейд (400-500 км) наш корпус вів наступальні бої в Донських степах. Коли фашистська групування в районі Сталінграда була остаточно ліквідована, а це було 2-го лютого 1943 року, ми вели наступальні бої в районі Кам'янська. Далі звільнили Ворошиловград. День Червоної Армії 23 лютого ми зустріли в Новосветлівці Ворошиловградської області.

Воїни чесно виконували поставлену задачу, бо були беззавітнопередані партії народу, вірило в зброю і уміло приміняли її в бою, свято виконували вимоги військової присяги, проявляли героїзм і високу майстерність.

Комуністи і комсомольці були прикладом в боях, особистим подвигом, полум'яним словом запалювали на подвиги весь особовий склад.

В Комсомольському сквері Тракторозаводського району Волгограда встановлений гранітний обеліск з підписом “Тут 23-го серпня 1942 року першими вступили в бій бійці і командири 21-го окремого учбового танкового батальйона”.

Спогади про битву на Курській дузі

Весною 1943 року ми формувались в районі Уразово. Весь особовий склад займався бойовою підготовкою, направляючи свої сили на підготовку майбутнім вирішальним боям.

Рано-вранці 5 липня 1943 року тисячі “тигрів”, “фердинандів” і “пантер”, сотні “юнкерсів”, “мессершмідтів” і “фокке-вульфів” ринулись на наші позиції. Німецько-фашистські війська почали новий наступ громадними силами танків і піхоти при підтримці авіації. Але цей новий наступ фашистських військ не застав Радянську Армію зненацька. Наші війська були готові не тільки відкинути удари ворога, але й нанести могутні контрудари.

Нашим танкістам прийшлося провести двістікілометровий марш в район маловідомий до того Прохорівка. На лінії залізниці Белгод-Курськ. Коли ми прибули годин в 6 в Прохорівку, на наші танки налетіла величезна кількість фашистських стерв'ятників. Частина танків була пошкоджена. Біля будинку, де колись знаходилась пошта, ми ремонтували свої танки. В населеному пункті Прохорівка мирних жителів не було.

Через деякий час, годин у 8, до нас під'їжджає легкова машина. Підходить капітан, солдат і шофер. “В цьому будинку нема нікого?,- питає капітан. “Ми не бачили”,- відповідаємо. Через хвилин 10-15 веде пожилу людину, штовхає його під бік. А солдат несе передатчик. “Це він передавав фашистам про прибуття наших танків, і тому налетіли німецькі стерв'ятики”,- говорить капітан.

Через деякий час ми поїхали на висхідні позиції, звідки танки пішли в атаку. На землі і в повітрі ворог чинив шалений опір наступу наших танків. Десятки штурмових бомбардирувальників безперервно атакували наші бойові порядки. Три танки нашої роти, до якої я належав, підірвались на мінах. В цьому бою загинув смертю хоробрих мій командир роти Пагарський, старший лейтенант.

Мені було доручено евакуювати з поля бою три підірвані танки. Тягачів у нас не було. Треба було евакуювати бойовою машиною. Для цього було дано танк і команду саперів. Діждавшись темноти сапери розмінували проходи і до світанку танки були евакуйовані на пункт аварійних машин. При евакуації підірвався на міні командир танка лейтенант Занорін. Не можна словами передати як швидко, злагоджено діяли сапери і екіпаж танків – це була відвага і героїзм, щоб під обстрілом з боку ворога провести цю складну операцію.

12 липня наш корпус перейшов в контрнаступ. В серпні місяці наш корпус звільнив міста і села України Суми і Лебедин.

Втеча

Старшій сестрі, товаришу і другу присвячую.

Стояв погожий травневий день. Сонце щедро опромінювало землю своїм життєдайним теплом. Буйним цвітом осипало вишневі садки, в молодий зелений наряд одяглися дерева. Бджолиний гул та пташиний спів повисли в повітрі. Природа тріумфувала, святкувала своє пробудження від зимової сплячки. Та не святковий настрій панував у селі. Розпач охопив людей, тужний плач, голосіння чулися то в одному, то в другому кінці села.

– Ой, на кого ж ти мене покидаєш, донечко моя, виплачу я свої очі, виглядаючи тебе з далекої чужини, чи діждуся я тебе, моя квіточко?

– Чого розревілася, стара дурепа, ніде не дінеться твоя квіточка, – це окрик поліція. Іде, не куди-небудь, а до великої Німеччини!

До сільської управи поліцаї зігнали біля сорока невільників, переважно молодих дівчат, яких насильно відправляли до рейху на примусові роботи. Проводжати зібралось майже все село. Ридали дівчата на грудях у матерів, голосили матері, хвилювалося село, метушилися поліцаї, намагаючись навести порядок. Лукаш Павло – староста села, по вуличному Лушня, продажна шкура, з своєю нерозлучною сучкуватою палицею в руках, яка залишила свій слід не в одного поселянина на спині, перелічив усіх, звіривши по списку, і наказав рушати.

Таких проводів ще не бачило село. З клуночками та саморобними фанерними чемоданчиками в руках, оточені поліцаями, рушили до Борисполя. А там у Київ. А з Києва у закритих товарних вагонах як худобу під конвоєм повезуть на Захід. І це називалось окупантами воєвиявленням українського народу, який добровільно посилав своїх синів та дочок до великої імперії допомагати кувати перемогу великій Німеччині та її визвольній армії над совітами, жидами та комуністами.

Ішли мовчки. Кожен заглибився у свої невеселі думки. Важко було на серці і у молодій вчительки історії Насті Степанівни. Сльози затуманювали очі, спазми стискували горло. Не чула, що їй тихо

говорила Дворник Феня, двоюрідна сестра і подруга, нічого не бачила перед собою, не ішла, брела, машинально переставляючи немов чужі ноги. Вразлива за натурою, дуже близько сприймала і боляче переносила своє та чуже горе. В подумках звала свого Ваню.

– Ваня, Ванічка, де ти? Чи чуєш ти мене, чи бачиш, що твою Надюшу женуть у німецьку неволю, як колись у сиву давнину гнали яничари своїх полонянок. Допомоди мені, прилинь до мене, мій коханий, із своїми червонозоряними побратимами та врятуй мене, звільни від цієї ганьби, від коричневої чуми...

А у відповідь лише чулося схлипування, важке зітхання та регіт поліцаїв.

На подвір'я школи, що по Львівській, 24, обнесеного високим парканом зігнали кілька тисяч молоді з різних куточків Київщини. Мов чорні круки з білими пов'язками і карабінами в руках походили поліцаї біля воріт. Чужа гортанна німецька мова долинала з відкритих вікон школи. Тут проходили так звану медичну комісію, а точніше відбір. Німеччині потрібна здорова мускульну робоча сила. Хворим і калікам в'їзд в Німеччину заборонений. Кожному видали талон – картонний жетон з номером. Ось і ти, радянська вчителько, маєш свій талон, номер рабині – PF, № 531. Ти теж, як і інші, стала безіменною людиною з номером, як та безіменна зірка.

Повільно та болісно тече час, гнітить невідомість, обурає несправедливість і приниження. Ночували тут же під відкритим небом, притулившись один до одного, кутаючись у хустки. В короткі прохолодні ночі, коли залишаєшся наодинці з собою, коли не склеплюються повіки і тривожні думки не дають заснути, перебрала в пам'яті все своє коротке життя. Народжена в буремні дні революції 1918 року, майже ровесниця Великого Жовтня, росла, становилась на ноги, вчилась, пізнавала світ, утверджувала своє я разом з ростом, становленням і утвердженням своєї Вітчизни. Була поруч з челюскінцями, з папанінцями дрейфувала в льодах Арктики, разом з Чкаловим перелітала через Північний полюс в Америку, воювала на барикадах республіканської Іспанії, в пафосі перших п'ятирічок

споруджувала індустріальні гіганти. Була невід'ємною частиною свого великого народу, який долаючи неймовірні труднощі, розруху, вікову відсталість, упевнено йшов до перемоги соціалізму. Школа, піонерія, комсомол формували соціалістичний світогляд, прививали любов до Батьківщини.

Спогади, спогади... З-під пудів пам'яті виникла картина ще часів громадянської війни. Переляканими очима, ухопившись за поділ матиної спідниці, дивилась на страшного вусатого петлюрівця, який розмахуючи дулом нагана під самим носом у мами, ревів на всю хату:

– Де, сволото, твій більшовицький прихвостень? Говори, бо не подивлюсь на твоє щеня, роздавлю як гниду!

А мама, притиснута до стіни, лише шепотіла побілілими губами:

– Не знаю, не знаю. Запріг коня і десь поїхав.

Хто його знає, може з того часу і лишився в душі якийсь страх, нерішучість.

Як у калейдоскопі одна картина змінювалась іншою. 1934 рік. Випуск Кучаківської семирічки. Свідоцтво про неповно-середню освіту. Перед тобою розкрились широкі дороги в щасливе майбуття. Вибирай любу, іди впевнено до своєї мети, учись далі, працюй, твори, держай. Разом з Дворник Оленою, двоюрідною сестрою, поступила в геологорозвідувальний технікум. Та вчитися в ньому не довелося – технікум перевели в м.Харків, туди їхати не захотіла, а може й побоялась. Влаштувалась в школу ФЗН на кондитерську фабрику ім.Карла Маркса в Києві. Там же в 1938 році закінчила вечірню середню школу і поступила на річні курси вчителів історії при Київському університеті.

А хіба можна забути зустріч з папанінцями Ширшовим і Кренкелем у тому ж 1938 році. Як пам'ять про зустріч піднесли їм, виготовлений з такою любов'ю, величезний шоколадний торт у вигляді дрейфуючої полярної станції з білими ведмедами на крижині.

1939 рік. Село Дударків Бориспільського району. Середня школа. Молода, красива, ввічлива і сором'язлива, сповнена енергії і

райдужних мрій приступила до роботи вчителька історії. Яка багатогранна, благородна суспільна наука історія, а який в руках матеріал: ліпи, формуй, все в твоїх руках. Ти ж не хто-небудь, а інженер людських душ. І вчила, ліпила, формувала...

А тепер ось тут у замкненому чотирикутнику зустрілася із своїми вихованцями. Як їм дивитися у вічі, адже я радянська вчителька, хіба забула, як прививала їм любов до рідного краю, Вітчизни, а ким стала – зрадницею? Ні, ніколи, не бути цьому! Ніколи! Ні за яку ціну!

Як могли втішали її учні:

– Ми зробимо все можливе, Настя Степанівна, щоб вас забракували на комісії. Ми маємо зв'язок з містом, щось придумаємо... Десь дістали флакончик валер'янки, і тепер, як надію на порятунок, зберігала його біля серця, чекаючи медичної комісії.

А потім прийшло кохання. Чисте, як джерельна вода, ніжне і трепетне, мов молоді берізки, хвилююче і прагнуче чогось потаємного, незвіданого. О, велика сила кохання! З чим тебе можна порівняти! Ти возвишаєш, робиш людину духовно багатшою, сильнішою, красивішою, щедрою і безмежно щасливою. Судженням став директор школи Іван Тимофійович Кізуб. Теж історик. Її Ваня, Ванічка. Найближча і найдорожча людина. Друг, товариш і однопумець, вірний супутник на все довге-довге життя.

Та щастя не завжди довговічне. Чорні хмари згущувалися на Заході. Фашизм піднімав свою зловісну голову. Аншлюс Австрії, Мюнхенська угода і загарбання Чехословаччини, початок другої світової війни. Призвали до рядів Червоної Армії і її Ванічку. Перша розлука, перші сльози. Переїхала жити і працювати в рідне село.

“Надічка, золотко моє, здрастуй!..” Десятки разів перечитувала заучені напам'ять дорогі рядочки вірності, кохання і віри в майбутнє. А скільки радості було, коли весною 40 року приїздив у відпустку. Яким ніжним поглядом дивився він на свою щасливу поповнілу жіночку, що готувалася стати матір'ю. А скільки туги було в тих очах при прощанні. І не знали вони, що це їхня остання зустріч, останнє прощання.

Серпень приніс велику радість, велике материнське щастя. 14 числа народилася її кровиночка, маленька крихітка, їхній синочок. Назвали Славиком. Владислав Іванович! Звучить значуще!

Всю силу свого не розтраченого кохання, великої любові віддала вихованню сина, а батько на крилах прилетів би до своєї коханої, синочка, та служба є служба, відпустку вже використав, а напружена міжнародна обстановка диктувала свої умови.

Здається наближався кінець розлуці. Прийшла весна 41 року. В останніх листах Ваня пише, що вже склав екзамени на звання лейтенанта, випускають їх офіцерами запасу. З дня на день чекає наказу про демобілізацію. Та не судилося йому побачити свого синочка, повернутися до рідної домівки. Важкі випробовування випали і на долю його Наді.

Громовим набатом серед ясного неба вдарило по тімені, оглушило страшне слово “війна”. І хоч всі були впевнені, що схватка з фашизмом неминуча, та такий підступний віроломний напад приголомшив, важким тягарем обрушився на свідомість радянських людей.

Виступ по радіо В.М.Молотова і його заключні слова “Наше дело правое, враг будет разбит, победа будет за нами” вселяли впевненість і віру в силу Червоної Армії, в швидку перемогу над ворогом.

“...И на вражьей земле мы врага разгромим

Малой кровью, могучим ударом!»

Після виходу на екрани країни в 1938 році кінофільму “Если завтра война” ця однойменна пісня швидко набула популярності, стала нашою програмою до дії. Ми вірили, що так і буде.

“Если завтра война, если враг нападет,

Если темная сила нагрянет,—

Как один человек весь советский народ

За свободную родину встанет”.

І радянський народ піднявся на захист своєї Вітчизни.

Та події перших днів, перших місяців війни розвивались всупереч нашим переконанням і сподіванням. Ворога не було розгромлено на його території могутнім ударом і малою кров’ю. Важке горе і велике

випробування випало на нашу долю. З тяжкими кровопролитними боями наша армія відступала на схід, залишаючи величезну територію, міста і села.

– Чому так трапилось? Яка причина?

Десятки чому ставила перед собою вчителька історії і не знаходила відповіді. А події розвивались з катастрофічною швидкістю, від Вані надійшов останній лист, з якого зрозуміла, що їхній гірсько-артилерійський полк, який базувався на Кавказі, відправляється на фронт. Це була остання вісточка від чоловіка, товариша і друга.

Та біда в одиночку не ходить. 15 серпня 1941 року нове горе обрушилося на Настю. Під грім артилерійської канонади, що долинала із-за Дніпра, поховала вона свого синочка, свого Славика. Помер від хвороби, занесеної біженцями, проживши лише один рік. Неутішне материнське горе, чим його можна виміряти, якими сльозами виплакати. Проклята війна! Будь проклятий, хто її розв'язав!

– Що робити далі? Як бути? Як жити?

Влитися в загальний потік біженців і десь там на Уралі чи в Середній Азії робити все можливе для перемоги над ворогом? Та цим думкам і планам не судилося здійснитися.

Гітлерівське командування зневірившись у можливості прорвати оборону Київського укріпрайону, в другій половині серпня та на початку вересня завдало обхідного удару з півночі і півдня (в секторах Чернігова і Кременчука). 15 вересня в районі Лохвиці ворожі війська замкнули кільце оточення головних сил Південно-Західного фронту. Величезна територія в тому числі і лівобережна Київщина, була заблокована. 19 вересня наші війська залишили Київ, а 22 вересня 41 року чорна пелена фашистської окупації опустилася на село. Німці за допомогою зрадників і запродавців почали насаджувати новий порядок.

В тривозі, голоді і холоді пережили першу зиму окупації. В повній мірі відчули на собі жорстокість завойовників, на власні очі побачили звірине обличчя фашизму. Шибениці, розстріли, кров. Повісили активного учасника колективізації Тетерю Йосипа, гестапо

схопило і замучило в фашистських застінках всіх вісім комуністів села на чолі з головою колгоспу Кравчуном Григорієм. Смерть! Смерть! За невиконанням наказів окупаційних властей –смерть! Кругом тільки смерть, начебто людині більше нічого не дано.

В день проходження комісії випила пляшечку валер'янки. Зайшла в кабінет. Фашистські ескулапи та їх прихвостні в білих халатах обмацували, мов товар. А серце як не вискочить з грудей. Лікар-терапевт з яскраво нафарбованими, мов кровоточива рана, губами приклала стетоскоп до грудей, окинула презирливим поглядом і процідила крізь зуби: “Ничего, сердечко бьется, но работать может”.

Вийшла похитуючись, мов п'яна, а в скронях стукає :” работать может, работать может...”

Лишилась остання надія – втеча. Іншого вибору немає. Або ти, радянська вчителько, десь на чужині в німецького бауера вигодовуй німецьких свиней для німецьких завойовників, чи на заводі допомагай виготовляти зброю, яка стрілятиме в твоїх товаришів, батьків, твого Ваню... Ні! Ні! Тільки не це!

Думка про втечу виникла не раптово, вона промелькнула ще вдома, коли одержала повістку, а тепер остаточно утвердилася після невдалої наївної спроби обманути комісію, утвердилася в боротьбі над самою собою, в боротьбі почуттів і розсудку, в боротьбі над страхом, який глибоко забирався в душу – адже на випадок невдалої втечі – смерть! Збуджений мозок гарячково перебирав різні варіанти: “Звідси не втечеш, забор високий, а ворота під пильною охороною поліцаїв. Мабуть, це найкраще зробити по дорозі на залізничний вокзал”. Так і вирішила. Домовилась про місце зустрічі з Феньою, яку визнали непридатною (після трепанації черепа).

І ось цей час настав. Оточена поліцаями повільно рухалась колона по Львівській вулиці. Із середини колони перемістилася на її край, поближче до тротуару. За кілька кроків позад гупотів кованими чобітьми поліцаїв. Їй здавалося, що він дивиться тільки на неї, пильнує тільки її. На тротуарах товпились змарнілі кияни, які співчутливо проводжали їх на їхню Голгофу.

Та не так просто виявилось здійснити свій задум. Страх скував тіло. Ось зараз, ось біля цієї тумби, ні, за поворотом. Нарешті збрала всю свою волю в кулак, страх загнала в глибину свідомості і, вибравши найбільше скупчення людей на тротуарі, рішуче зробила крок в сторону, змішалась з людським натовпом, шмигнула в під'їзд. Чекала окрику, пострілу в спину. Заhekана, мов гнана псами, петляла чужими дворами і, нарешті, вискочила на іншу вулицю. Знесилено опустилася прямо на тротуар.

Надвечір разом з Фенею постукали в двері квартири, де знімав кімнату Пося Петро, однокласник і однокашник. Він встиг закінчити перший курс Одеського фармацевтичного інституту, отже, зможе заповнити талон, на якому стояв лише номер, на зразок Феніного. “Krank. Освободжена”. Діагноз по-латині, який звільняв би від уgonу в Німеччину і який трудно перевірити. Підпис. Надія тільки на Петра.

Двері відчинив господар квартири, старенький дідусь. Вислухавши, сказав, що Петро десь поїхав на село. В той час кияни, рятуючись від голоду, масово рушили на села міняти останню одежину, убоге майно на продукти. Побачивши розгубленість, розпач в очах дівчат, та і наближалася комендантська година, запросив до кімнати. Світ не без добрих людей. Господар виявився своєю радянською людиною, хоч було багато і погані, яка, мов ті таргани, повилазила з усіх щілин, шпарок. Дівчата розповіли йому все.

— Нічого, дівчата, не горюйте. Живі будем, не помрем. Є у мене на приміті одна людина,— хитро примружив око,— вона і зарадить вашому горю, а зараз повечеряємо, чим бог послав, і спати, спати, бач як змарніли, вояки! Пообіцяв і дотримав свого слова.

— Півсправи зроблено,— міркувала собі Надя. Талон заповнений, залишилось лише поставити штамп “16 мая 1942”. Та нічого, адже в мене братик художник. Бач як вдало скопіював пером ілюстрації з книги Шота Руставелі “Витязь в тигровой шкуре”. То що, не зможе виготовити штамп? Зможе, зір у нього гострий,— переконувала себе Настя.

Лишилось переправитись через Дніпро. Пішохідний міст діяв, але ж він пильно охоронявся і без аусвайса не пройдеш. Талон міг би бути перепусткою, та він же без штампа, як у Фені. Довелося шукати місцевого рибалку, який за відповідну грошову винагороду (все віддали, що мали) перевіз їх темної ночі своїм човном на лівий берег Дніпра.

Добрались додому виснажені, голодні на радість своїх батьків.

Кілька днів старанно працював над штампом Володя. І на думку йому не приходило, що виготовлення, підробка фальшивих документів каралося смертю. Треба ж виручити сестру з біди. Матеріалом була підошва з старої галоші, а інструментом – лезо безпечної бритви. Сопів, кректав, багато зіпсував зразків, але таки свого добився. Штамп готовий. Відбиток, як справжній. І комар носа не підточить! Старанно підбирав чорнило, перевірів відбитки на різному папері, картоні і, нарешті, хвилюючись поставив дату “16 мая 1942” на картонному жетоні.

Пройшов місяць. З Німеччини почали надходити перші листи. Між рядків, наполовину викреслених, заляпаних цензурою, можна було прочитати, побачити плач і сльози, важку долю підневільних рабів. А Соляник Наталка між іншим написала : “Дворник Феньку і Комащенко Тетяну комісія забракувала, немає з нами і Насті дядька Степана, вона ще з Києва втекла додому”. можливо Наталка і не мала ніякого злого умислу, пишучи ці рядки, та для Насті вони обернулися зловісною загрозою, новим випробуванням.

Тітка Катерина, яка часто не ладила з Настіною матір’ю, почала гризти, пиляти свого Сашка:

– Наша дитина буде гнути спину на німців, пропадати на чужині, давитись гнилою бруквою, а вона тут буде розгулювати! Бач яка розумна! Иди і заяви в поліцію.

А дядько Сашко, чи то так любив свою Катерину, чи йому не вистачало рішучості, але завжди в сімейних конфліктах уступав своїй Катерині Дорошівні.

Ось і пішов рідний дядько Олександр Васильович з листом до старости і заявив на свою рідну небогу. Парадоксально? Так, але факт.

Привів поліцай Настю в сільську управу. Лушня кричав, грозився, а вона стояла на своєму: “Звільнили на комісії в Києві, ось і документ це підтверджує”.

Відібрав Лушня талон і вигнав з управи.

– Марш додому, жди та не здумай кудись утекти. З-під землі знайду, паскуда!

І знову тривога, знову переживання. А що коли виявлять підробка? Тоді кінець. І теліпатись тобі, вчителько, разом із своїм братом на одній перекладині. Не знала куди себе подіти. А час немов зупинився. Староста направив талон разом з талонами Дворник Фені і Комащенко Тетяни для перевірки і встановлення ідентичності в Бориспіль. Нарешті прийшла відповідь – “освободжена по болезни, документ подлинный”.

Немов важкий тягар скинула з плеч. Відлягло від серця. Це була перемога! Перемога над собою, перемога над страхом, перша перемога над ворогом.

1985 рік

м. Біла Церква

Після написання

Замість епілогу

Так і не дочекалася сестра свого Вані. Безпощадний і ненаситний молох війни поглинув його, не залишивши ніякого сліду. Скільки чекала звісточки від нього після визволення, кожний день з надією і тривогою в серці виглядала поштаря. А скільки приклала зусиль, щоб відшукати його слід, загублений на війні. І все марно. Очевидно, покояться його останки десь в могилі Невідомого солдата під Харковом, де в 1943 році точилися запеклі бої, місто переходило з рук в руки і (за словами відшуканого однополчанина) їх 406 гірський артилерійський полк було розбито, а в живих лишилися одиниці.

До цього часу зберігає сестра пожовклий від часу, потертий на згибах аркуш паперу, списаний простим олівцем дрібним почерком. Це лист від Вані, написаний раннім ранком 22 червня 1941 року, поки про початок війни він ще нічого не знав. З дозволу сестри приводжу текст листа повністю.

22 червня 1941 року

Добрий день, Настя!

В мене життя в армії проходить поки без всяких змін і благополучно, чого і тобі з сином бажаю.

Рідним, Настінька, передавай мій щирий привіт, а тете, моя “мала” Настінька, з сином Владиславом обнімаю і міцно цілую багато разів.

Листи твої від 5, 6, 8, 9, 11 червня одержав. Сьогодні в мене вихідний день. Зараз пишу тобі коротенького листа, а потім думаю зайнятись своїми “господарчими” справами: носовики потрібно постірати, побритися, словом роботи хватить і сьогодні, а після обіду буде построєніє школи, будуть повірять нашу стройову підготовку і так пройде мій артилерійський день. Дні, Настінька, проходять.

Вони ж повторяються, залишаючи про себе тільки в пам’яті, а іноді і цього немає.

Живу, Настінька, тільки однією радісною думкою, жду скорого дня нашої зустрічі. Трудно зараз висловити своє бажання бути біля тебе з сином і радість в день зустрічі, все це ти скоро відчуєш сама.

Я вже готуюсь до дня нашої зустрічі, в думці він в мене щодня, тільки жду.

Поки все, буду кінчати.

Пиши, що нового в районі.

Напиши, Настінька, чи можна дістати в Києві з одягу що-небудь для мене.

Будь здорова.

Обнімаю і цілую, цілую кріпко.

Вічно тільки твій Ваня.

P.S. Настінька! Ось зараз думаю, як я вперше, розумієш, Настя, вперше в своєму житті побачу і візьму в батьківські руки свого

рідного сина. Як буде? А може мій син скаже мені: “Іди к чорту”. О, як обідно і зараз. Але в цьому син не винен. Хіба воно що розуміє?

Цілую.

Ваня.

Настя!

Твій “поет” цілує тільки тебе.

Ваня.

По-моєму, коментар до цього листа не потрібний. Понівечено життя, розтоптані мрії і надії, сльози і горе. Та чи можна знайти хоч одну сім'ю, з якої війна не вирвала б своєї жертви.

Був ще один лист від 22 червня 1941 року, але написаний вже ввечері, лист сповнений тривоги, але пройнятий оптимізмом і вірою в швидку перемогу.

Трудна дісталась доля сестрі, та не вбила вона в ній людину, сівача знань, добра, прекрасного. Працювала і вчилася. В 1948 році заочно закінчила Київський учительський інститут, а в 1962 році – історичний факультет Полтавського педагогічного інституту. В рідному селі викладала історію і малювання. Була хорошим вчителем і наставником. Відмінник народної освіти.

Час заліковує рани, хоч біль втрати, пережитого залишається в глибині душі на все життя.

В роботі, шкільному колективі, серед учнів знаходила свою відраду, своє місце в житті. А в 1951 році вийшла заміж за колегу, вчителя фізичного виховання Мірошника Василя Володимировича, через рік родила сина Володю, а восени 1963 року пережила нове горе – трагічно загинув Вася.

Зараз на заслуженому відпочинку. Така ж працелюбна, справедлива, добра, допомагає виховувати сім'ї сина внуків Василька та Вадика.

Виросло нове повоєнне покоління, війна стала історією, та ніколи благородна пам'ять народна не забуде тих, хто віддав своє життя за честь, свободу і незалежність нашої Вітчизни.

Соляник В.

Червень, 1986 рік.

Яків Приходько

У сім'ї Степана Мусійовича та Фросини Харитонівни Приходько Яків був четвертою дитиною — після Павла, Галини, Оксани. Як і всі діти ходив до школи. Коли траплялась вільна година, любив сидіти у парку та малювати кам'яну скіфську бабу, що розташувалась на невисокому горбочку посеред парку в оточенні старих дубів, лип, кленів та струнких високих сосен. Тут зійшлися краса і історія стародавнього села Сулимівка.

Була в хлопця мрія стати художником. І вона збулася. Після закінчення сільської семирічки, поїхав до Києва, де вступив у художній технікум. У ті далекі тридцять роки не легко було навчатися сільському хлопчикові. Сім'я жила в нестатках — шестеро дітей виховували Приходьки. Треба було заробляти на хліб і до хліба.

У 1937 році закінчив технікум і склав екзамени до Київського художнього інституту. Ті, хто знав Якова Приходька, розповідали, що він був одним з найкращих студентів. Народний художник України О.Олійник, який разом навчався з Приходьком в інституті з 1937 по 1941 рік, згадує: "Яків був кристалево чистою людиною, дуже талановитим студентом, дисциплінованим; принциповим і хорошим громадським діячем. У товаришів користувався великою повагою і авторитетом.

В 1939 році він був учасником фінської кампанії у складі групи добровольців-студентів нашого інституту.

Я знав і батька Якова — Степана Приходька, він бував в інституті. Батько — кавалер чотирьох Георгієвських хрестів, розвідник...

На початку Великої Вітчизняної війни Приходько, я та інші студенти добровільно пішли на фронт. Були в окремому розвідбатальйоні 147-ї стрілецької дивізії Південно-Західного фронту, разом брали участь у боях під Києвом. Десь у серпні 1941 року Яків і командир взводу пішли в розвідку і більше в нашу частину не повернулись. Лише після війни стало відомо про ратні подвиги Приходька”.

На фінський фронт він пішов з групою тринадцяти студентів-добровольців. Потрапив у лижний батальйон. Коли на вокзалі прощався, наказав сестрі Надії, яка в той час працювала в Києві:

“Батькам — ні слова, поки не повернуся з

відрадження!”

А коли повернувся, не любив згадувати про свій похід проти фіннів. Взявся за підручники, книги, почав працювати над дипломною роботою. Зосереджений, цілеспрямований, неговіркий, ніби весь був заглиблений у свою мрію. Запам’ятався він студентам однокурсникам і своєю сміливістю.

Війна застала його студентом четвертого курсу Київського художнього інституту в Яремчі, де він мав проходити практику. Звідси на платформі добрався до Києва. Невдовзі Яків командир кулеметної обслуги на бронепоезді, бере участь у кровопролитних боях на підступах до столиці України...

Яків Приходько в окопах Голосіївського лісу захищає Київ від фашистів. 20 серпня 1941 року його поранило в ліву ногу і праву руку. Напівживого відправили в госпіталь, а коли твердо став на ноги, направили в 383-ю шахтарську дивізію Південного фронту. Частини цієї дивізії, знесилені в боях, з великою напругою сил

стримували ворога, не дозволяли йому просунутись вперед. Місто Красний Луч так і не віддали ворогу. Його оборона тоді мала не тільки оперативно-тактичне значення, а й економічне. Країні і армії потрібне було вугілля, як хліб, і краснолуцькі гірники продовжували добувати його і видавати “на гора”. У цих місцях Якову Приходьку довелося битися з фашистами.

Його добре знали в дивізії як відважного і кмітливого воїна. Газети “Знамя Родины” і “Большевистский натиск” не раз повідомляли про подвиги Приходька.

У 383-й дивізії Яків Приходько з’явився, як метеор, яскраво спалахнув і згорів. У розпалі жорстоких

боїв за місто Красний Луч прийшов він із госпіталю після поранення обстріляним, бувалим воїном. З першого знайомства з командиром дивізії К.Приваловим і комісаром М.Корпьяком привернув до себе виняткову увагу. Командування вирішило призначити його командиром роти автоматників. З перших днів командування ротою виявився вмілим, досвідченим командиром. Він надзвичайно швидко згуртував навколо себе людей. Під його командуванням рота стала боєздатним, міцно згуртованим колективом.

“Люди любили його, повірили в нього і пішли за ним у вогонь і воду”, — вже після війни напише до Київського художнього інституту комісар дивізії М.Корпьяк.

Рота автоматників старшого сержанта Приходька вдень і вночі вела успішні бої з гітлерівцями. Рішуче і сміливо водив своїх бійців у лігво ворога відважний командир і нещадно знищував його там, де з ним зустрічався.

За героїчний одинадцятигодинний бій біля с. Грабівка його було представлено до звання Героя Радянського Союзу, але в співробітників нагородного відділу була своя думка і Якова

Приходька нагородили орденом Леніна. Після того пам'ятного бою, письменник Борис Горбатов, зустрівшись з відважним воїном, писав у газеті “Правда”: ”Його голова була у закривавленій пов'язці. Розповідає він неохоче, але вся дивізія знала уже історію будинку у Грабівці. У цьому кам'яному мішку одинадцять годин підряд тримався Приходько з двома бійцями. Ворог не міг його взяти.

Німці оточили будинок і зрешетили всі стіни кулями. Але як і раніше з слухового віконця вбивчо цокотів автомат Приходька. І косив німців. Вони стали закидати будинок гранатами, кидали їх у вікна, на дах, черех димохід. Приходько ловив гранати і кидав їх на фашистів. Вже півбудинку обвалилось під мінами і гранатами, вже були поранені і бійці і Приходько, але шахтарі не думали здаватись. Тоді німці підпалили будинок. Їдкий дим поповз по стінах, запекло газовою шахтою, знайомим запахом смерті. Але шахтарі з обвалу і газу, із вогню звикли виходити живими. Приходько витяг поранених бійців у надійне місце, де не так жарко, і замовк. Німці вирішили, що він згорів, а він, діждавшись темноти, прийшов до своїх і поранених бійців вивів. Так обороняються шахтарі”.

2 лютого 1942 року газета “Правда” помістила фотографію Якова Приходька. Він у шапці з перев'язаною головою, руки міцно стискають автомат. Тут же стаття спеціального кореспондента Бориса Галанова “Одинадцять годин”, в якій описано бій старшого сержанта Приходька. 20 лютого 1942 її повністю передрукувала орган ЦК КП(б)У і Верховної Ради УРСР газета “Комуніст” під назвою “Зневажаючи смерть”. Отже, про героїчний вчинок командира роти автоматників біля с. Грабівки знали багато людей — на фронті і в глибокому тилу.

Після бою, поранений Приходько кілька годин пролежав у госпіталі, а потім вдягся і з перев'язаною головою повернувся у свою частину.

Його життя обірвалося через дванадцять днів після публікації в “Правде” — в районі села Княжівка на річці Міус. 14 лютого взвод із роти Приходька проводив нічну операцію. Командир роти наказав йому залишитись у розташуванні роти і не вмішуватись у нічний

бій. Але на світанку до Приходька прибіг зв'язковий: "Наших оточили!" — одним подихом випалив боєць. Приходько швидко кинувся на допомогу. Оцінивши ситуацію, повів атаку на групу фашистів, яка оточила наших бійців. Довгі черги його автомата нещадно косили фашистів. Сковані несподіваним згубним вогнем, вони залягли у глибокому снігу. Приходько стріляв, швидко міняючи свою позицію. І німцям здалося, що на них налетів цілий взвод. Вони поспішно розімкнули кільце оточення і відійшли за пагорб.

Тепер по Приходьку вдарив фашистський кулемет, потім — міномети. Сніг вихором закрутився навколо сміливця. Яків Приходько впав, широко розпростерши руки, наче підбитий сокіл крила. Він лежав у снігу, ніби прислухався, як стогне рідна земля Любов до неї і запалила в ньому священну ненависть до ворогів.

Через 29 років, 14 лютого 1971 року, на місці загибелі Якова Приходька відкрито пам'ятник. Спорудили його члени патріотичного клубу "Подвиг" м. Красний Луч. У центрі пам'ятника поклали мармурову плиту з написом: "Якову Степановичу Приходьку. Комуністу, бійцю, художнику. Загинув у нерівному бою 14 лютого 1942 року.

Він — на посту,
Він стереже планету,
Він у тобі живе,
Твоє безсмертя — в ньому".

Списки загиблих в роки Великої Вітчизняної війни

Артемівка

1.	Бойко Феодосій Максимович	1905	Рядовий	Загинув 27.07.1944 р	
2.	Веклич Василь Костянтинович	1922	Рядовий	Загинув у липні 1941 р	
3.	Гриценко Антон Федорович	1925		Загинув	
4.	Гученко Іван Минович	1907	Рядовий	Загинув у вересні 1941 р.	
5.	Дегтяр Савелій Пилипович	1905	Рядовий	Загинув 10.02.1945 р	Похований у Краківському воєводстві, Польща
6.	Ігнатенко Данило Терентійович	1905	Рядовий	Загинув у березні 1944 р	
7.	Ігнатенко Іван Терентійович	1917	Рядовий	Загинув у липні 1943	
8.	Ігнатенко Степан Терентійович,	1914	Рядовий	Загинув у квітні 1943 р.	
9.	Ільїн Феодосій Іванович	1920		Загинув	
10.	Кацан Андрій Васильович	1897	Рядовий	Загинув у березні 1942 р	
11.	Кузьменко Василь Федорович	1915	Рядовий	Загинув 07.08.1944 р.	Похований у Радомському воєводстві, Польща.
12.	Лазоренко Данил Семенович	1916	Рядовий	1942	
13.	Лазоренко Андрій Харитонович	1921	Рядовий	1942	
14.	Лазоренко Василь Якович		Рядовий		
15.	Міщенко Олексій Олексійович	1905	Рядовий	1941	
16.	Міщенко Іван Олексійович	1923	Рядовий	1943	
17.	Найда Семен Пилипович	1916	Рядовий		
18.	Сидоренко Семен Омелявович		Рядовий		
19.	Сидоренко Іван	1898	Рядовий	1941	

	Григорович				
20.	Сидоренко Андрій Григорович	1922	Рядовий	1943	
21.	Сидоренко Омельян Павлович	1922	Рядовий	1941	
22.	Щербак Андрій Савелійович	1899	Рядовий	1941	
23.	Карлов Мойсей Данилович		Рядовий	1941	
24.	Куревцева Тетяна Миколаївна	1922	Рядовий	1941	
25.	Ковальчук Микола Опанасович	1921	Рядовий		
26.	Литовченко Дмитро Іванович		Рядовий		
27.	Луценко Василь Іванович	1913	Рядовий		
28.	Попов Федір Михайлович	1918	Мол.сер жант		
29.	Турчин Федір Трохимович	1909	Старший лейтенант		
30.	Устинов Семен Сергійович		Рядовий		
31.	Шарамов Василь Миколаович		Сержант		
32.	Керман Михайло Федорович		Капітан		
33.	Щегольков Микита Михайлович		Сержант		
34.	Литвиненко Михайло Григорович		Мол.сер жант	7.11.1945	
35.	Боков Олександр Іванович		Рядовий	8.11.1945	
36.	Щетинін Кузьма Гнатович		Рядовий	7.11.1945	
37.	Ус Трохим	1906	Старшина	1941	

	Іванович				
38.	Янін Олександр Федорович		Рядовий	1941	
39.	Назаров Семен Кузьмич		Рядовий	16.10.1943	
40.	Чернік Михайло Наумович	1912	Лейтенант	1941	
41.	Сушко Микола Сергійович	1913	Мол.лейтенант	1941	
42.	Якушев Іван Андрійович	1901	Рядовий	1941	
43.	Пушкар А.В	1915	Політрук		
44.	Баталов Олексій Сидорович		Мол.лейтенант	11.10.1941	
45.	Забейворота Павло Абрамович		Рядовий	19.06.1944	
46.	Білоус Борис Іванович	1914	Політрук	1941 вересень	
47.	Курдяєва Галина Микитівна		Рядова	1941 вересень	
48.	Курдяєва Тетяна Микитівна	1920	Рядова	1941 вересень	
49.	Червяк Микола Дмитрович	1921	лейтенант	1941 вересень	
50.	Куценко Костянтин Петрович	1912	рядовий	1941 вересень	
51.	Стриженко Євгеній Гаврилович	1916	сержант	1941 вересень	

Кірове

1.	Антименко Семен Григорович	1910	Старший сержант	Загинув 23.04.1945 р	Похований у Щещінському воєводстві, Польща
2.	Антонцев Іван Іванович	1908	Рядовий	Загинув у квітні 1945 р	
3.	Батюк Василь Лукич	1920	Рядовий	Загинув 02.10.1944 р.	
4.	Батюк Григорій Юхимович	1907	Рядовий	Загинув 09.02.1944 р.	
5.	Батюк Леонтій Юхимович	1904	Рядовий	Загинув.	
6.	Батюк Лука Лукич	1901	Рядовий	Загинув 29.12.1943 р.	
7.	Батюк Максим Павлович,	1903	Сержант	Загинув у липні 1944 р.	
8.	Батюк Микита Павлович	1908	Рядовий.	Загинув 03.01.1943	Похований у Россонському р-ні Вітебської обл., Білорусь.
9.	Бібик Федір Омелянович	1905	Рядовий	Загинув в 1942р	Похований у м. Черкаси
10.	Білик Степан Петрович	1906	Старшина	Загинув у серпні 1944р	
11.	Білоусов Харлампій Федорович		Сержант	Загинув 16.07,1942 р.	Похований у с. Мартове Чугуївського р-ну Харківської обл.
12.	Богдан Микола Васильович	1912	Мол. сержант	Загинув 28.08.1943 р.	
13.	Будя Іван Митрофанович	1905	Рядовий	Загинув 10.04.1944 р.	Похований у с. Слобідка Теребовлянського р-ну Тернопільської обл.
14.	Бурима Олександр Мефодійович	1923	Рядовий	Загинув.	
15.	Бурима Порфирій Митрофакович	1918	Рядовий	Загинув	
16.	Веклич Андрій Федорович	1917	Рядовий	Загинув	
17.	Веремієнко Павло	1919	Старшина	Загинув	

	Корнійович			01.07.1944 р.	
18.	Веремієнко Петро Корнійович	1921	Рядовий	Загинув 15.02.1942 р.	
19.	Веремієнко Петро Корнійович	1922	Рядовий	Загинув у липні 1941 р	
20.	Веремієнко Степан Іванович	1904	Рядовий.	Загинув у червні 1941 р.	
21.	Глушко Василь Володимирович	1916	Рядовий.	Загинув у 1944р.	
22.	Гнида Федір Дем'янович	1900	Рядовий	Загинув.	
23.	Дворник Іван Семенович	1908	Мол. сержант	Загинув 17.01,1944 р	Похований у с. Рубаний Міст Лисянського р-ну Черкаської обл
24.	Дворник Іван Семенович	1902	Мол. сержант	Загинув 22.07.1944 р	Похований у с. Липини Луцького р-ну Волинської обл.
25.	Дворник Микола Павлович	1921	Рядовий	Загинув 16.01.1942 р.	Похований у Смоленській обл., Росія
26.	Дворник Федір Іванович	1898	Рядовий.	Загинув у березні 1942 р.	
27.	Дмитренко Григорій Лаврентійович	1909	Рядовий	Загинув у квітні 1943 р.	
28.	Засць Григорій Павлович	1925	Сержант	Загинув у січні 1945 р.	
29.	Засць Павло Михайлович	1923	Рядовий	Загинув 04.12.1944 р	Похований в Угорщині
30.	Заноза Андріян Васильович		Рядовий.	Загинув	
31.	Ігнатенко Євдоким Михайлович	1910	Рядовий	Загинув	
32.	Ільїн Феодосій Михайлович	1920	Гв. ст. сержант	Загинув 23.08.1943 р.	Похований у Лебединському р-ні Сумської обл
33.	Киричок Василь Петрович	1916	Рядовий.	Загинув 23.04.1945 р	Похований у Німеччині.
34.	Коваценко Євлампій Кузьмич	1913	Рядовий.	Загинув у листопаді 1941 р.	
35.	Ковтун Юхим Іванович	1921	Рядовий	Загинув.	

36.	Колосник Василь Максимович	1920	Рядовий.	Загинув 23.07.1941 р	
37.	Комащенко Андрій Феодосійович	1902	Рядовий	Загинув.	
38.	Комащенко Антон Степанович	1921	Ст. сержант	Загинув 06.12.1944 р	Похований у м. Самбір Львівської обл
39.	Комащенко Олександр Петрович	1906	Рядовий	Загинув	
40.	Комащенко Остап Кирилович	1917	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р.	
41.	Комащенко Семен Іванович,	1917	Рядовий.	Загинув	
42.	Комащенко Семен Якимович	1918	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
43.	Корницький Пимон Єгорович	1899	Рядовий	Загинув	
44.	Кравчук Григорій Антонович	1903	Рядовий	Загинув	
45.	Кравчук Семен Антонович	1907	Рядовий.	Загинув у вересні 1943 р.	
46.	Крусь Іван Йосипович	1903	Рядовий	Загинув у вересні 1943р	
47.	Куц Василь Пантелеймонович	1912	Рядовий	Загинув у жовтні 1941 р.	
48.	Лимар Василь Селіфанович	1907	Матрос	Загинув у серпні 1941 р.	
49.	Литвиненко Андрій Дорофійович	1907	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
50.	Литвиненко Захар Семенович	1894	Мол. сержант.	Загинув у червні 1941 р	
51.	Литвиненко Микола Дорофійович	1925	Рядовий	Загинув 28.03.1944 р.	
52.	Литвиненко Микола Іванович	1906	Рядовий	Загинув 18.01.1943 р	Похований у с. Красне Друге Обухівського р-ну Київської обл.
53.	Литвиненко Порфирій Іванович	1913	Мол. сержант	Загинув 30.07.1944 р	Похований у м. Ясси, Румунія.
54.	Литус Володимир Васильович	1906	Рядовий.	Загинув	

55.	Лукаш Пантелій Олексійович	1901	Рядовий	Помер від ран 04.11.1944 р.	Похований у Чехії.
56.	Лукаш Федір Олексійович	1906	Рядовий	Загинув у черв- ні 1941 р.	
57.	Лукаш Феодосій Олексійович	1913	Рядовий.	Загинув.	
58.	Манащенко Іван Борисович	1921	Рядовий	Загинув у листо- паді 1943 р	
59.	Марков Семен Миколайович	1919	Рядовий	Загинув у черв- ні 1944 р.	
60.	Маслюк Ілля Іванович	1910	Рядовий	Загинув 03.04.1945 р.	
61.	Міщенко Олексій Олексійович	1903	Рядовий.	Загинув у черв- ні 1941 р.	
62.	Монащенко Кирило Борисович	1919	Рядовий	Загинув 05.04.1944 р	Похований у м. Ко- вель Волинської обл
63.	Олексієнко Аврам Давидович	1894	Рядовий.	Загинув у червні 1941 р.	
64.	Олексієнко Василь Степанович	1903	Рядовий.	Загинув	
65.	Олексієнко Іван Григорович	1906	Рядовий.	Загинув 03.10.1944 р.	
66.	Олексієнко Ілля Павлович	1907	Рядовий	Загинув у черв- ні 1941 р.	
67.	Олексієнко Ми- кола Олексійович	1923	Рядовий	Загинув 16.01.1945 р.	Похований у Вар- шавському воєво- дстві, Польща
68.	Олексієнко Оле- ксій Устинович	1919	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
69.	Олексієнко Тимо- фій Макарович	1917	Рядовий.	Загинув у черв- ні 1941 р.	
70.	Олексієнко Ти- мофій Маркович	1917	Рядовий.	Загинув	
71.	Олексієнко Уліян Павлович	1911	Рядовий	Загинув у трав- ні 1944 р	
72.	Онищук В'ячеслав Федорович	1922	Рядовий	Загинув	
73.	Онищук Єгор Федорович	1919	Сержант	Загинув у трав- ні 1942 р.	

74.	Пашенко Іван Порфирович	1921	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
75.	Пашенко Михайло Порфирович	1923	Рядовий	Загинув 22.04.1944 р	Похований у с. Семиківці Тербовлянського р-ну Тернопільської обл.
76.	Пашенко Павло Степанович	1923	Рядовий.	Загинув	
77.	Пашенко Степан Павлович	1899	Рядовий	Загинув.	
78.	Пашенко Степан Порфирович	1919	Старшина	Помер від ран 01.03.1945 р	Похований у Німеччині
79.	Приходько Анатолій Миколайович	1920	Рядовий	Загинув 18.01.1945 р.	
80.	Приходько Василь Маркович	1921	Рядовий	Загинув	
81.	Приходько Павло Маркович	1919	Рядовий	Загинув.	
82.	Приходько Павло Миколайович	1912	Рядовий.	Загинув 12.09.1943 р	Похований у с. Малий Керменчик Великоновосілківського р-ну Донецької обл.
83.	Приходько Володимир Григорович	1907	Рядовий	Загинув у грудні 1943 р.	
84.	Приходько Григорій Миколайович	1907	Рядовий.	Загинув 11.11.1943 р	Похований у с. Черняхів Кагарлицького р-ну Київської обл.
85.	Радзой Василь Васильович	1912	Сержант	Загинув у березні 1942 р.	
86.	Саченко Василь Софронівч	1907	Рядовий.	Загинув.	
87.	Саченко Іван Якович	1922	Рядовий	Загинув.	
88.	Саченко Микола Андрійович	1921	Мол лейтенант	Загинув 06.07.1943 р.	
89.	Саченко Ми-кола Гнатович	1922	Рядовий	Загинув.	
90.	Сильно Антон Савич	1902	Рядовий.	Загинув.	
91.	Скаун Іван Васильович	1920	Рядовий	Загинув 13.10.1943 р	Похований у с. Яблунівка Макарівського р-

					ну Київської обл.
92.	Скакун Олексій Васильович	1922	Сержант	Загинув 13.01.1943 р.	Похований у Ленінградській обл., Росія
93.	Сметана Яків Романович	1918	Рядовий	Загинув 20.06.1944 р	Похований у с. Мотилі Народицького Р-ну Житомирської обл
94.	Смоляков Єгор Никифорович	1911	Рядовий	Загинув у вересні 1941	
95.	Соляник Василь Васильович	1922	Рядовий.	Загинув у червні 1941 р	
96.	Соляник Микола Васильович	1902	Рядовий	Загинув у черв-ні 1941	
97.	Соченко Василь Софронович	1913	Рядовий.	Загинув у серпні 1944 р.	
98.	Теребун Василь Миколайович	1902	Рядовий	Загинув 07.08.1941 р.	
99.	Теребун Василь Омелянович	1902	Рядовий.	Загинув у черв-ні 1941 р.	
100.	Теребун Гаврило Омелянович	1900	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р.	
101.	Теребун Іван Омелянович	1909	Рядовий.	Загинув.	
102.	Теребун Максим Омелянович	1907	Рядовий	Загинув 20.07.1941 р.	
103.	Тетера Йосип Олександрович	1910	Рядовий	Загинув.	
104.	Ткалич Михайло Юхимович	1923	Мол. лейтенант	Загинув 03.04.1943 р.	
105.	Томілін Олександр Федорович	1914	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
106.	Тригубенко Андрій Демидович	1911	Рядовий.	Загинув у черв-ні 1941 р	
107.	Тригубенко Василь Корнійович	1920	Рядовий	Загинув.	
108.	Тригубенко Василь Корясович	1920	Рядовий.	Загинув 19.01.1942 р	Похований у с. Борщова Харківського р-ну Харківської обл
109.	Тригубенко Герасим Леонтійович	1901	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
110.	Тригубенко	1910	Рядовий	Загинув.	

	Григорій Хомич				
111.	Тригубенко Данило Хомич	1918	Рядовий	Загинув	
112.	Тригубенко Єгор Хомич	1912	Сержант	Загинув 26.01.1945 р.	Похований у Познанському воє- водстві, Польща
113.	Тригубенко Мико-ла Демидович	1919	Лейтена нт	Загинув 22.01.1943 р	Похований в Орловській обл., Росія.
114.	Тригубенко Михайло Хомич	1904	Рядовий.	Загинув у червні 1941 р.	
115.	Тригубенко Олек- сандр Корнійович	1923	Рядовий	Загинув.	
116.	Тригубенко Олексій Іванович	1911	Рядовий.	Загинув 13.10.1943 р.	
117.	Тригубенко Олексій Митрофанович	1919	Рядовий.	Загинув 13.10.1943 р.	
118.	Тригубенко Тимо- фій Демидович	1902	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
119.	Тригубенко Юхим Йосипович	1892	Рядовий	Загинув у березні 1944 р.	
120.	Тригубенко Юхим Леонтійович	1893	Рядовий	Загинув у березні 1944 р.	
121.	Устименко Мико- ла Олексійович	1920	Рядовий	Загинув у березні 1942 р.	
122.	Хурдепа Василь Данилович	1923	Рядовий.	Загинув 28.07.1944 р	Похований у с. Сливки Рожнян- ського р-ну Івано- Франківської обл
123.	Хурдепа Семен Данилович	1910	Рядовий.	Загинув 04.03.1942 р	Похований в Орловській обл., Росія.
124.	Хурдепа Улян Андрійович	1899	Рядовий.	Загинув.	
125.	Ципкін Олександр Матвійович,	1920	Рядовий	Загинув 16.02.1944 р.	Похований у смт Лисянка Черкаської обл
126.	Щербак Андрій Савелійович	1895	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р.	

Лебедин

1.	Антипенко Павло Григорович	1916	Рядовий	Загинув у серпні 1943 р.	
2.	Береговий Кіндрат Павлович	1918	Рядовий.	Загинув у липні 1943 р	
3.	Бережний Андрій Федорович	1914	Рядовий	Загинув 03.01.1943 р	Похований у Києво-Святошин-му р-ні Київської обл.
4.	Бережний Астафій Порфирівич	1907	Рядовий	Загинув 09.10.1943 р	Похований у с. Гута-Межигірська Вишгородського р-ну Київської обл
5.	Бережний Борис Онисимович	1902	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
6.	Бережний Василь Трохимович	1924	Рядовий.	Загинув 02.11.1943 р	Похований у с. Мошун Києво-Святошинського р-ну Київської обл.
7.	Бережний Володимир Федорович	1903	Рядовий	Загинув 09.07.1941 р.	
8.	Бережний Гнат Юхимович		Рядовий.	Помер від ран 15.10.1943р.	Похований у Вишгородському р-ні Київської обл.
9.	Бережний Дмитро Корнійович	1921	Рядовий	Загинув у липні 1941 р.	
10.	Бережний Микола Михайлович	1923	Рядовий.	Загинув у вересні 1943 р.	
11.	Бережний Михайло Григорович	1923	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р.	
12.	Бережний Павло Федорович	1899	Рядовий	Загинув 09.07.1941 р.	
13.	Бережний Трохим Онисимович	1899	Рядовий	Загинув у липні 1941 р.	
14.	Бережний Федот Макарович	1892	Рядовий	Загинув у жовтні 1941 р,	
15.	Бережний Яків Порфирівич	1905	Рядовий	Загинув у травні 1945 р.	
16.	Бойко Андрій Олексійович	1913	Рядовий.	Загинув у вересні 1943 р.	
17.	Бойко Володимир Єлисейович	1899	Рядовий	Загинув 05.11.1943 р.	
18.	Бойко Іван Олексійович,	1919	Рядовий	Загинув 12.01.1944 р	Похований у с. Уланів Хмельницького р-

					ну Вінницької обл.
19.	Бойко Іван Охтисович	1909	Рядовий	Загинув 25.10.1943 р.	
20.	Бойко Іван Федорович,	1924	Рядовий	Загинув у грудні 1943 р.	
21.	Бойко Олександр Олексійович,	1916	Рядовий	Загинув у березні 1943 р	
22.	Бойко Роман Васильович	1919	Рядовий.	Загинув у березні 1943 р.	
23.	Бондаренко Василь Тихонович	1925	Сержант	Загинув 01.02.1944 р	Похований у с. Ново-вітебське Софіївського р-ну Дніпропетровської обл
24.	Буряк Василь Павлович	1922	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
25.	Буряк Григорій Іванович	1914	Рядовий	Загинув 09.10.1943 р.	Похований у с. Гута Богуславського р- ну Київської обл.
26.	Буряк Прокіп Іванович	1911	Рядовий.	Загинув у червні 1941 р	
27.	В аривода Олексій Максимович	1903	Капітан	Загинув 01.05.1944 р.	
28.	Ващенко Іван Самійлович	1918	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
29.	Вовк Степан Трохимович	1914	Рядовий	Загинув у серпні 1941 р.	
30.	Войченко Денис Прокопович	1908	Рядовий	Загинув у липні 1941 р	
31.	Войченко Захар Прокопович	1912	Рядовий	Загинув у серпні 1941 р.	
32.	Гайдук Іван Самсонович	1919	Рядовий.	Помер від ран 16.10.1943 р	Похований у м. Воронеж, Росія.
33.	Гайдук Іван Степанови	1915	Сержант	Загинув 31.10.1944 р	Похований у Латвії
34.	Гайдук Митрофан Степанович	1900	Рядовий.	Загинув у червні 1941 р.	
35.	Гайдук Федір Федорович	1922	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
36.	Гончаренко Прокіп Антонович		Рядовий.	Загинув.	

37.	Горбенко Федот Васильович,	1912	Рядовий.	Загинув у грудні 1943 р.	
38.	Горик Павло Михайлович	1913	Рядовий	Загинув у травні 1945 р.	
39.	Дегтяр Олександр Петрович	1910	Рядовий	Загинув у жовтні 1941 р.	
40.	Дикий Іван Климович	1912	Рядовий.	Загинув у жовтні 1941 р.	
41.	Дігтяр Борис Герасимович	1903	Рядовий	Загинув у квітні 1945 р.	
42.	Дігтяр Василь Леонтійович	1896	Рядовий	Загинув у квітні 1942 р.	
43.	Дігтяр Василь Прокопович	1921	Рядовий	Загинув 08.11.1943 р.	Похований у с. Фастівець Фастівського р-ну Київської обл.
44.	Дігтяр Григорій Микитович	1911	Рядовий	Загинув 12.03.1944 р	Похований у м. Хмільник Вінницької обл.
45.	Дігтяр Іван Кузьмич	1923	Рядовий.	Загинув у квітні 1944 р.	
46.	Дігтяр Іван Якович,	1922	Гв. лейтенант	Загинув 30.01.1944 р	Похований у с. Ташлик Смілянського р-ну Черкаської обл
47.	Дігтяр Кіндрат Герасимович	1901	Рядовий	Загинув 29.12.1943 р	Похований в Обухів-ському р-ні Київської обл
48.	Дігтяр Леонтій Артемович	1902	Рядовий.	Загинув 10.10.1943 р	Похований у с. Гута-Межигірська Вишгородського р-ну Київської обл.
49.	Дігтяр Петро Петрович	1903	Рядовий	Загинув у вересні 1943р.	
50.	Дігтяр Сидір Федорович	1905	Рядовий.	Загинув у липні 1944 р.	
51.	Дмитренко Василь Захарович	1900	Рядовий	Загинув у квітні 1944 р.	
52.	Єременко Іван Федотович	1894	Рядовий	Загинув у червні 1944 р	
53.	Зерников Іван Кузьмич	1903	Рядовий	Загинув у концтаборі 10.05.1944	Похований у Німеччині,
54.	Канава Петро	1920	Рядовий	Загинув у концтаборі 10.05.1944	Похований у Німеччині.

55.	Кацан Федір Кирилович		Рядовий	Загинув	
56.	Кибало Петро		Рядовий	Загинув.	
57.	Коробко Олександр Опанасович	1911	Рядовий	Загинув 26.10.1941 р.	
58.	Коробко Федір Миколайович	1926	Рядовий	Загинув 24.04.1945 р	Похований у Німеччині
59.	Кравець Павло Дорофійович	1924	Рядовий	Загинув у вересні 1944 р.	
60.	Куш Григорій Іванович	1892	Рядовий.	Загинув у червні 1941 р.	
61.	Куш Іван Порфирівич	1910	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р.	
62.	Куш Ілля Федорович	1912	Рядовий	Загинув 10.10.1943 р	Похований у с. Гута-Межигірська Вишгородського р-ну Київської обл.
63.	Куш Тихон Федорович	1907	Рядовий	Загинув 20.03.1944 р.	
64.	Лисенко Микола Леонтійович	1918	Рядовий	Загинув.	
65.	Лисенко Павло Якович	1924	Рядовий	Загинув у вересні 1943р.	
66.	Лисенко Семен Семенович	1911	Рядовий.	Загинув у вересні 1943 р.	
67.	Мавляйко Павло Гнатович	1909	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р.	
68.	Мавляйко Петро Григорович	1914	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
69.	Мавляйко Феодосій Григорович	1903		Загинув у вересні 1943 р.	
70.	Марченко Павло Йосипович	1908	Рядовий.	Загинув у вересні 1943 р.	
71.	Матюк Андрій Антонович	1912	Рядовий.	Загинув у березні 1945 р.	
72.	Матюк Федір Антонович	1922	Рядовий	Загинув у серпні 1945р.	
73.	Мірошник Олексій Володимирович	1912.	Рядовий.	Загинув 24.02.1943 р.	Похований в Угорщині
74.	Мовляйко Данило Миколайович	1917	Рядовий	Загинув	

75.	Мовляйко Іван Касянович	1907	Рядовий	Загинув у жовтні 1944 р.	
76.	Никишов Іван Андрійович	1913	Рядовий.	Загинув.	
77.	Пилипенко Анатолій Іванович	1922	Рядовий	Загинув.	
78.	Піндіур Василь Остапович	1900	Рядовий	Загинув у черв- ні 1944 р.	
79.	Попович Іван Якович	1908	Рядовий	Загинув у березні 1945 р.	
80.	Попович Микола Петрович	1923	Рядовий	Загинув 27.04.1944 р..	Похований у Румунії
81.	Попович Петро Спиридонович	1896	Рядовий	Загинув у вересні 1941 р.	
82.	Пося Андрій Володимирович	1905	Рядовий	Загинув у ве- ресні 1943 р.	
83.	Пося Василь Євстафійович	1923	Рядовий	Загинув.	
84.	Пося Лука Якович	1906	Рядовий	Загинув 10.10.1943 р	Похований у с. Гута-Межигірська Вишгородського р- ну Київської обл.
85.	Пося Олександр Остапович	1921	Рядовий	Загинув у черв- ні 1941 р.	
86.	Пося Яків Олексійович	1922	Рядовий	Загинув у березні 1944 р.	
87.	Савченко Григорій Корнійович	1922	Рядовий	Загинув у серпні 1941 р.	
88.	Салата Григорій Зіновійович	1901	Рядовий	Загинув у серпні 1944 р.	
89.	Саченко Євстафій Антонович	1906	Рядовий	Загинув 06.07.1 941 р.	
90.	Сидько Олифар Савич	1902	Рядовий.	Загинув у червні 1944р.	
91.	Старостенко Василь Кирилович	1922	Рядовий	Загинув у черв- ні 1941 р.	
92.	Старостенко Іван Кирилович	1914	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
93.	Старостенко Іван Федорович	1915	Рядовий.	Помер від ран 29.11.1943 р	Похований у с. Ви- ща Дубечня Вишгородського р- ну Київської обл.

94.	Старостенко Олексій Іларіонович	1923	Мол. сержант	Загинув 22.04.1945 р.	Похований у Німеччині.
95.	Старостенко Павло Овсійович	1893	Рядовий	Загинув у серпні 1944 р.	
96.	Тишко Іван Степанович	1906	Рядовий.	Загинув 29.08.1944 р	Похований у Польщі.
97.	Тищенко Андрій Григорович	1920	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
98.	Тищенко Олександр Григорович	1921	Рядовий	Загинув.	
99.	Федорченко Андрій Кирилович	1913	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
100.	Федорченко Григорій Петрович	1910	Рядовий.	Загинув.	
101.	Федорченко Захар Петрович	1900	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
102.	Федорченко Михайло Захарович	1921	Рядовий	Загинув	
103.	Федорченко Опанас Порфирівич	1913	Мол. сержант	Загинув 30.10.1944 р.	Похований в Угорщині.
104.	Федорченко Сергій Петрович	1907	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
105.	Федорченко Федір Порфирівич	1922	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
106.	Федорченко Яків Кирилович	1919	Рядовий	Загинув 21.10.1944 р.	
107.	Чайка Степан Омелянович	1914	Ст. лейтенант	Загинув 14.08.1942 р	
108.	Шеляг Петро Єгорович	1922	Рядовий	Помер від ран 18.02.1945 р	Похований у Німеччині.
109.	Шеляг Самуїл Якович	1906	Рядовий.	Загинув 10.10.1943 р.	Похований у с. Гута-Межигірська Вишгородського р-ну Київської обл.
110.	Яременко Андрій Костянтинович	1914	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
111.	Яременко Володимир Харитонович	1914	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р.	
112.	Яременко Григорій Васильович	1902	Рядовий	Загинув 21.10.1943 р	Похований у с. Мош-ни Черкаського р-ну Черкаської обл.

113.	Яременко Дмитро Сергійович	1913	Рядовий	Загинув	
114.	Яременко Іван Федорович	1905	Рядовий	Загинув у вересні 1941 р	
115.	Яременко Митрофан Федорович	1900	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р	
116.	Яременко Михайло Гнатович	1909	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р	
117.	Яременко Петро Наумович	1907	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р.	
118.	Яременко Трохим Лазарович	1900	Рядовий	Загинув у вересні 1941 р.	

с.Мала Стариця

1.	Беккер Володимир Іванович	1905	Рядовий	Загинув 13.08.1941 р.	
2.	Більда Варвара Пилипівна	1919	Військ-й фельдшер	Загинула 13.08.1941 р.	
3.	Більда Василь Володимирович	1924	Рядовий	Помер від ран 11.03.1944 р.	Похований у с. Тинівка Жашківського р-ну Черкаської обл
4.	Більда Василь Пилипович	1922	Капітан	Загинув 03.11.1942 р.	
5.	Більда Григорій Веремійович	1911	Рядовий	Загинув у грудні 1942 р	
6.	Більда Дмитро Овсійович		Рядовий.	Загинув 28.06.1942 р	Похований у Должанському р-ні Орловської обл., Росія.
7.	Більда Микола Веремійович		Рядовий.	Загинув у грудні 1941 р.	
8.	Більда Микола Григорович	1926	Рядовий.	Загинув 13.03.1944 р	Похований у Тернопільській обл.
9.	Болох Володимир Йосипович	1913	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
10.	Борщ Іван Овейович	1911	Рядовий	Загинув у лютому 1944р.	
11.	Бухало Андрій Михайлович	1921	Рядовий	Загинув 11.09.1942 р	Похований у Волгоградській обл.,

					Росія
12.	Бухало Сергій Степанович	1907	Рядовий	Загинув 14.02.1945 р	Похований у Польщі
13.	Винник Костянтин Овксентійович,	1921	Мол. сержант	Загинув у грудні 1941 р.	
14.	Глушко Василь Філатович	1905	Рядовий	Загинув 11.03.1944 р	Похований у Вінницькій обл
15.	Глушко Єфрем Філатович	1908	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р	
16.	Голубкін Павло Родіонович,	1900		Загинув	
17.	Горобей Гордій Євгенович	1896	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
18.	Гузь Іван Олексійович	1920	Рядовий.	Загинув 20.09.1944 р	Похований у Німеччині.
19.	Дегтяр Федір Омелянович	1920	Рядовий	Загинув 16.02.1944 р	Похований у с. Роз-кошівка Лисянського р-ну Черкаської обл.
20.	Донченко Іван Степанович		Рядовий.	Загинув у квітні 1944р.	
21.	Євтушенко Григорій Кононович	1914	Рядовий.	Загинув у грудні 1941 р.	
22.	Євтушенко Іван Кононович	1918	Рядовий.	Загинув у грудні 1941 р.	
23.	Євтушенко Федір Мойсейович	1894	Рядовий.	Загинув 30.03.1942 р.	
24.	Дегтяр Карпо Омелянович	1918	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
25.	Дроздов Михайло Гнатович		Рядовий.	Загинув у липні 1941 р.	
26.	Камінецький Демид Прокопович	1913	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
27.	Карпенко Анатолій Костянтинович	1905		Загинув.	
28.	Карпенко Андрій Кирилович	1905	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
29.	Карпенко Андрій Петрович	1922	Рядовий	Загинув у травні 1942 р.	
30.	Карпенко Андрій Степанович	1920	Рядовий.	Помер від ран 20.11.1944 р.	

31.	Карпенко Гаврило Кирилович	1908	Рядовий	Загинув у лютому 1944 р.	
32.	Карпенко Дмитро Якович	1914	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
33.	Карпенко Матвій Кирилович	1913	Рядовий.	Загинув у грудні 1941 р.	
34.	Карпенко Мико-ла Павлович	1922	Рядовий	Загинув 12.10.1944 р.	
35.	Карпенко Мико-ла Федорович	1929	Рядовий	Загинув 23.01.1945 р	Похований в Угорщині.
36.	Карпенко Мико-ла Федорович	1917	Рядовий	Помер від ран 13.03.1945 р	Похований у Литві.
37.	Карленко Михайло Кузьмич	1920	Рядовий	Загинув у квітні 1944 р	
38.	Карпенко Михайло Якович	1912	Рядовий	Загинув у березні 1942 р.	
39.	Карленко Олексій Олексійович	1919	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р	
40.	Кириченко Омелян Олександрович	1914	Рядовий.	Загинув у грудні 1941 р	
41.	Карпенко Павло Мойсейович	1910	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
42.	Карпенко Федір Парфенович	1897	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
43.	Кириченко Гапон Антонович		Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
44.	Кириченко Мико-ла Йосипович	1918	Рядовий	Помер від ран 24.01.1945 р.	
45.	Кириченко Федір Вікторович	1919	Рядовий		Похований у Ленінградській обл., Росія.
46.	Ковбаса Григорій Семенович	1902	Мол. лейтенант	Загинув.	
47.	Кушнір Григорій Васильович	1909	Рядовий	Помер від ран 04.12.1943 р.	Похований у с. Лебедівка Вишгородського р-ну Київської обл.
48.	Марченко Пилип Пилипович		Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
49.	Мовчан Дмитро Іванович	1914	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
50.	Мовчан Сидір	1911	Рядовий	Загинув у	

	Іванович			грудні 1941 р.	
51.	Моринець Іван Олексійович	1910	Рядовий	Загинув.	
52.	Петруня Андрій Пилипович			Загинув у грудні 1941 р	
53.	Петруня Євдоким Антонович		рядовий.	Загинув у грудні 1941 р.	
54.	Петруня Іван Данилович		Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
55.	Петруня Іван Матвійович	1908	рядовий	Загинув 18.12.1944 р.	Похований в Угорщині
56.	Петруня Лука Матвійович		рядовий.	Загинув у січні 1944 р.	
57.	Петруня Олексій Панасович		Рядовий.	Загинув у грудні 1941 р.	
58.	Петруня Омелян Панасович	1915	Рядовий	Загинув у груд- ні 1941 р.	
59.	Петруня Федір Панасович	1922	Рядовий.	Загинув у липні 1941 р	
60.	Теребун Іван Максимович	1908	Рядовий	Загинув у ве- ресні 1941 р.	
61.	Теребун Іван Якович	1923	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
62.	Теребун Максим Максимович	1907	Рядовий	Загинув у груд- ні 1941 р.	
63.	Цятківський Зіновій Якович	1900	Рядовий	Загинув у груд- ні 1941 р.	
64.	Цятківський Іван Григорович	1922	Рядовий	Загинув у груд- ні 1941 р.	
65.	Чичкань Григорій Самійлович	1920		Загинув 23.06.1944 р.	Похований у м. Юрмала, Латвія
66.	Чичкань Петро Іванович	1921	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
67.	Шевчук Дмитро Гаврилович		Рядовий.	Загинув у грудні 1941 р.	
68.	Юр Микола Іванович	1910	Рядовий	Загинув 11.03.1944 р	Похований у с. Росоша Липовецького р-ну Вінницької обл.

с.Сулимівка

1.	Береговий Іван Павлович	1921		Загинув	
2.	Береговий Миром Леоитійович	1914		Загинув	
3.	Береговий Сергій Іванович	1905	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
4.	Бережний Микита Прокопович	1909	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
5.	Бережний Олександр Григорович	1922		Загинув.	
6.	Бережний Яків Прокопович	1894	Рядовий	Загинув 05.03.1944 р	Похований у смт Іванопіль Чуднівського р-ну Житомирської обл.
7.	Бойко Михайло Порфирович	1925	Рядовий	Загинув у березні 1945 р.	
8.	Бопех Микола Якович	1910		Загинув	
9.	Борода Михайло Федотович	1919	Рядовий.	Загинув у травні 1944 р	
10.	Бородиня Семен Єрмолайович	1915	Рядовий	Загинув 22.11.1941 р.	
11.	Буряк Василь Прокопович	1909	Сержант	Загинув у лютому 1944 р.	
12.	Буряк Петро Андріанович	1923	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
13.	Буряк Петро Прокопович	1923		Загинув.	
14.	Буряк Степан Прокопович	1907	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
15.	Васичко Василь Ілліч	1926	Рядовий.	Загинув 07.02.1945 р	Похований у Польщі.
16.	Васичко Василь Кузьмич	1920	Рядовий	Загинув 07.02.1945 р	Похований у Польщі.
17.	Васичко Карпо Антонович	1912		Загинув	
18.	Васичко Олексій Іванович	1920	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
19.	Васичко Федір Іванович	1922	рядовий	Загинув 22.01.1944 р.	

20.	Васичко Юхим Провович	1910	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
21.	Вірич Василь Михайлович	1922	Рядовий.	Загинув у травні 1944 р.	
22.	Вірич Іван Михайлович	1920	Рядовий	Загинув у листопаді 1943 р.	
23.	Волошин Іван Гнатович	1910		Загинув,	
24.	Гавриленко Анд- рія Федорович	1899	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
25.	Гавриленко Антон Полікарпович	1911	Рядовий	Загинув у травні 1944 р	
26.	Гавриленко Гнат Пилипович	1912	Рядовий	Загинув у вересні 1941 р.	
27.	Гавриленко Григо- рій Полікарпович	1923	Рядовий	Загинув	
28.	Гавриленко Павло Пилипович	1919	Рядовий.	Загинув у трав- ні 1944 р	
29.	Гавриленко Павло Федорович	1906	Рядовий	Загинув 05,11.1943 р.	
30.	Галушка Іван Трохимович	1925	Рядовий	Помер від ран 01,1945 р.	Похований у м. Львів.
31.	Галушка Уляна Петрівна			Загинула.	
32.	Гожій Григорій Васильович	1920	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
33.	Гожій Парфен Лаврінович	1900	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
34.	Гордієнко Костя- нтин Омелянович	1911	Рядовий	Загинув 16.09.1944 р.	
35.	Гордієнко Павло Петрович	1899	Рядовий	Загинув у трав- ні 1944 р.	
36.	Гулій Анатолій Хомич	1920	Рядовий.	Загинув у вересні 1943р.	
37.	Демський Воло- димир Парфенович	1920	Рядовий	Загинув у вересні 1944 р	
38.	Діденко Микола Іванович	1926	Сержант	Загинув 03.02.1945 р.	
39.	Діденко Михайло Іванович	1924	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	

40.	Доланський Охтис Йосипович	1905	Рядовий	Загинув у травні 1943 р.	
41.	Драчук Павло Якович	1901	Рядовий.	Помер від ран 07.07.1944 р.	Похований у с. Сулимівка Бориспільського р- ну Київської обл
42.	Євенко Микола Васильович		Майор	Загинув 13.09.1 941 р.	
43.	Євсєєв Василь Якович	1917	Рядовий	Загинув у вересні 1943р	
44.	Жук Аиастасія Якимівна	1890	Рядова	Загинула	
45.	Жук Василиса Корнійвна	1912		Загинула.	
46.	Жук Василь Корнійович	1920	Рядовий	Загинув 28.08.1943 р.	
47.	Жук Григорій Корнійович	1914	Рядовий	Загинув у ве- ресні 1942 р.	
48.	Жук Іван Корнійович	1904	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
49.	Жук Катерина Петрівна	1907		Загинула.	
50.	Жук Михайло Федорович	1919	Рядовий.	Загинув 14.01.1945 р	Похований у Польщі.
51.	Жук Олексій Федорович	1924	Рядовий	Загинув 26.02.1945 р	Похований у Познанському воєводстві, Польща
52.	Жук Петро Савич	1916	Рядовий	Загинув у листопаді 1943р.	
53.	Зеленський Ва- кула Михайлович	1903		Загинув.	
54.	Зелінський Іван Харитонович	1898	Рядовий	Загинув 13.08.1941 р.	
55.	Зелінський Мак- сим Михайлович	1897	Рядовий.	Загинув у травні 1944 р.	
56.	Карпенко Гри- горій Степанович	1899	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
57.	Качан Андрій Степанович	1915	Рядовий	Загинув 22.12.1943 р.	Похований у с. Раївка Радомиш- льського р-ну Житомирської обл.
58.	Качан Василь	1903	Рядовий	Загинув у	

	Корнійович			травні 1944 р.	
59.	Качан Іван Корнійович	1905	Рядовий.	Загинув у квітні 1945 р.	
60.	Качан Павло Іванович	1920	Рядовий	Загинув у вересні 1943р.	
61.	Качан Панас Корнійович	1900	Рядовий.	Загинув у трав- ні 1944 р.	
62.	Качан Федір Якович	1899	Рядовий.	Загинув у травні 1944 р.	
63.	Квітка Володимир Семенович	1924	Рядовий.	Загинув у серпні 1944 р.	
64.	Квітка Іван Семенович	1919	Рядовий	Загинув у вересні 1943 р.	
65.	Кириченко Оно- прій Вікторович	1904	Рядовий	Загинув 14.02.1943 р.	
66.	Кирпа Тетяна Тимофіївка	1907		Загинула.	
67.	Коваленко Євдокія Архипівна	1900		Загинула.	
68.	Коломієць Кос- тянтин Поталович	1907	Рядовий	.. Загинув 04.07.1942 р.	
69.	Коломієць Олек- сій Потапович	1920	Рядовий	Загинув у лип- ні 1944 р	
70.	Конюшин Олексій Олексійович	1921	Рядовий.	Загинув 22.02.1945 р	Похований у Німеччині
71.	Коробко Василь Федотович	1900	Рядовий	Загинув у лип- ні 1944 р.	
72.	Коробко Іван Якович	1915	Рядовий.	Загинув у травні 1944р	
73.	Коробко Павло Федотович	1903	Рядовий.	Загинув у трав- ні 1944 р.	
74.	Коротенко Василь Антонович	1905	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
75.	Коротенко Іван Антонович	1900	РЯДОВИЙ	Загинув у трав- ні 1944 р.	
76.	Коротенко Лука Данилович	1906	Рядовий	Загинув у трав- ні 1944 р.	
77.	Кошман Іван Іванович	1907	Рядовий.	Загинув 27.11.1943 р.	Похований у с. Красне Друге Обухівського р-ну Київської обл.

78.	Кошман Яків Ничипорович	1910	Рядовий	Помер від ран 04.05.1945р	
79.	Курпас Михайло Дмитрович	1924	Рядовий.	Загинув у трав- ні 1944 р	
80.	Курпас Олексій Дмитрович	1905	рядовий	Загинув у трав- ні 1944 р.	
81.	Лазаренко Василь Якович	1914	Рядовий.	Загинув 15.01.1944 р,	
82.	Лазоренко Данило Харнтонович	1916		Загинув.	
83.	Лепський Іван Андрійович	1926	Рядовий.	Загинув 05.01.1945 р.	
84.	Лепський Павло Андрійович	1912	Рядовий	Загинув у трав- ні 1944 р.	
85.	Литовка Василь Антонович	1915	Рядовий.	Помер від ран 26.12.1943 р	Похований у с. Ко- пачів Обухівського р-ну Київської обл.
86.	Литовка Іван Якович	1898	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
87.	Малько Василь Захарович	1924	Рядовий.	Загинув 02.01.1945 р,	Похований у Німеччині.
88.	Мально Захар Дмитрович	1898	Рядовий	Загинув 28.12.1943 р	Похований у Кагарлицькому р- ні Київської обл.
89.	Малько Іван Дмитрович	1899	Рядовий.	Загинув у травні 1944 р.	
90.	Насулько Герасим Михайлович	1912	Мол. командир	Загинув 01.09.1941 р.	
91.	Науменко Іван Софронівч	1899	Рядовий	Загинув у трав- ні 1944 р.	
92.	Незнал Олексій Іванович	1924	Рядовий	Загинув у січні 1944 р.	
93.	Нестеренко Гри- горій Михайлович	1922	Рядовий	Загинув у червні 1942 р,	
94.	Новицький Федір Єгоровнч	1899	Рядовий	Загинув у трав- ні 1944 р.	
95.	Пасенко Яків Іванович	1890	Рядовий	Загинув у червні 1944р.	
96.	Піндюр Іван Остапович	1910	Рядовий	Загинув у грудні 1944 р.	
97.	Пісоцький Опанас Симонович	1905	Рядовий	Загинув у груд- ні 1944 р.	

98.	Попадюк Микола Харитонович	1912	Рядовий	Загинув 13.08.1941 р.	
99.	Потапенко Микола Павлович		Мол. політрук	Загинув 26.06.1941 р	
100.	Приходько Григорій Петрович	1898	Рядовий.	Загинув 05.03.1944 р	Похований у с. Русалівка Маньківського р-ну Черкаської обл.
101.	Приходько Іван Іларіонович	1900	Рядовий	Загинув у червні 1941 р.	
102.	Приходько Микола Миколайович	1910	Рядовий.	Загинуа 20.09.1941 р.	
103.	Приходько Олександр Петрович	1920	Рядовий	Загинув у червні 1944 р.	
104.	Приходько Сергій Михайлович	1900	Рядовий	Загинув у грудні 1944 р.	
105.	Прядко Василь Семенович	1917	Рядовий	Загинув у грудні 1941 р.	
106.	Раковський Михайло Іванович	1918	Рядовий	Загинув у серпні 1941 р.	
107.	Раковський Степан Іванович	1917	Рядовий	Загинув 04.02.1944 р.	
108.	Сидоренко Іван Григорович	1898	Рядовий	Загинув у квітні 1943 р.	
109.	Соловей Олександр Олександрович	1922	Рядовий	Загинув у серпні 1944 р.	
110.	Чайка Федір Васильович	1922	Рядовий	Помер від ран 30.10.1944 р.	
111.	Чижик Володимир Йосипович	1915	Рядовий.	Загинув у жовтні 1941 р.	
112.	Шпунт Дмитро Родіонович	1920	Рядовий	Загинув у липні 1941	
113.	Юр Євгеній Іванович	1915	Рядовий.	Загинув у грудні 1944 р.	
114.	Яременко Григорій Іванович,		Лейтенант.	Загинув 28.02.1943	
115.	Яременко Іван Ілліч	1920	Рядовий	Загинув 15.02.1945 р.	Похований у Німеччині.
116.	Яременко Ілля Каленикович	1900	Рядовий	Загинув у травні 1944 р.	
117.	Ярмола Давид	1919	Рядовий.	Загинув у лип-	Похований у Польщі

	Омелянович			ні 1944 р	
--	------------	--	--	-----------	--

Список жителів, розстріляних в роки Великої Вітчизняної війни

с.Кірове

БАТЮК Леонтій Юхимович,

1910 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Кірове Бориспільського р-ну.

ГНИДА Федір Дем'янович,

1909 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Кірове Бориспільського р-ну.

ЗАСЦЬ Ганна Якимівна,

1925 р. Колгоспниця. Загинула на каторжних роботах в Австрії. Інші дані відсутні.

ЗАНОЗА Андріям Васильович, 1902 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

ІГНАТЕНКО Євдоким Михайлович,

1900 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

КОРНИЦЬКИЙ Пимон Єго-рович,

1900 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Кірове Бориспільського р-ну.

КРАВЧУН Григорій Антонович, 1904 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Кірове Бориспільського р-ну.

ЛИТУС Володимир Васильович, 1903 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Кірове Бориспільського р-ну.

ТЕТЕРА Йосип Олександрович, 1901 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Кірове Бориспільського р-ну.

Лебедин

БОЙКО Оксана Петрівна,

1884 р. Колгоспниця. Розстріляна окупантами у 1943 р. Похована у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

ГОНЧАРЕНКО Прокіп Антонович, 1914 р. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

ДЕГТЯР Микола Прокопович, 1923 р. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

КИБАЛКО Петро Іванович, 1912 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

ЛИСЕНКО Микола Леонтійович, 1918 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

МОВЛЯЙКО Данило Миколайович, 1917 р. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

МОВЛЯЙКО Мотрона Феодосіївна, 1922 р. Колгоспниця. Загинула на каторжних роботах у Німеччині. Інші дані відсутні.

МОЦНИЙ Григорій Федорович, 1924 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

НІКІШОВ Іван Андрійович, 1913 р. Колгоспник. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

ПОСЯ Степан Іванович, 1923 р. Колгоспник. Загинув на каторжних роботах у Німеччині. Інші дані відсутні.

ФЕДОРЧЕНКО Анастасія Кирилівна, 1924 р. Колгоспниця. Розстріляна окупантами у 1943 р. Похована у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

ЯРЕМЕНКО Дмитро Сергійович, 1913 р. Розстріляний окупантами у 1943 р. Похований у с. Лебедин Бориспільського р-ну.

ЯРЕМЕНКО Семен, 1926 р. Колгоспник. Загинув на каторжних роботах у Німеччині. Інші дані відсутні.

Твори учнів Кіровської загальноосвітньої школи, учасників Всеукраїнського конкурсу, присвяченого 60-річчю перемоги у Великій Вітчизняній війні, “Вшануємо Вашу пам'ять”

Моє село – село Милосердя

Літній ранок. Ніщо не ворухнеться. В даліні поле рясно усипане червоними маками. Вони ніби крихітні намистинки на грудях землі. Польові квіти такі ніжні, лагідні, боїшся доторкнутися, бо страшно порушувати таку красу. Вони ще не встигли прокинутися після нічного сну, підняти голівки, струсити ранкову росу, розкрити пелюсточки, але вже вся галявина сповнена пахощами поля, тонким ароматом трав.

А як цікаво дивитися на степ, де серед трав ростуть лише маки, відразу виникає питання: чому саме вони стали обранцями природи на цій землі?

І крізь туман років вимальовується відповідь, така неймовірна, така незбагненна.

Далекого 1941 року літній ранок не був таким спокійним. Дивовижну тишу порушував грім гармат. Дим від пожару здіймався аж до заспаних небес. Поля плакали незібраним зерном, що осипалося із колоса, просилося в скирти. А дорогою йшли і йшли солдати. Ступали важко, стомлено... Під ногами курився шлях – шлях відступу, шлях болю, шлях втрат. Позаду лишився Київ. Дорогий серцю кожного солдата. Який же гіркий був цей відступ.

Зранку по селу пройшов слух, що після жорстокого бою під хутором залишилося багато поранених. Всі: від старого до малого – кинулися рятувати солдат. Страшним було те видовище поля бою. Сотні скалічених тіл, обгорілі танки, величезні воронки від снарядів... Звідусіль чувся стогін, крики поранених. Серед них були і дорослі чоловіки, які в своєму житті бачили багато чого, і зовсім юні хлопці, в долях яких війна навіки залишила свій кривавий слід. В їхніх очах виднілись крихти надії, вони чіплялися за неї, за життя і трималися до останнього.

Дівчата, жінки, чоловіки зносили поранених на підводи, звозили в школу, клуб, на тік, по хатах... Кожен намагався допомогти, чим міг: хто приносив борошно, хто картоплю, хто допомагав пораненим... Кожен знав, що цей день може стати в його житті останнім, що розправа фашистів може бути жорстокою. Але в кучаківських болотах, прикритих від ворожого ока ранковими туманами, існував госпіталь на окупованій фашистами території. Скільки бійців було врятовано, переправлено через лінію фронту, повернено в стрій. Скільки стомлених, скалічених бійців знайшли захист, допомогу, тепло в оселях простих селян, а в їхніх очах – підтримку, ласку, любов.

Так творився всенародний подвиг. З буденних, звичайних, простих турбот про ближнього – творився подвиг милосердя і патріотизму. Бо кожен вірив, що наші війська повернуться, Київ знову буде наш.

Сьогодні те страшне поле бою вкрите маками. Земля їх народила на вічну пам'ять, щоб молоді не забували скільки солдат віддали своє життя за захист Вітчизни.

Раніше казали, що на тому місці, де падала крапля крові солдата – розцвітала маківка, тому і кучаківське поле багряніє маками, адже сотні солдат тут пролили свою кров.

Поле пронизане стежками, якими бігають дітлахи. Земля вкрита густою щіткою зелених трав, а небо над полем маків безмежне. Налетить легенька хмарка, скропить благодатну землю літній дощ, налле молодий колос силою життя, енергією сонця. Піднімуть свої голівки маки, скроплені дощем, засяють на сонці краплинки роси, а в них – небо, мирне, блакитне. Нехай вічно мирною і щасливою буде моя земля, моя Україна, мій народ.

Кравцова Анастасія.

9 клас

Невідправлений лист

На пожовклому папері з'являються неохайні літери. Це дід Федір пише листа дочці Катрі. В хаті тихо, пахне м'ятою. Дідусь виводить літери поволі – це біль, що нагадував минулі події, біль, що, немов звір, знову й знов роздирав старече серце. Очі вдивлялись в далечінь, а в пам'яті виринало минуле.

“...Катрюсю, пишу тобі листа, бо відчуваю, що сили залишають мене. Як це не важко, але хочу розповісти тобі правду...”

Був я тоді молодим парубком, що правда одруженим...”

На худорлявому обличчі з'явились сльози, вони текли з самого серця.

“Недовго тривало наше щастя з Катрею. Підкралась до нашого краю війна, гадюкою оповила його, стала душити, дихати вогнем, вона заповзала до кожної хати, боляче жалила. Лилися ріки крові, а вона в них купалася. Спала на трупах, укривалась людським горем. Що було робити? Я поїхав воювати, боліло в мене тоді серце, але не за себе, за Катрю. Пам'ятаю, як вона проводжала мене, дала напрощання чорнобривець і мовила:”Це Федю, на щастя, я буду чекати тебе”. Її голос тремтів, а замість останніх слів зарясніли сльози, затуманюючи її красиві карі очі. Тоді день був сонячний, теплий, але усім він здавався похмурим. Не знав я тоді, що більше не побачу тих великих, сповнених ніжності і любові очей...”

Дідусь здригнувся всім тілом, на столі лежав чорнобривець, руки обважніли, проте він продовжував писати: “... Повертався я з війни, мов зламане дерево, рубці на руках постійно боліли, але надія, що побачу Катрю і рідних надавала сили. Та й

дівчинка, яка часто плакала і просила їсти, нагадувала, що треба жити, треба йти. Я ніс сонне дитя додому через села і гаї.

Навкруги – почорнілі дерева – свідки страшних подій, зруйновані хати свідчили, що лихо гостювало в них. Знесилені люди блукали по вулицях.

Настав день, я дивився на небо, немов вперше бачив на ньому невмите, сіре від пороку і попелу сонце, навіть воно не усміхалось, невтішно ховалось за хмари.

А ось і знайомі пагорби, за ними – рідне село, колись таке красиве і привітне, а тепер сіре, оповите смутком і болем втрати.

Я біжу по вулиці, серце нестримно б'ється. Та враз я зупиняюсь, надія розбилась об землю.

Немає нашої хати, лише купа брухту, серед якого я знайшов дерев'яну іграшку, що нагадувала про сина. Викорчована снарядом вишня тягнула до мене свої віти, благаючи про допомогу. Сльози і мовчання, розпач, бажання вмерти. Я вмер би, якби не дівча. Вона плакала разом зі мною і сильно мене обіймала. І в ту мить, в ту страшну мить дівчинка закричала: “Тату!”, “Тату!”, – немов відлуння почулось в моїй душі.

Знову нестерпний біль...

Не зміг я віддати цю дитину в притулок. Назвав її Катрею в пам'ять про дружину.

Єдиною радістю була для мене донечка, дівчинка з допитливими очима і смішним, вкритим ластовинням носиком. Я усміхався, усміхався долі, що забрала в мене, здавалось, все, але любов до донечки перемогла бажання вмерти.

“Але невже моя дружина вмерла?” – лунало в моїй голові питання. Я розпитував людей, проте ніхто не знав про її долю. Лише стара баба Одарка розповіла мені про Катрусю, розповідала, що пішла вона на фронт, адже була медсестрою і могла допомагати пораненим. Не змогла залишатися вдома, коли навкруги стільки горя. А малого Степанка залишила з бабусею. Та горе не забарилося. Вночі зловісний снаряд згубив їх, обірвав ниточку життя мого синочка...

Тяжко було, та якось жили. Поволі оживало село. Я збудував хату, щоб зимою не кусали морози. Адже Катруся була ще маленькою, їй потрібна була турбота і тепло.

Минуло чимало років, відколи маленька дівчинка бігала по квітчастому садочку, радісно сміялась, коли кудлатий джміль незграбно всідався на запашну квітку.

А тепер ти виросла, Катрусю, вийшла заміж, а сміх не змінився, такий же добродушний і дзвінкий...” Рука затремтіла, боліло серце, адже дідусь мав написати правду: Катруся не його дочка. Але як, як це зробити, та чи й треба, адже він любить її більше за життя.

Дідусь плакав, а разом з ним плакала свічка – німий свідок переживань. Вона поволі догорала, а темрява вже визирала із закутку.

Коробко Вікторія, 10 клас

Ми діти твої, Україно

Весняний вітерець завзято роздмухує минулорічне листя, що густими грабельками я збираю у купки. Брат з сокиркою вищюкує дикорослі кущі та молоді відростки дерев. Мама збирає сміття у мішковину і виносить у спеціально відведене місце. Працюємо переважно мовчки, і вже не запитую маму, чому так багато площі нам потрібно прибрати, чому не можна ступати на ледь видніючі пагорбочки – бо це є святиня – сільський цвинтар. Біля могилок наших родичів є такі, за якими вже немає кому й доглянути. Серед них одна обкладена цеглинками. У поминальні дні до неї приходять старенькі односельці, аби, за звичаєм, пригостити душу померлої людини.

Дідусь розповів зворушливу історію часів Великої Вітчизняної війни. Жили вони неподалік залізниці. Одного дня 1942 року, її ребристим шляхом калатав частим постукуванням, здавалось, звичайний собі потяг. Раптом почувся несамовитий крик. Мить – гострим ножем кольнуло тоді дідуся – хлопчика в груди. Всі, хто чув, щодуху бігли до залізниці. На бетонному стовпці грудьми донизу лежала дівчина. Тіло вже було бездиханне. Молода білявочка лежала з широко відкритими очима. Везли тим потягом молодь у Німеччину, а вона, мов пташка, юркнула у невідомість, аби бути знову вільною. .. Не судилося... При ній не було ніяких документів. Так і поховали – невідома. Вічно молодою залишилась у пам'яті кучаківців.

Бабуся Марія ж пригадала, як її сестричку Пашу Сидоренко забрали в Німеччину... А ще у її дитячу пам'ять врзалося те, як сусідка приходила вже після повернення Паші із чужини перепитувати, чи не бачила її єдину доньку Соню, адже ніякої звістки про неї не мала. Голосила, приказувала: “Ой, сонечко зійшло, а моєї Соні – сонечка немає...Якби знала, де могилочка – ластівкою полинула, квіточок насадила, слізьми поливала...”

Люди поважного віку не дуже вже й хочуть згадувати періоди життя у воєнні роки. Біль вкотре ранить їх серця. Чи могла молодь того часу уникнути поневолення? Практично одиницям вдавалась така можливість. На важелі родини бабусі Марії було поставлено: або розстріляємо батька, або ж сестра Паша поїде до Німеччини. Хтось найдорожчу родинну цінність обміняв на волю, хтось дорогою загинув від рук фашистів або ж зважився на відчайдушний крок – тікати...

Якби сльози всіх матерів злилися в єдину річку, то море – горе затопило все фашистське лігво. А коли у важку хвилину хтось із поневонених пошепки запитував: “Ми діти твої,Україно?” Вона, мати-Україна, збирала докупи свою материнську гордість до пекельного болю у серці, вкотре розправляла руки-крила і молила у Бога милості кожній своїй дитині. Тільки під час молитви вона стояла на колінах, біла чолом в обвуглену землю... В інший час – горда і нездоланна.

Ми, нинішнє покоління, збираємо маківка до маківки у єдиний вінок пам'яті історії життя народу українського, сплетемо докупи спогади свідків, бо всі ми – діти твої, Україно!

Макієнко Валентина, 7-а клас

Спогади старого явора

Темною важкою ковдрою спадає на землю вечір, поволі огортаючи все в свої обійми. Повітря наповнене терпким ароматом м'яти і квітів. Довгою темною смугою пролягла вузька дорога і загубилася десь серед пшеничних полів. Коло шляху височіє явір, стрункий, мов парубок, оповитий вечірнім сутінком. Гарно навколо, спокійно і тихо.

Раптом почувся тоненький скрип дверей, з невеличкої хатини вийшла жінка. Швидкоплинні роки життя невидимим пензлем вже торкнулися її волосся своїм легким сріблом часу. Важкою ходою, втомлена після довгого дня, що провела за роботою, вона йде до дороги – туди, де колись багато років тому проводжала свого сина. Свою єдину дитину тоді вона відпустила на вірну загибель – на війну. Боєм і щемом проймається серце, коли згадує той час. Скільки років вже сплило: п'ять, десять? Для неї вони летять, мов хвилини. Вже багато разів вона зустрічала захід сонця, а скільки ключів журавлів з року в рік бачила, що відлітали і поверталися до своєї Батьківщини, а як виріс той явір, що колись ще для маленького хлопчика, її сина, у спеку був затінком. Та старенька мати вже не плаче, сльози назавжди зникли з її очей, лише тихо сідає під деревом, схиляє до нього голову і дивиться в далечінь – туди, де зникає між полотнами пшениці польова стежка. Тепер цей красень-явір єдиний, хто може втішити.

Враз відчувся легкий подих вітру, затріпотіли на дереві листочки. Це починає стрункий явір свою розповідь. Та лише матері зрозуміла та мова, адже він розказує про найріднішу їй людину і водночас розповідає про війну... Він знає про неї, як ніхто інший, адже рік за роком під пекучим сонцем, під холодними проливними дощами височів на цьому місці, своєю зеленню підпираючи небо. Скільки горя та страждань він бачив.

Пожарище громадянської війни: просуваються все далі і далі денікінські полки, ось сіли на спочинок під ним відважні махновці... Жінка добре пам'ятає той час, адже втратила тоді свого чоловіка. Кожного дня, виходячи до шляху, вона вдивлялася в очі подорожніх, немов питаючи: "Чи не бачили, чи не чули?" Та люди все йшли, заклопотані своїм горем, ніхто не міг дати відповіді.

Без нього немов зупинилося її життя. А як тяжко довелося їй з маленьким сином на руках. Коли кожного дня з самісінького ранку і до пізнього вечора вона за роботою. Весною на полі сіє в родючу землю золотаве зерно, а потім влітку в пекельну спеку сама жне і складає в снопи дорогоцінний хліб. Вона терпіла і жила, усі свої молоді літа віддала праці, адже вона – мати. Та ніколи не забуде явір того страждання і безмежної печалі, що спіткали її, бо закарбувалися вони на кожному його листочку і гілочці в той страшний голод тридцять третього. Він бачив опухлих, помираючих дітей, пам'ятає, як матір кидалася на спустошене поле з надією знайти хоча б колосочок, щоб нагодувати свою дитину. З її пам'яті також ніколи не зітруться ті сумні, сповнені сліз і печалі очі людей, які шукали порятунку, але вже втратили надію на майбутнє. І в цьому полум'ї страждань і

зневіри, в моменти відчаю і страху лише безмежна любов допомогла їй – доля відкрила для матері з сином нову сторінку в житті.

І ось знову жорстока війна. Згадуючи це так важко стало на душі, сльози дощем покотилися по щоках та явір оповідав далі.

Грізний 1941 рік... З його приходом знову все втратило надію на мир і щастя. Бої, хвилювання, постріли, смерть... Наші солдати гинуть від атак ворогів і нестерпних допитів, потрапляють в полон і передчасно помирають ще зовсім молодими в концтаборах. Але водночас вони і перемагають, мужньо кидаються в бій, місто за містом відвойовуючи свою Батьківщину, крок за кроком наближаються до перемоги – такої солодкої і такої гіркої. Бійці не знають, що таке страх, навіть смерть уже не має над ними влади. Як тяжко воювати, на власні очі бачити, як помирають твої друзі, товариші і самому вбивати. Та це війна – жорстока і без правил. Ця війна забрала в матері найцінніше – її сина і тепер лише з явором вона може поговорити, адже це єдиний свідок, що всім своїм тілом увібрав в себе і її горе, і надію, і сподівання. Та й не дарма він стоїть тут – біля дороги, адже на своєму віку був і затінком, і останнім пристанищем для синів своєї Батьківщини. Бійці загинули, але народилося майбутнє, світле, без сліз і печалі. Їхній подвиг заслуговує пошани, їхню мужність і відвагу будуть пам'ятати вічно.

Зблиснула в небі перша зірка. Старенькій матері немов стало легше на душі від цієї дорожії для неї розмови і спогадів, без яких тепер вона не уявляє свого життя. І хоча ще багато днів вона буде виходити, виглядаючи сина, та вона знає, що він не загинув даремно. Тяжко підводячись, спершись на палицю, старенька жінка іде до хатини. Вона обов'язково повернеться сюди знову, щоб почути нову розповідь стрункого явора про тих, що віддали своє життя за щасливе майбутнє.

Литус Віталіна,

10 клас

Слухайте, люди планети Земля!

Зараз ми живемо в XXI столітті. Вже минуло шістдесят років з дня перемоги нашого народу над фашистськими загарбниками. Але від одного тільки слова війна стає моторошно. Про ці жахливі події ми дізнаємося лише з книг, телебачення, з печальних розповідей наших бабусь та дідусів.

Одного вечора, коли були весняні канікули, я гостював у бабусі і попросив її розповісти про війну. Стомлений старенький погляд поринув у сиву давнину. Посмішка на її обличчі зникла. Після короткого мовчання вона почала розповідь.

Страшні бої точилися під Артемовкою, Кучаковим, Морозівкою. І закінчилися перемогою ворога. Фашисти були скрізь: в кожній хаті, школі. В одного німця-офіцера зник ліхтарик. Він подумав, що його хтось поцупив із бабусиної сім'ї. Розлютившись, вивів діток на вулицю і хотів розстріляти, але, на щастя, десь взялася сусідка і закрила дітей собою, благаючи німця зупинитися. Він не розстріляв діток, а жорстоко побив.

Я помітив на бабусиному обличчі сльозу. Зрозумівши, як їй тяжко розповідати про минуле, зупинив розповідь.

– Бабусю, а давайте напишемо листа людям світу. Попросимо ніколи не брати зброї до рук.

– Добре, онучку.

І ми старанно вивели перші слова:

–Люди планети Земля! Ми тимчасові мандрівники вічності (так гарно висловились бабуса) повинні радіти кожному дню. Видумали, що є чеченці, герцоговинці, боснійці, іракці, та що одні вправі нищити інших, собі подібних. Хто дав таке право?! Всі, хто чує нас, очистіть серце від злоби.

Солдати світу, складіть зброю, всі як один. Нехай не буде кому нападати і від кого захищатись.

Поверніться додому, солдати, обійміть своїх дітей, подаруйте любов, бо холод зброї не зробить вас щасливими.

Я ваша дитина, і звать мене Андрійко, закликаю вас скласти зброю, що нищить людей. Досить і так обелісків, безіменних могил – ран війни.

Нехай сльози моєї бабусі будуть лише від радості.

Нехай ніколи не повториться той жах, назва якому війна.

З повагою Андрій Береговий і його бабуса Віра Дмитрівна.

Червона хустка – оберіг

Війна... Від одного цього слова моє тіло здригається, серце починає битися сильніше.

– Страх, – скажете ви.

– Так!– відповім я.– Я боюся за нащадків! Я не хочу, щоб мої діти, внуки бачили страшні реалії війни, які бачив я, щоб їхні босі ноженята ступали по землі, зрошений кров'ю їхніх батьків.

Я був звичайним собі хлопчиком, бешкетував, за що часто отримував від батька на горіхи, був надзвичайно допитливим. Все мені треба було знати: чому весна приходить, куди сонце ховається вночі, які на смак сусідські яблука? Звідкіль я такий розумецький взявся? Було, як причеплюся:

– Мамо, мамо, а чому Ви назвали мене Богданом, а не Василем чи Степаном?

– Бо ти нам Богом даний, дитино.

І відтоді, кожного разу, як я чув на свою адресу:

– От бісове дитя!

З гордістю відповідав:

– Е ні, я батькам Богом даний!

Одним словом, в мене було звичайнісіньке дитинство, доки не прийшла вона, війна, що пожирала все на своєму шляху: людське щастя, життя, виселяла дітей з країни мрій та пустощів, завчасно покривала голови матерів і вдів памороззю.

Тепер дощі в селі були не тільки восени чи навесні, а й взимку, й влітку були рясні дощі людських сліз.

Все змінилося. Не вловлював тепер мій носик запахів весни, не відчував аромату землі, зрошеної весняними дощами, в повітрі витав дивний запах з солоним присмаком. Саме отой присмак, від якого на душі ставало так гірко, змусив замислитися над тим лихим словом – війна. Що я знав про неї? Те, що вона, злодійка, висмоктує з людини всі почуття і залишає по собі пустку, бездну, в якій безслідно зникає радість. Очі стають безбарвними, не виражають емоцій, – вони віддзеркалюють стан душі.

А ще вона вкрала в мене дитинство, батька і двох братів. Можливо, на цьому можна було б зупинитись, та вона – підступна підслухала мої думки і вирішила задовольнити дитячу цікавість, приславши своїх посланців.

Село окупували німці. Тепер я дізнався про війну більше, ніж хотів. Вона розорювала, нищила, вбивала. Багато жаху бачили дитячі очі, та серед того нещастя я дуже чітко пам'ятаю випадок, після якого почав дивитися на речі по-іншому: по дорослому. Отак після дитинства прийшло жорстоке доросле життя.

Тітка Катря жила неподалік від нас. Колись була жвавою, жартівливою, а голос який мала! День і ніч слухав би. Та тепер їй не співалось, і не жартувалось. А чому радіти? Чоловіка забрали до війська, а батька спалили заживо у власній хаті чортові окупанти, бо, бач, не захотів добра свого віддавати, що власними мозолями заробив. В пам'ять про діда Йосипа у тітки залишилась лише велика червона хустка, на якій цвіли пишні рожі. З тих пір, як його не стало, вона ніколи не розлучалася з хусткою. Цей оберіг давав наснаги боротися з життєвими труднощами, що випали на жіночу долю. Може б, довіку цвіли рожі на хустці, аби не припала вона до ока клятому німцю.

Щодня тітка Катря ходила до «журавлика» по воду, бо вважала, що вона мала цілющі властивості і смакує якось по-особливому, не так, як вода з колодців.

«Журавлик» знаходився неподалік того місця, де колись була хата діда Йосипа. Тепер серед попелища там височів дерев'яний хрест, який тітка змайструвала сама, і тендітна яблунька. Повертаючись від «журавлика» вона заходила на батькове подвір'я, знімала з плечей коромисло і підходила до хреста. Довгенько сиділа навпочіпки, нашіптуючи щось собі під носа, а потім, втерши сльози, доземно вклонялася ї, поливши «живою» водою яблуньку, понуро поверталася до хати, де хазяйнували німці.

Я частенько ходив з тітонькою до «журавлика», і кожного разу, як би їй гірко не було, вона розповідала мені історію про те, як прийдуть «наші» і виженуть цих окупантів з села, тоді ми заживемо як раніше: з весною, з піснями. Я малював в

уві картини світлого майбутнього, як оті «наші» прийдуть і визволять нас, як батько з братами входять до хати живі і неущкожені.

От і цього разу захотілося мені послухати чергову оповідку тітки, та мати загадала роботу, я ж залишився «єдиним чоловіком в сім'ї» (так сказав батько, коли йшли на фронт).

Та я швиденько вправився з материним завданням і щодуху біг до «журавлика», щоб наздогнати тітку Катрю. Аж ось зупинився, заляк... Тітка тікала від пикатого німця з рушницею в руках, поміж хатами, де ніхто не жив, де витав дух смерті. Вона бігла розпатлана, з пораних ніг сочилася кров, а долоні міцно стискали хустку. Вона бігла щодуху, незважаючи на наказ стояти.

Наблизившись до старої хатинки, тітка сховалася за торішнім очеретом, яким була обставлена хата. Німець зупинився, приготував рушницю і почав озиратися, де сховалася його жертва.

У цей момент я навіть боявся дихати, все тіло було напружене, а серце так сильно калатало, що в голові відлунювались його удари.

Німець, здавалося, вже зібрався йти. Я видихнув і, було, сіпнувся тітці на допомогу, аж раптом гучна послідовність пострілів – він палив по очерету. Дух смерті не захотів пускати свою здобич, це він пошептав німцю, де ховається переслідувана.

Я стояв, як укопаний, по щоках котилися пекучі сльози, в серці боляче щеміло, а в голові була єдина думка: «За що? Навіщо? Хто дав право?»

Зашелестів очерет, бездихане тіло тітки Катрі упало горілиць на землю. Німець з огидою штовхнув ногою жінку і висмикнув хустку, на якій, окрім рож, багровіли дві плями крові. Він задоволено почепив через плече «трофей» та, уздрівши кров, швидким рухом відкинув хустку, ніби вона була заражена якоюсь страшною хворобою.

З того часу на подвір'ї діда Йосипа височіло два хреста, один з них був перев'язаний червоною хусткою, на якій цвіли рожі і дві плями крові...

Дем'яненко Ірина

Вшануємо пам'ять

Одного разу до цілиного радгоспу імені Таманської дивізії, що в Казахстані, приїхала сім'я: бабуся, дідусь та їх син. Жили вони непримітно і небагато. Але дід видався мені дуже цікавим. У нього був, на диво, глибокий погляд і, здавалося, ховав якусь таємницю. Зморшки старості покрили обличчя, але очі загадково світилися, неначе старенький щось знає таке, що нікому невідомо. Та й у селі його прозвали диваком, бо мав звичку і зимою, і влітку носити калощі, вдягнені на босу ногу. Його називали дід Литвин. Щодня у такому вигляді ходив, злегка напідпитку,

вулицями і вглядувався у перехожих, ніби хотів прочитати, яка душа стоїть за цими обличчями. Іноді на лиці можна було помітити легку усмішку, та очі залишалися такими ж: сумними і трохи навіть тривожними.

Дещо пізніше після переїзду діда Литвина надійшла звістка про те, що незабаром приїде з Москви до села делегація журналістів, які сказали зібрати усіх ветеранів війни у сільському Будинку культури. Школярики підготували виступи, робітники радгоспу зібрались у залі, у фойє залишилися тільки діти, що повторювали слова перед виступом. Дід Литвин зайшов до будинку теж. Як завжди, у калошах і, як завжди, напідпитку. Директор радгоспу, помітивши старого у такому вигляді, почав виганяти Литвина. У дідуса на очах з'явилися сльози. Він почав доводити, що теж учасник війни і має право знаходитись у залі. Дід вийняв з кишень медалі та ордени. Але директор, не послухавши його, виштовхав навір. Вигнавши діда на очах у піонерів, почалась урочиста частина. Директор зайшов до залу і сів коло журналістів.

Першим виступив один з прибулих з Москви. У своїй промові він повідомив про те, що серед гостей свята присутній герой Радянського Союзу, про якого написана книга, Микола Олександрович Литвин. Моя мама була серед піонерів, що бачили, як директор виштовхнув діда і говорить, що і досі пам'ятає його обличчя, коли той дізнався, що дід – герой.

І зараз ми говоримо: "Ніхто не забутий, ніщо не забуте". Але це не повинні бути лише слова. Ця історія – підтвердження тому, що справжні герої і патріоти своєї Батьківщини не кричать про це і не вихваляються. Вони вершили справжні подвиги. Не вони повинні нам нагадувати про себе, а ми маємо самі їх шукати і віддячувати. Ще навіть тоді, шістдесят років тому, не всі отримали подяку за вірну службу рідному народу. Мужні, сильні, вольові – такі наші герої, герої Великої Вітчизняної війни. Не треба їм пам'ятники чи гроші, їм треба просте людське "спасибі", але його вони чують так рідко. Історію про діда Литвина мені розповіла мама, і я була дуже вражена. Не вихваляючи себе, не вимагаючи якихось матеріальних пільг, Микола Олександрович міг так і померти, і ніхто б не згадав добрим словом, ніхто б не знав, що він – герой. Ветерани – люди, що знають поняття честь, гідність, відданість Батьківщині. То ж від імені свого покоління я хочу сказати: "Велике вам спасибі, дорогі наші захисники!"

Дженжебір Ольга